ION DAFIN

IAŞUL
CULTURAL ŞI SOCIAL

AMINTIRI ŞI INSEMNĂRI

PRIMELE MANIFESTĂRI. — POLITICA IAȘULUI: Clubul Socialist. — Conservatorii și Liberalii. Intrunirile contradictorii. Cumpararea conștiințelor. Bătăușii în alegeri. — PARTIDUL RADICAL: Gh. Panu. O afinitate fericită. — Opoziția Unită. Gh. Mârzescu. Cum se făceau alegerile. PARTIDUL JUNIMIST: P. Carp. — Tinerii junimiști, Canari, Eugen Ionescu, etc. „Era Nouă“. — Junimiștii în alegeri. D-l Iacob Negruți. — Ion Creangă în alegeri. — Mișcarea antisemită. D-l A. C. Cuza. — Ruptura între Socialiști. — D-l C. Stere și studențimea. — Fuziunea radicalo-conservatoare. — Epoca lui Al. A. Bădăreu. — CUM PETRECEAU POLITICIANII: Bolta Rece. Tinerimea. Epigramele lui Fântânaru și Budușcă. — Vasile Gheorghian. — IAȘUL CULTURAL: „Convorbiri Literare“ și „Contemporanul“. — Conferințele de la Universitate. — PRESA IEȘANĂ: „Lupta“. — „Evenimentul“. Expluzarea lui Albert Honigman. — Gh. A. Scorțescu, Apogeul „Evenimentului“: Sirius, St. R. Scriban, Dan, Belcescu, Caragiale la „Evenimentul“. — Raki, St. O. Iosif. — Virgil N. Cișman, N. Beldiceanu. — Rodion, Al. Volanschi. — Raki. IAȘUL LITERAR ȘI ARTISTIC: Archiva — Reviste efemere. „Epigonii“. „Arta“. — PICTURA ȘI SCULPTURA: C. D. Stahi, Bardasare Em. Th. Buicliu, Constanțiu, Gh. Popovici, O. Băncilă, Ilie Burghele. TEATRUL. Galino, Gr. Manolescu și Aristitza Romanescu, State Dragomir, P. Sturdza, Penel, P. Liciu, Aglaia Pruteanu etc. IN DRUM SPRE MARELE REFORME.

IAȘI, — VIAȚA ROMÎNEASCĂ S. A. — 1928

IOAN DAFIN

IAŞUL
CULTURAL ŞI SOCIAL
AMINTIRI ŞI ÎNSEMNĂRI

IAŞI, VIAŢA ROMÎNEASCĂ

DE ACELAŞ:

Fără noroc, *proză şi versuri.*
De la alţii, *traduceri, versuri.*
Muncă şi distracţie, *fapte observate.*
Pe vremea mea, *versuri ediţia II-a.*
Povestea unui vis, *poem.*
Istoricul Şcoalei de Arte Frumoase şi a Pinacotecei din Iaşi, *însărcinare dată de Ministerul Instrucţiunei.*
Istoricul Aşezămintelor Casei Sf. Spiridon, *însărcinare dată de Ministerul Sănătăţii Publice.*
Figuri ieşene, *ediţia II-a.*

Iaşul Cultural şi Social

Amintiri şi însemnări

Cu vre-o patru decenii și mai bine în urmă, Iașul prezenta un aspect cu totul altul de cât cel de astăzi, atât în ce privește înfățișarea lui în general, cât și ca parte culturală și socială.

Pe atunci, îmi aduc aminte, se spunea în Geografia județului și orașului nostru, că cea mai mare casă din Iași era aceea zisă a lui Negruți din strada Academiei, unde acum se găsesc instalate poșta, telegraful și telefonul, iar casa Pașcanului din strada Alexandri și palatul Roznovanului din strada domnească, treceau ca cele mai boierești și mai bogate.

Comerțul se desfășora, în deosebi cel mare, în străzile azi zise Ștefan cel Mare și Lăpușneanu, unde se găseau cei mai vestiți negustori, pe când în străzile Halei și Veche, azi Anastasie Panu și C. Negri, precum și la Podul Lung, se găseau negustorii mai mărunți.

Ca școli erau: Universitatea pe lângă care era alăturată Școala Normală Superioară, apoi Școala fiilor de militari, Liceul Național zis și Academia Mihaileană, gimnasiile Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare, Școala Normală de învățători «Vasile

Lupu» care era în curtea bisericei Trei Ierarchi, Şcoala de meserii, Şcoala Comercială, Şcoala Centrală de fete şi Şcoala de Belle Arte, precum şi mai multe şcoli primare de fete şi băieţi. Pe lângă aceste şcoli ale statului, se mai găseau şi câte-va şcoli particulare, cum erau Institutele Unite pentru băieţi, Warlam şi Humpel pentru fete, etc.

Pe atunci, vechea capitală a Moldovei, era încă, recunoscută ca un centru cultural de unde porniseră marile manifestări pe toate tărâmurile

De şi mulţi din fruntaşii Iaşului începuseră aşi lua sborul spre Bucureşti, de şi Iaşul devinea din zi în zi tot mai mult un oraş de provincie, nimeni par'că nu îndrăznea să-i conteste legitimile-i drepturi în ceea ce privea cinstea de a fi pe lângă oraşul sacrificiilor, şi metropola de unde au izvorit cele mai mărețe manifestări în toate direcţiunile.

Cu toate că bătrâna capitală a Moldovei începuse să decline, cu toate că personalităţile de seamă se strămutară în Capitală, nemai voind, cele mai multe din ele să se intereseze de nevoile Iaşului, totuşi, oraşul marilor sacrificii, cum se spunea în tot de-a una, şi mai cu seamă conştient de perspectiva unui viitor strălucit pentru întregul neam românesc, primi cu resemnare loviturile ce i se dădeau, contribuind, mereu însă, — şi contribuie şi astăzi, — la propăşirea şi mărirea ţării.

Cu toate că Moldova în general şi Iaşul în spe-

cial dăduse României multe din cele mai ilustre figuri cu care neamul întreg românesc se mândreşte, cu toate aceste nici odată nu s'a căutat să se facă mare caz din aceasta pentru că Românul, fie el moldovan, fie muntean, ardelean etc, e îngăduitor şi gata la ori ce sacrificiu când e vorba de neamul seu.

Românul fie el din ori care parte a provinciilor cari formează România Mare, consideră ca frate pe care-l iubeşte cu toată dragostea, pe ori care alt român, ori unde s'ar găsi rătăcit.

Cine oare din Moldova sau din Iaşi mai spune astăzi că un Mihai Cogălniceanu, C. Negri, An. Panu, Eminescu, Conta, Creangă etc. sânt moldoveni şi numai moldoveni, iar nu români? Ori un Ioan C. Brătianu, Odobescu, Caragiale, Ioan Ghica, Take Ionescu etc, că sânt munteni iar nu români?

Pentru noi, generaţiile de astăzi a dispărut cu desevârşire deosebirea dintre Moldoveni şi Munteni, toţi ne ştim că suntem fraţi buni, ori de unde am fi, din Muntenia, Moldova, Ardeal, Basarabia, Bucovina, cu toţii având aceiaşi părinţi comuni.

Cu toate aceste nu se poate, ca un Român din Moldova bună-oară, să nu se mândrească în sinea lui, că cutare personaj ilustru, cum este un Cogălniceanu sau Eminescu, e băştinaş din pământul Moldovei, tot aşa şi un Român din Muntenia se

mândrește că un Ioan C. Brătianu sau Odobescu ori Caragiale sânt născuți pe pământul Munteniei.

Să nu se eie, dar, în nume de reu, dacă în paginile cari urmează, mă ocup numai și numai de mișcarea culturală și socială a Iașului. Aceasta o fac pentru că vreau să pun dinaintea cetitorilor acea evoluție petrecută în timpul meu și în orașul în care m'am născut și trăiesc de-o viață întreagă.

Nu voiu căuta, deci, ca prin cele ce voiu povesti să micșorez câtuși de puțin, importanța netăgăduită absolut de nimeni, a mișcării culturale și sociale din celelalte provincii românești.

Poate că un lucru va părea oarecum curios, acela că Moldova și Iașul ar fi dat, după cum susțin unii șoviniști, un număr mai mare de personalități ilustre.

Mă voiu mărgini, prin urmare, după cum spun mai sus, numai la timpul și locul în care m'am născut și trăesc, preocupat fiind de manifestările în ori ce direcție, ce s'au produs și se produc încă, sub ochii mei.

Iaşul Cultural şi Social

Primele manifestări

Aripa necunoscutului

Voiu începe cu manifestările de ordin intelectual căci acestea au fost cele dintâi cari mi-au atras atenţiunea în primii ani, când am început şi eu a'mi da oare cum seamă de cele ce se petrec în jurul meu.

Mi-aduc aminte cu câtă râvnă începusem a ceti «Contemporanul», vestita revistă de pe vremuri a d-lui Ion Nădejde şi V. G. Morţun.

Nu ştiu, dacă am fost vre-odată mai impresionat ca atunci când am cetit în această revistă un articol al cărui titlu era : «Este sau nu Dumnezeu ?». Din acea clipă, eu, care ca orice copil, eram evlavios, începusem a pune la îndoială existenţa Puterei Divine, şi cu cât treceau zilele cu atâta par'că simţiam în mine o schimbare.

Lupta ce se petrecea atunci în mentalitatea mea, îndoiala ce mă cuprinsese, mă făcură să văd toate în jurul meu sub un nou aspect.

Lumea nu mai era aşa cum o văzusem până

atunci. Necunoscutul îşi întindea aripele asupra mea; o lume nouă apărea acum, iar probleme grele din domeniul necunoscutului, căutam cu ori ce chip să le desleg, de şi mintea mea de copil nu putea să le conceapă.

Mă interesam de aproape, pe cât mă ajutau puterile, de ori ce mişcare ce se petrecea în oraş, ajutat fiind la aceasta şi de gazete pe care le cetiam cu ardoare.

Intrasem, dar, într'o nouă fază a vieţii.

Mă atrăgea, în deosebi, mişcarea politicei socia-liste, care-mi inspira, fără să-mi dau seamă de ce, o mare încredere, de şi nu aveam absolut nici o ideie lămurită asupra situaţiei politice din ţară.

Auziam vorbindu-se de alegeri, de scandaluri, de deputaţi şi senatori, în sfârşit de o întreagă miş-care electorală, căci după cum se vede, era atunci perioada alegerilor. Mai auziam că se ţin întruniri unde se discuta multe de toate, iar din discuţiile ce aveau loc, de multe ori, cetăţenii ieşeau dacă nu încăeraţi gata, dar nu pe departe.

Clubul Socialist

Nu asistasem, încă, la nici o întrunire politică. Eram foarte curios să văd şi eu o asemenea adu-nare. Auzisem că în casele doctorului Pastia din str. Sfântul Teodor se strânge în fiecare Duminecă, Joia şi Sărbătorile, o mulţime de lume, dela ţară

mai ales, şi acolo, domnul Ioan Nădejde şi Vasile Morţun ţineau «discursuri».

Astfel, într'o Duminică dimineaţa mă duc şi eu acolo, şi dând mai întâi târcoale pe la poartă, intru în ogradă, şi apoi luându-mi inima în dinţi, păşesc sfiicios în sală.

Era un salon mare, în fund o masă şi un scaun. Văd un domn nalt, gros, c'am smolit pe faţă, cu barba neagră şi rară şi cu ochelari pe nas.

Vorbea, vorbea mereu, iar cei din sală îl aplaudau din când în când. Până atunci nu ştiusem ce este o întrunire, şi nici pentru ce se bătea din palme. Despre ce vorbea domnul acesta, habar n'aveam, totuşi, când aplaudau ceilalţi, pleoscăiam şi eu din palme.

După ce mai vorbesc şi alţi domni, între care şi vre-o doi-trei ţărani, lumea începe a se împrăştia, iar la uşă doi tineri împărţiau la toţi o gazetă. Am luat şi eu una şi m'am dus acasă într'o fugă, curios să văd ce se scrie în ea.

Era ziarul «Muncitorul», redactat de d-l Ioan Nădejde şi Vasile Gh. Morţun.

L'am cetit odată, l'am cetit de două ori, şi nu mă mai săturam cetind. Eram fericit că mi s'a dat şi mie un ziar ca la toţi ceilalţi.

Duminica viitoare mă duc iar la întrunire, dar acuma numai eram sfiosul din rândul trecut, n'am mai dat târcoale pe la poartă, am intrat de-a dreptul

ca un vechiu cunoscut. Incepusem chiar a schimba câte-o vorbă, două, cu ţaranii cari erau acolo. Mă credeam chiar ca făcând parte de drept din această adunare. Ascultam cu luare aminte cele ce se spuneau şi căutam să pătrund rostul cuvântărilor ce se rosteau. Din când în când reflectam şi eu, părându-mi-se că încep a pricepe cele spuse.

Am luat, la plecare, iarăşi, un număr din «Muncitorul» şi îl cetiam tot cu aceeaşi aviditate ca şi numărul trecut, dar cu credinţa că începeam să-mi dau seama de cele ce se scria în el.

Asemenea cetiam regulat «Contemporanul» care ajunsese pentru mine o adevărată evanghelie.

Tot ce era scris în paginile lui, mi se păreau cele mai sfinte adevăruri. Socialiştii erau pentru mine oameni cu totul superiori, cari întreceau în toate pe ceilalţi oameni, cari erau rei şi căutau să distrugă tot ce e bun şi folositor pentru omenire.

Nu ştiu cum, dar din zi în zi mă apropiam tot mai mult sufleteşte de socialişti, şi mai cu seamă de D-l Ioan Nădejde, pe care de altfel îl cunoşteam numai din vedere. Pentru mine D-sa era un om, nu cà toţi ceilalţi. Se spunea că este cel mai învăţat, că ştie tot, că e bun şi blând, şi că de multe ori când se duc băieţii de la şcoală cu vre-o problemă sau cu o traducere pe care nu o înţeleg, D-l Nădejde le explică lecţia. Cum să nu iubeşti pe un asemenea om!

Astfel mi-am făcut, ca să zic aşa, debutul în mişcarea socialistă, de care sufleteşte nici astăzi nu mă pot despărţi, de şi împrejurările m'au determinat mai târziu să mă înregimentez, împreună cu socialiştii noştri de atunci, în partidul burgheziei liberale.

Partidele politice

Conservatorii, Liberalii și Socialiștii

In ultimile două decenii ale veacului trecut organizarea partidelor noastre politice, era cu totul alta de cât cea de astăzi.

Pe atunci cele mai puternice partide erau: *Național-Liberalii,* socotiți ca cei mai vechi și mai populari, și *Conservatorii,* cari treceau drept reacționari.

Aceste două partide pur burghezești în realitate, de și Conservatorii erau priviți ca boieri, ca aristocrați cum s'ar zice, se succedau la cârma țării: Liberalii stând tot dea-una mai mult la putere, iar Conservatorii mai puțin.

Ceea ce deosebia aceste două partide între ele era, că, partidul Național-Liberal nu părea de loc refractar ideilor nuoi, adecă democratizării, pe când Conservatorii erau refractari, sau mai bine zis, dânșii credeau că nu trebue să se precipite sub nici un motiv evoluția spre democratism, ci să se lese ca această transformare să se facă de la sine, fără absolut nici un imbold din partea cuiva.

Pe lângă aceste două mari și vechi partide cari

guvernau ţara, începe să mai apară partidul socialist, c'un program nou, cu idei cari îngroziră pe conducătorii partidelor burgheze.

Persecuţia acestui nou partid se manifestă zilnic din partea Liberalilor şi Conservatorilor, dar mai cu seamă din a acestora din urmă.

Casa d-lui Ion Nădejde, din Sărărie, era vecinic supraveghiată de poliţie și se nota pe toţi acei cari intrau acolo.

Intrunirile lor de asemenea erau veghiate și nu de puţine ori, mulţi din acei cari le fregventau erau chemaţi la poliţie și D-zeu știe ce mai păţiau pe acolo.

Pe vremea alegerilor, însă, mai în tot de-auna socialiștii făceau cartel cu liberalii; așa am apucat eu, cel puţin. Socialiștii spuneau, în întrunirile lor, că Liberalii și Conservatorii sânt partide burgheze, dar că Liberalii nu sânt așa de reacţionari, căci, ei, tot se pretează din când în când la câte o reformă mai democratică.

Bătăușii

In întrunirile publice, oratorii, fie Liberali sau Conservatori, se întreceau cari mai de cari să convingă pe alegători pentru a li da voturile. Nu de puţine ori se produceau încăierări între bătăușii partidelor, căci pe acea vreme, rolul acestora era considerat ca o dogmă, și dânșii se credeau o putere, fără care ori ce partid politic, nu putea să existe.

De câte ori, chiar în toiul întrunirei nu se apucau la bataie, nelăsând pe oratori să vorbească, iar publicul îngrozit fugea care în cotro putea. Mai cu seamă epistaţii şi subcomisarii conduceau bandele de bătăuşi ale guvernului, pe când comisarii, îmbrăcaţi civil în asemenea ocazii, rămâneau afară și dădeau ordine în consecinţă.

Propaganda electorală

Propaganda electorală se mărginea pe acel timp la vizitele pe cari le făceau candidaţii, alegătorilor. Regimul censitar, cuprindea un destul de mic număr de alegători la Colegiul I, mai mulţi ceva la Colegiul al doilea. Cât despre alegátorii Colegiului al treilea, aceștia au fost consideraţi în tot de-auna ca «zestrea guvernamentală», formată în cea mai mare parte din ţărani, cari foarte puţin votau direct, iar cei mai mulţi, indirect, prin aşa zişii delegaţi ai comunelor.

Cumpărarea conştiinţilor

Işi poate ori cine închipui de ce destrăbălare morală era cuprinsă perioada alegerilor. A se cumpara voturile alegătorilor era un obiceiu foarte la ordinea zilei şi nu făcea absolut nici o impresie, nici nu se revolta nimeni, de cât doar visătorii de Socialişti, cari nu puteau concepe aşa ceva, în curăţenia lor sufletească.

Ameninţările ori făgăduelile candidaţilor erau la

ordinea zilei. Fie la putere, fie în opoziţie, candidatul se servea de aceleaşi mijloace de conrupere, ceva mai puţin opoziţia, care nu avea la îndămână aparatul poliţienesc şi fondurile secrete.

Şi să nu se mire nimeni că aceşti conrupători de conştiinţe nu erau în majoritatea cazurilor oameni de rând. Erau personajii sus puse, cari ocupau cele mai înalte demnităţi; erau până şi profesori universitari cari nu se sfiau de loc de a se servi de mijloacele conrupţiunei celei mai detestabile când era vorba de voturi.

Aşa erau moravurile, aşa erau vremurile. Să nu căutăm a ne revolta contra înaintaşilor noştri; să-i lăsăm în pace cu păcatele lor, cari pe atunci erau considerate ca ceva firesc, ca ceva obicinuit, ca ceva înrădăcinat adânc în firea lor.

Intrunirile contradictorii

Ceea ce însă caracterizează această epocă de reacţionarism, în afară de lipsa unei democratizări, ce părea ca un ideal mai mult sau mai puţin îndepărtat pentru partidul liberal, iar pentru conservatori o adevărată utopie, mai e un fapt care astăzi ar părea foarte curios dacă s'ar încerca, de şi moravurile noastre electorale s'au mai îmblânzit puţin, în aparenţă măcar, în ceea ce priveşte brutalitatea bătăuşilor.

Vreau să vorbesc de *întrunirile electorale contradictorii.*

La aceste întruniri, vorbeau pe rând adversarii politici, în faţa aceluiaş auditor. Şi e de remarcat, când se ţineau asemenea întruniri, oratorii şi dintr'o parte şi din alta, păstrau un limbaj cât se poate de urban, afară bine înţeles de dălcăuşii împrăştiaţi prin sală, cari întrerupeau din când în când prin câte vre-o expresie nu prea delicată.

Din aceste întruniri unde se discuta în contradictorii diferitele chestiuni ce interesau populaţia în general, rezulta şi un folos obştesc, căci, de multe ori se întîmpla ca cele făgăduite de corifei, să se înfăptuiască, pentru binele cetăţenilor şi oraşului. Era un mod civilizat de a se ţinea întrunirile politice, exceptându-se bine înţeles scandalurile ce se produceau în sală din cauza bătăuşilor, cari, fie zis în treacăt, nu făceau decât să se conformeze moravurilor de atunci.

Nu se putea concepe o întrunire publică fără bătaie, de şi oratorii din ambele tabere adverse se tratau cu multă curtuazie chiar, fără să întrebuinţeze expresiuni jignitoare.

Dacă n'ar fi fost ceata bătăuşilor organizaţi, asemenea întruniri politice s'ar fi putut spune, de sigur, că erau ideale.

Astăzi, când se zice că dălcăuşii electorali au dispărut, când civilizaţia s'a întins şi asupra..... moravurilor noastre, totuşi întrunirile cu caracter

politic, nu se mai țin în spiritul de urbanitate și loialitate ca odinioară.

Cine azistă la o întrunire politică din ziua de astăzi fără să nu se revolte de grațiozitățile cu care sunt tratați adversarii, ori cât ar fi aceștia de superiori prin situația ce o ocupă în societate și prin valoarea lor personală?

Iaşul oraş al culturei

Convorbirele Literare.—Contemporanul

Iaşul, ca întotdeauna a căutat, prin ori câte împrejurări grele a trecut, să-şi continue tradiţia de oraşul culturei şi de pepinieră de unde se recrutează mulţi oameni de seamă în ţară. Acesta e un fapt ce nu se poate tăgădui.

Din Iaşi, după cum se ştie, a luat naştere vestita revistă «*Convorbirile Literare*» care a fost făclia de la razele căreea s'a încălzit şi luminat întregul neam românesc de pretutindeni.

In paginile «Convorbirilor Literare» au strălucit pentru întâiaşi dată cele mai ilustre figuri pe tărâmul literar şi ştiinţific.

E destul numele unui Maiorescu, Eminescu, Alexandri, Conta, Creangă şi Lambrior, apoi a lui Gh. Panu, Gane, Caragiale, Xenopol, Vlăhuţă şi alţi mulţi, pentru a ne da seamă de imensa influenţă ce au avut aceşti scriitori asupra poporului nostru.

Tot din Iaşi a răsărit prima revistă socialistă «*Contemporanul*» care de asemenea a avut o covârşitoare influenţă asupra păturei culte din Ro-

mânia după 1880. La această revistă au colaborat un Gherea, un Beldiceanu (tatăl) fraţii Nădejde şi mulţi alţi scriitori cari ocupă pagini glorioase în istoria culturei româneşti. Atât «*Convorbirile Literare*» cât şi «*Contemporanul*» au strâns în jurul lor o sumă de tineri entuziaşti cu care s'a provocat o intensă mişcare intelectuală, a cărei rezultate s'au văzut curând, prin îndrumarea ţării, spre o nouă fază socială, politică, literară şi ştiinţifică.

Conferinţele de la Universitate

Conferinţele cari se ţineau în vechea Universitate de către membri «Convorbirilor», şi despre care Gh. Panu şi Dl. Iacob Negruzi vorbesc pe larg în «Amintirile lor de la Junimea» au avut o imensă influenţă asupra opiniei publice.

Se începuse prin aceste conferinţi a se schimba oare cum mentalitatea multora, căci conferenţiarii, oameni bine pregătiţi, aduceau o notă nouă în alegerea subiectelor şi în expunere, discutând chestiuni ce interesau de-opotrivă şi pe omul cult şi pe cel mai puţin cult.

De şi «Convorbirile» se strămutară la Bucureşti, de şi Cercul «Junimei» începuse a-şi micşora numărul membrilor, cu toate aceste conferinţele la Universitate urmau regulat la o anumită epocă, hotărâtă.

Ele erau audiate ca şi mai înainte de acelaş

public numeros și avid de a auzi și învăța lucruri noui.

Conferențiarii nu mai erau acum un Maiorescu, Pogor, Panu, Iacob Negruți, alții le luaseră locul, în afară de Xenopol cari căuta să continue tradiția «Convorbirilor». Acum conferențiari pe lângă vechiul membru al Junimei, Al. D. Xenopol, mai erau mulți tineri care-și făcuseră și ei studiile în străinătate. Astfel Al. A. Bădăreu, Eduard Gruber, H. Tichtin, Dim. Alexandresco, Grigore Buțureanu, și mulți alții, se perindau regulat la masa de unde mai înainte vreme, răsunase glasul lui Maiorescu, Gh. Panu, Pogor, Carp etc. etc.

In acelaș timp, însă, în casa lui Ion Nădejde, se adunau mulți tineri, studenți mai ales, unde aveau loc, după cum se spunea, discuțiuni cu caracter social și cultural.

Intre studenți era o mișcare foarte serioasă, cu deosebire acei de la Școala Normală Superioară formaseră un cenaclu socialist, unde se ducea o luptă aprigă dar civilizată, contra organizării societății de atunci.

Acești studenți, departe de gândul de a provoca scandaluri, se mărgineau în a ceti, a se instrui cât mai mult și a fi în curent cu toate chestiunile științifice și literare la ordinea zilei.

Rar se duceau prin localurile publice, și atunci, întruniți câți-va la un loc cu câte un pahar de

bere sau o cafea dinainte, începeau să discute chestiuni serioase și erau atât de absorbiți în tiradele lor, în cât nici nu observau cum trece vremea. Tot la Școala Normală Superioră, se mai formase un cenaclu, acel al studenților naționaliști, dar și aceștia, ca și colegii lor Socialiști se interesau de aproape de ori ce mișcare culturală, citeau mult și se cultivau mereu.

Discuțiunile ce aveau adesea ori loc între aceste două grupuri de studenți, influențau reciproc asupra lor.

Colegii socialiști se țineau mai dârzi, se socoteau mai citiți și căutau să influențeze asupra celorlalți colegi din afară de Școala Normală Superioară. Astfel cercul studenților socialiști începuse să se întindă încetul cu încetul. Tot așa și celalalt cerc, al studenților naționaliști, își îndreptase privirile spre cele două partide politice: Conservator și Liberal, fără, însă să se dușmănească câtuși de puțin între ei, dar nici cu colegii lor socialiști.

Toată lupta, — și era o luptă destul de pasionată — se dădea în chipul cel mai civilizat. Nu de puține ori se încingeau între ei discuțiuni aprinse și fie care căuta să convingă pe celalalt, servindu-se de argumentele cele mai serioase, fără să cadă vre-odată unii sau alții în pacatul neînțelegerilor scandaloase, pentru a provoca conflicte nedemne pentru oameni cu pretenții de cultură.

De acolo, din Şcoala Normală Superioară, au ieşit multe personalităţi distinse, cari au ocupat, şi unii mai ocupă şi astăzi, situaţii înalte în diferite domenii de activitate.

Partidul Radical

Gh. Panu şeful partidului radical

Unul din tinerii cei mai culţi, mai inteligenţi dar în acelaş timp şi de-o îndrăzneală proverbială, după ce trecuse prin Cercul „Junimei“ unde se manifestase sgomotos şi atât de strălucit pe terenul intelectual, îmbibat cu ideile democratice din apus, întorcându-se de la Paris unde făcuse studii strălucite de drept şi de ştiinţi sociale, se alipeşte de partidul Naţional-liberal, şi în special de marele democrat C. A. Rosetti.

Mentalitatea acestui tânăr se deosebia cu totul de a celorlalţi din generaţia sa.

De-o inteligenţă cu totul superioară, având o cultură temeinică şi o voinţă de fier, înzestrat c'un puternic bun simţ, prevăzător şi de-o sinceritate de neînchipuit în manifestările sale, începe să-şi arăte nemulţumirea faţă de cele două partide de guvernământ de atunci: partidele burgheze.

El vedea altfel lucrurile, prin o prismă nouă, aceea a democratismului, neexagerat însă.

Atunci, înconjurat de câţi-va tineri intelectuali, dă una din cele mai puternice lovituri partidelor

noastre burgheze, prin înfiinţarea partidului Radical-Democrat.

Acest tânăr revoluţionar era Gheorghe Panu, sămănătorul de idei cum i s'a spus mai târziu.

Lovitura dată de noul partid a fost resimţită adânc şi a avut o influenţă covârşitoare asupra conducătorilor ţării.

De şi la început se părea că noua grupare din jurul lui Gh. Panu nu va avea nici o influenţă asupra spiritului opiniei publice, cu toate aceste, mişcarea aceasta politică a făcut multă vâlvă.

In jurul lui Panu începuse a se grupa mai întâi mulţi profesori, avocaţi, medici, precum şi câţi-va studenţi.

Grigore Macri, Al. A. Bădăreu, d-r Rizu, d-r Lebell, Grigore Buţureanu, d-r Puşcaru, M. Vlădescu, veterinarul Gh. Jocu, apoi preotul Cornescu, Costache Faur, Const. Chirilă şi alţi câţi-va, toţi aceştia din Iaşi, apoi fraţii Dobreni de la Huşi, Isăcescu din Piatra Neamţ şi alţi încă din mai multe oraşe din ţară.

Toţi aceştia erau strânşi uniţi în jurul şefului lor, gata la orice sacrificii.

Programul radical-democrat cuprindea multe puncte cari nu se deosebeau, sau foarte puţin, de acelea ale programului socialist.

Ceeace, însă, forma superioritatea radicalilor faţă de socialişti, e, că cei dintăi studiaseră mai

bine și mai amănunțit chestiunea organizării noastre sociale, economice și politice, căutând astfel ca prin programul lor să provoace mai cu ușurință evoluția spre democratism.

Prin aceasta se aduceau la cunoștința cetățenilor multe lucruri cari puteau fi realizate spre binele obștesc, căci se ținea seamă de adevărata stare a poporului, avându-se în vedere tot odată și mijloacele ce se puteau utiliza pentru a se aduce la îndeplinire reformele esențiale de care țara avea atâta nevoie.

Odată cu înființarea partidului radical-democrat, Gh. Panu face să apară ziarul «*Lupta*», în format mic la început și în coloanele căruia se publicau articole ce susțineau ideile democratice ale nouei organizațiuni politice.

Pe lângă acestea, Panu a mai scris și o serie întreagă de articole de o vehemență extraordinară, ceea ce i-a atras urgia guvernului lui Ioan C. Brătianu.

Această campanie înverșunată dusă cu toată vigoarea de Gh. Panu, totuși începuse a prinde în opinia publică.

Intr'adevăr, Panu trecea pe atunci ca un copil răsfățat al publicului. Era iubit pentru curajul și sinceritatea cu care se avântase, apoi democratismul seu rațional, departe de a fi utopic pentru a se putea realiza, atrăsese atenția tuturor.

Partidele Național-Liberal și Conservator, se resimțeau adânc de campania atât de îndârjită dusă de radicali.

In înflăcărarea sa Gh. Panu nu cruța pe nimeni. Cele mai aspre expresiuni erau întrebuințate la adresa Regelui Carol și a guvernului Liberal.

Ales în Cameră de colegiul al II-lea de Iași, Panu devine unul din cei mai ascultați și mai de temut deputați.

Cuvântările sale, adesea de-o vehemență uimitoare făceau mult necaz guvernului. Nimeni nu-i putea rezista, căci prin marea lui inteligență și prin curajul seu neasămuit, putea să țină piept tuturor, de și de multe ori era nedrept în atacuri.

O afinitate fericită

Partidul Național-Liberal de și era atacat de Panu, cu toate acestea, se produsese oare care afinitate între vechiul partid de guvernământ și tânăra organizație democrat-radicală, afinitate ce se înfăptuia pe nesimțite, mai cu seamă la Iași.

Mulți dintre radicali fuseseră mai înainte liberali, și legăturile personale dintre ei și cei actuali rămăseseră aceleași, fără să sufere absolut nimic, de cât doar deosebirea dintre concepțiile politice și sociale.

Radicalii își aveau clubul lor, programul lor, precum și o activitate foarte asiduă înași face proseliți.

In deosebi, tineritul începuse să se grupeze în jurul lui Panu, care ajunsese un adevarat idol; toți

din partid căutau să-l imite pe şef, şi reuşeau în manifestările lui... exterioare, bine 'nţeles.

Fie care căuta să se apropie mai mult de dânsul, fie care căuta să dovedească şefului, nemărginitul seu devotament.

Rar, foarte rar, membri unei organizaţiuni politice au fost vreodată mai strânşi uniţi, mai plin de sinceritate unii faţă de alţii şi mai conştienţi de însemnătatea rolului ce trebuia să-l aibă în democratizarea opiniei publice, de cum au fost radicalii.

Tocmai această credinţă nestrămutată în triumful ideilor democratice pe cari le susţineau cu o convingere ce nimic şi nimeni nu le-o putea strămuta, a făcut faima partidului democrat-radical.

Acest partid se asemăna cu o familie fericită ai căreî membri se iubesc cu toţi între dânşii.

Am spus mai sus că radicalii din cari cei mai mulţi fuseseră liberali, nu rupseseră relaţiunile personale cu aceştia. Legăturile lor prietineşti rămăseseră aceleaşi. Se întâlneau, ca şi mai înainte, la o halbă de bere sau la un pahar cu vin, fie pe la berăriile de pe atunci, fie la vestita cârciumă cunoscută sub numele de «Bolta-Rece».

In desele lor întâlniri, cari de altfel aveau loc mai în fie care seară, se discutau fel de fel de chestiuni în legătură cu interesele sociale, economice şi culturale.

Vizitele la localurile de consumaţie, erau în pri-

mul rând, mijlocul de a se putea aduna mai mulţi pentru aşi împărtăşi unii altora părerile şi cunoştinţele asupra diferitelor chestiuni ce interesau, de-opotrivă, pe toţi.

Cu timpul aceste adunări devenirâ mai dese şi mai numeroase, şi nu de puţine ori se prelungeau mult până după miezul nopţii, dacă nu chiar şi până 'n ziuă.

Aceste adunări de prieteni din taberile politice deosebite, au avut o influenţă incalculabilă asupra mersului evoluţiei noastre sociale şi culturale.

Schimbările de păreri, făcură ca să se cimenteze mai adânc multe din ideile ce conţineau reformele democratice, în primul rând chestiunea votului obştesc şi îmbunătăţirea soartei ţărănimei, formară obiectul principal al discuţiunilor, precum şi alte diferite chestiuni de ordin cultural.

Cartelurile

In alegeri, gruparea radicală se cartela când cu socialiştii când cu liberalii sau junimiştii, — căci pe atunci, junimiştii formau o grupare independentă de partidul conservator.

Lupta în alegeri era cât se poate de dârză, mai cu seamă când erau conservatorii la putere, liberalii şi celelalte grupări politice căutau să învingă cu ori ce preţ, şi pentru aceasta nu se dădeau în lături de la nici un mijloc uzitat pe acele vremuri

în perioada electorală. Dar nici conservatorii nu se lăsau mai pe jos.

Partidul liberal-naţional ori cât de burghez era, ori cât de reacţionar părea faţă de grupările socialistă şi radicală, totuşi, când vedea că ajungea la mare nevoie, căuta să primească, până la un punct oare care, unele reforme democratice, ceea ce făcea să se apropie de radicali şi de socialişti.

Din această cauză, lupta cu partidul conservator era mai acută, de oare ce aceştia nu voiau, sub nici un chip, să se conformeze câtuşi de puţin spiritului democratic care începuse să se răspândească în opinia publică.

Vestitele întruniri contradictorii nu se mai obicinuiau acum. In locul lor, se ţineau întruniri separate. Limbajul oratorilor începuse să se schimbe. De unde până acuma în frumoasele şi mult gustatele întruniri contradictorii, oratorii cari se perindeau la tribună căutau să fie cât mai obiectivi şi mai urbani în expresiuni, de acum înainte începe o perioadă de decadenţă a întrunirilor politice, căci oratorii se întreceau să devină cari de cari mai agresivi faţă de adversari.

Chiar astazi, după atâta... democratizare, întrunirile politice au devenit adevarate scandaluri. Ba se poate spune, fără a greşi, că pe vremuri, era mai multă sinceritate şi mai mult bun simţ la aceia cari vorbeau.

3

Astăzi, în întruniri nu se discută de cât numai chestiuni pur personale, aducându-se acuzări reciproce, fără să se insiste asupra chestiunilor de principii, fără să se ţină seamă de interesele obşteşti.

Totuşi, credem, că vom fi imparţiali dacă vom spune că se mai găsesc unii politiciani cari să nu se conformeze obiceiului de astăzi de a fi numai şi numai agresivi faţă de adversari. Aceştia se mai găsesc în vechiul partid naţional-liberal a cărui conducători, în tot de-auna au avut în vedere, înainte de toate, interesele vitale ale ţării.

Gruparea radicală şi cea socialistă aveau ca prim punct de program, interesele generale, şi aceasta a făcut ca să se apropie mai mult de liberali, căci între aceste două grupări tinere şi bătrânul partid liberal, era o legătură sufletească.

Astfel vedem de multe ori, în timpul alegerilor cartelări între ei, iar prietenia personală între membri acestor trei partide nu s'a dezminţit niciodată, de şi radicalii, la un moment dat, au fuzionat cu partidul conservator.

Despre această fuziune vom vorbi mai târziu.

Cum petreceau politicianii

Bolta Rece

Incă de pe vremuri membrii «Junimei», se întruneau la câte unul din ei, unde chestiunile cele mai arzătoare la ordinea zilei de pe ori ce tărâm, erau desbătute cu toată competința și ardoarea. Aceste adunări erau animate de spiritul fin și sarcastic al multora dintre cei cari luau parte.

Membrii «Junimei», sau mai bine zis ai «Convorbirilor Literare», se mai adunau une ori și prin câte un local public, cum era, de exemplu, la faimoasa cârciumă cunoscută sub numele de Bolta Rece. Aici, înaintea unui păhărel cu Cotnar sau Uricani, se încingeau cele mai aprinse discuțiuni asupra diferitelor probleme sociale, literare, artistice sau științifice. Nu lipseau nici odată spiritele și nici chiar farsele. Au ramas celebre aceste adunări dela Bolta Rece. Mai târziu, începură să vină pe acolo și alte persoane străine cari se împrieteniseră cu membrii Junimei.

Dintre Convorbiriști e destul să amintim că un Eminescu, Creangă, Conta, Lambrior, Gh. Panu

etc. mergeau regulat acolo, căci Bolta Rece devenise un fel de Ateneu al intelectualilor.

Renumele acestui local ajunsese vestit în toată țara. Nu era personaj de seamă din București sau din ori care alt oraș, care trecând prin bătrâna Capitală a Moldovei să nu viziteze și Bolta Rece. Era o tradiție care s'a menținut ani îndelungați, până a dispărut această faimoasă cârciumă.

Am apucat și eu acest local, dar în decadență.

Auziam că mergeau acolo radicalii și liberalii unde se făceau, pe lângă obicinuitele discuțiuni serioase și chefuri cari țineau până 'n ziuă, fie iarna, în odăițele nu tocmai recomandabile ca aparență estetică, fie vara în grădinița și chioșcul de acolo.

Dragostea cu care patronii acestui local primeau pe clienți, precum și vinul bun, cum numai acolo se găsea, atrăsese, de sigur, elita intelectuală, căreia frații Simion și Panciu Amira, stăpânii cârciumei, îi păstra cea mai mare stimă și condescendență.

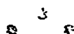
Când partidul radical a luat ființă, Bolta Rece devine aproape singurul local unde se adunau membrii acestei grupări. Acolo s'au dezbătut multe puncte din democraticul program radical. Șeful, Gh. Panu în mijlocul devotaților sei discipoli, era ascultat cu o deosebită atențiune și religiositate, căci tot ce spunea dânsul iera izvorît dintr'un sen-

timent adânc convingător, dintr'o cultură vastă legată de-o inteligență covârșitoare.

Aici, la Bolta Rece, se întreceau în glume, căci trebuie de amintit că radicalii, erau cei mai mulți, oameni de spirit, iar șeful lor continua tradiția vechiului cerc de la «Junimea», unde, după cum se știe, spiritul și farsele erau privite ca parte integrantă în firea Convorbiriștilor.

Pe lângă radicali, mai veneau acolo și alți politiciani, din celelalte partide, și cu toții la un loc continuau discuțiile și glumele într'o atmosferă de-o dispoziție cu adevărat jovială.

Erau suflete curate, inimi deschise, răutatea și invidia nu-și găseau loc acolo. Toți erau prieteni, și buni prieteni, de și în acest cerc amestecat, se emiteau diferite păreri deosebite, dar, toți, însă, sinceri în părerile lor și gata să cedeze unii altora când se convingeau.

Acolo, la Bolta Rece, în lungile seri de iarnă, în modestele odăiți mobilate cu o masă simplă și cu scaune de lemn de-o rusticitate adorabilă, răsuna, adesea, glasul vestitului bohem Budușcă, plin de inteligență și spirit, un talent superior, un poiet distins, gata ori când să improvizeze o odă admirabilă, dar și o glumă mondenă spusă într'o limbă de-o eleganță aristocratică.

Toţi îi sorbeau cu lăcomie glumele lui boheme, toţi îi recunoşteau talentul superior, toţi îl stimau şi-l iubiau. Era de-o îndrăzneală uimitoare şi nimeni, de cât doar autoritatea necontestată a lui Gh. Panu, nu putea să-i reziste, când intra în polemică cu vre unul din cei întruniţi acolo.

Ceea ce-l deosebia de şeful seu şi de mai toţi radicalii, era naţionalismul; în această privinţă se putea spune că era un îndărătnic şovinist, şi de multe ori avea cu şeful discuţii aprinse.

Pentru Buduşcă nu exista de cât politică naţională bazată pe un democratism sincer şi care să corespundă intereselor româneşti. Era, prin urmare, un naţionalist democrat, nu în senzul cum e conceput astăzi de politicianii care-şi dau asemenea titulatură.

Am spus că Buduşcă a fost un bohem, şi nu greşim de loc când spunem aşa. El a fost o figură a Iaşului de pe vremuri, a fost un talent superior, un bun român, un patriot înflăcărat, un om pentru care viaţa avea rostul ei, iar nu un simplu voiajor prin lumea aceasta, ca mulţi alţii.

Dacă în generaţia actuală nu se găsesc asemenea specimene de intelectuali, a căror viaţă de bohem în adevaratul înţeles bun al cuvântului, era o chezăşie pentru cultură şi pentru societate în general, că poate să aducă foloase cari să se resfrângă asupra neamului, aceasta se datoreşte, de bună seamă,

destrăbălării în care a căzut tinerimea, din cauza nepăsării complecte a acelora cari sânt îndrituiţi să vegheze la educaţia ei.

Tinerimea la Bolta Rece

Tot la Bolta Rece începuse să apară câţi-va tineri studenţi cari încunjurau pe şeful radicalilor cu cel mai adânc devotament.

Neuitatul medic D-r Al. A. Lambrior, pe atunci tânăr student în medicină, se distinsese între toţi cei de vârsta lui, prin inteligenţă, talent şi cultură.

De şi urma la facultatea de Medicină unde era considerat ca cel mai cult dintre colegi, totuşi dânsul se mai îndeletnicea şi cu cetirea operilor literare şi sociale, fiind mereu în curent cu tot ce se producea în ţară şi în străinătate pe acest teren.

De aceea în lungile şi aprinsele discuţiuni ce aveau loc în cenaclul de la Bolta Rece, Al. A. Lambrior strălucea ca un diamant, prin verva lui, prin spiritul seu fin şi sarcastic adesea, prin cultura lui temeinică şi prin un bun simţ desevârşit.

Nimic nu-i iera străin din tot ce se petrecea pe terenul intelectual. Putea să ţină piept ori cui, în ori ce discuţie, despre ori ce subiect s'ar fi deschis vorba. Gh. Panu, după cum auziam, avea o mare afecţiune pentru acest tânăr student cât şi pentru un altul, *Leon Grigorescu* care se distingea de asemenea prin o frumoasă inteligenţă şi prin un dar oratoric de neînchipuit. I se prezicea acestui tânăr

un strălucit viitor de politician, dar, împrejurările au făcut să se dedice carierei profesoratului, devenind unul din fruntașii dascăli ai școalei secondare.

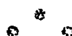
Alături de acești doi fruntași ai studențimei ieșene de pe atunci, mai iera și simpaticul *Hax*, tânăr plin de voioșie, inteligență și spirit, pentru care Gheorghe Panu era un zeu, iar cele rostite și susținute de acesta, literă de evanghelie. Cultul lui Hax pentru șeful radicalilor nu s'a desmințit nici odată, nici chiar atunci când Panu se reîntoarse în partidul național-liberal, iar Hax rămăsese înregimentat alături de regretatul om politic Al. A. Bădăreu, în partidul conservator.

Hax, ca și Budușcă, a fost și este un bohem incorigibil, minus alura aristocratică și talentul literar al acestuia din urmă.

De altfel și Hax ca și colegii sei pomeniți mai sus, înfrunta cu aceeași îndrăzneață inteligență ori ce discuțiuni asupra ori cărui subiect,

Ceea ce distingea foarte mult, încă, de pe atunci, pe incorigibilul bohem, a fost sinceritatea lui desevârșită în prietenia celor din jurul seu, prietenie ce și astăzi, când perii de pe cap au început să se argintească, nu se desminte nici față de tinerii prieteni care-l respectă și-l admiră, atât pentru trecutul seu, despre care aceștia au auzit atâta vorbindu-se, cât și pentru dragostea sincer prietenească ce le-o manifestă în ori ce împrejurare.

Am pomenit numai despre aceşti tineri, de şi mai ierau unii ce se distingeau prin inteligenţă, spirit şi cultură, căci în jurul lui Panu se strânsese mulţi tineri şi maturi cari l'au urmat cu devotament până când acesta, la un moment dat, de criză politică... le-a dat dezlegare ca să se ducă în ori ce partid vor voi.

Am spus că la Boltă Rece mai veneau şi alte persoane în afară de cei din jurul lui Panu.

Erau tinerii liberali, în fruntea cărora se găsea pe atunci mult regretatul Petru Fântânaru, care de pe când era student al Şcoalei Normale Superioare se distinsese în discuţiile ce le avea, el ca naţionalist, cu colegii lui socialişti.

Intre tinerii liberali şi tânărul partid radical se cimentase o legătură strânsă de prietenie personală. Fie la Bolta Rece, fie la berăriile de pe acea vreme, unde se adunau cu toţii, pe lângă multele chestiuni serioase din diferitele tărâmuri, sociale, literare, economice etc. ce se desbăteau, membri cari formau acest cenaclu amestecat, se mai întreceau între dânşii în glume diferite, aruncându-şi unii altora săgeţi, cari însă, aveau darul să nu sângereze, ci, numai, să dispună spre o mai strânsă prietenie.

Atunci să fi auzit pe sarcasticul Buduşcă, pe vecinicul tânăr cu inima, D-r Lebell, pe ironicul

D-r Al. A. Lambrior, sau pe neastâmparatul Hax, aruncând asupra liberalilor și conservatorilor spiritualele lor săgeți, iar Petru Fântânaru cu spiritul seu fin și îndrăzneț respunzându-le pe acelaș ton din aceeași gamă plină de humor. Era un duel simpatic între inteligențele spirituale ale acestui cenaclu.

Epigramele lui Fântânaru

Pe atunci mersese faima radicalilor de mari băutori de și această faimă era mult exagerată.

Pentru îndrăznețul Fântânaru, această faimă a radicalilor a fost un prilej fericit de a o exploata prin o serie de admirabile epigrame la adresa lor, publicate mai întâi în ziarele liberale de pe vremuri, sub pseudonimul «*Vladimir*», iar mai târziu le-a adunat într'un volumaș sub titlu de «*Radicale*», într'un număr restrâns de exemplare.

Nu susțin că nu ar fi fost băutori vestiți la radicali, dar nu se poate spune, iarăși, că nu erau și la liberali și conservatori, și chiar la pudicii socialiști, dacă ținem seamă de numărul cel mare al lor de la țară pe cari socialiștii intelectuali de la oraș, în naivitatea lor îi considerau ca făcând parte din partid.

Se făcea mare haz atunci de lupta aceasta epigramatică.

Budușcă, cu spiritul seu fin, ținea piept cu vrednicie atacurilor lui Vladimir. Și unul și altul se întreceau cari mai de cari, și de multe ori lupta

era nedecisă. Totuşi Buduşcă era mai plin de îndrăzneală, şi mai brutal une ori, ceea ce îl făcea să aibă adesea prioritate asupra lui Fântânaru cari de şi era şi dânsul destul de îndrăzneţ, nu poseda însă acea brutalitate cu care Buduşcă, nu de puţine ori, dădea lovituri... epigramatice cari făceau pe cel vizat să se abţină de la ori ce răspuns.

Am intrebuinţat cuvântul «brutalitate» dar nu în senzul obicinuit al vorbei de toate zilele, ci în acela de o îndrăzneală mai vioaie, mai spontanee.

De altfel, acei cari au cunoscut pe acești doi intelectuali, ştiu că erau de-o desăvârşită urbanitate în expresiuni, căutând numai ca prin spiritul lor fin să lovească fără a atinge susceptibilitatea cuiva, ci numai a provoca o bună dispoziţie în sufletul celui vizat cât și în acelora cari se distrau ascultând epigramaticele înţepături.

Deşi aceste epigrame ş'au perdut de mult actualitatea, totuşi, credem, că vom face o surpriză cetitorului, de a reproduce câte-va fragmente din volumul lui Vladimir (Fântânaru) pentru ca să se vadă cu câtă însufleţire şi talent mânuia arcul cu săgeţile epigramatice, şi cât umor cuprindeau ele. Volumul începe cu definiţia radicalismului pe care o dă prin următoarele versuri :

Ce-i radicalismul oare?
—Tragedie' ngrozitoare
Născocită de curând,
Ea se joacă noaptea toată
Ş'abia'n ziuă-i terminată,
Când eroii *cad* pe rând.

Am avea mănoase holde.
Dumnezeu numai să dee
Ploae-atât cât radicalii
Intr'o noapte pot să beie.

Am vorbit mai sus că cenaclul se întrunea uneori şi la Hala de vin a lui Rohr care pe atunci se găsea în colţul dintre străzile Lăpuşneanu cu V. Conta.

Vladimir, de altfel, nu uită nici un local să citeze, dintre acelea frequentate de radicali.

Intr'o epigramă, adresându-se unui prieten din cenaclu îi spune:

Stând în colţ la Rohr odată
Biruit de vin şi bere,
Privind uliţa de-alungul
Ingropată în tăcere,

Strigă cum odineoară,
A strigat şi Galileu:
Văd pământul că se'nvârte,
Dar... *se 'nvârte 'n jurul meu!*

Unui epigramist radical îi spune:

Fii cuminte şi ia sama,
Nu te frământa 'nzadar,
Nu se face epigrama
Cum ai soarbe un pahar.

Şi adresându-se apoi radicalilor în genere, zice:

Pentru patrie la oaste
Nici odată n'o să'-i eie,
Căci nu pot ca toată lumea
La comandă *drept* să steie.

In «Dialog»:

Eu

De-i mai bea ca pân'acuma
Vei ajunge 'n jalnic hal...

El

Minţi, habar tu n'ai că vinul
Duce 'n clubul radical.

Apoi:

Mările de vin să fie,
Cine n'a gândit
C'ar ajunge radicalul
Marinar vestit.

Vladimir, pune unele din epigrame ca auzite din gura radicalilor. Sub această formă dă iarăşi admirabile strofe:

Când din lume mă voiu duce
De pomană vin să-mi deie,
Şi la cap şi la picioare,
Doi butuci de strajă-mi steie.

Bolta Rece, după cum se ştie, a fost ca un fe de Meca a tuturor celor cari căutau să uite de nacazuri dinaintea unui păhărel cu veritabil Cotnar, Uricani sau Odobeşti.

De aceea Vladimir, neuitând acest locaş, spune:

Către sfânta Bolta Rece
Fiecare să se 'ndrume...
Asta-i toată datoria
Radicalului pe lume.

De altfel către această Meca a băutorilor, se îndreptau, împreună cu radicalii, şi liberalii şi junimiştii şi chiar socialiştii.

Ca să arăte apoi, setea năstrușnică de a bea a radicalilor, Vladimir face să vorbească unul din ei astfel:

Cum se ține-un mânz de eapă,
Setea grea
De-al meu gât se ține grapă
Să tot bea.

Dar Vladimir nu e răutăcios, el recunoaște că radicalului nu-i este deajuns numai vinul sau berea, ci mai are nevoie și de prieteni, fie aceștia chiar liberali sau din ori ce alt partid politic, căci iată ce spune un radical mort:

Ce-am greșit, O! Doamne sfinte,
Să mă sbucium în sicriu,
Și de vin și de prietini
Părăsit pe veci să fiu?

Vladimir, parodiază cu mult duh *Somnoroase păsărele* de Eminescu:

Drăgălașe păhărele
Dinainte-mi să se pună,
Să se toarne vin în ele —
Poftă bună!

Să golim toți în tăcere,
Iar cuiva vin de nu-i place
Bee-atunci mai bine bere,
Bee 'n pace.

Cine-i amețit prea tare
Pe sub mese să se culce
Și în sgomot de pahare
Doarmă dulce!

Să nu fie vorbă lungă
Doară ştiu ce scurtă-i viaţa,
Să bem până să ne-ajungă
Dimineaţa!

De asemenea a parodiat *„Mai am un singur dor“* tot de Eminescu şi *Pohod nà Sibir* a lui Alexandri, parodii cari au făcut pe vremuri deliciul cenaclului de la Bolta Rece.

Vestitul restaurator Buch, a fost, după cum ştiu ce-i care l'au cunoscut, unul din bunii prieteni ai chefliilor, precum şi un devotat amic a lui Panu şi V. Gheorghian..

In parodia Pohod, Vladimir nu uită nici pe acest spiritual restaurator:

La Buch loc sfânt, nepreţuit,
Cum altu 'n lume nu-i,
Convoiu 'ntreg a poposit
S'aline setea lui.
Şi 'n jurul mesei toţi se pun
Golesc şi glume spun.

In sanatatea tuturor
Ridică fiecare
In sgomotul asurzitor
De chiot şi cântare,
Şi dintre ei cel mai cu duh
Inchină pentru Buch.

Nu mai puţin pe jos se lasă şi mult talentatul Buduşcă, care răspundea lui Vladimir cu acelaş humor, dar epigramele lui Buduşcă erau mai inţe-

pătoare une ori, fără, după cum am vorbit mai sus, să sângereze...

In campania electorală, însă, Budușcă era de-o vehemență extraordinară față de adversari. El nu cruța aproape de loc, ci, lovea prin spiritualele sale epigrame în toți aceia cari nu erau radicali. Epigramele sale, în această perioadă, făceau multă vâlvă, căci ele erau prea personale, pe când Vladimir-Fântânaru, era mai obiectiv, dar și mai puțin vehement.

Mai auziam vorbindu-se că marele cugetător și sămănător de idei, Gheorghe Panu, savura duelul acesta epigramatic, la care se unea și el adesea căci Panu era foarte spiritual și de-o jovialitate adorabilă în cercul restrâns al amicilor.

Din când în când își mai făcea apariția prin Iași, Ioan L. Caragiale și atunci cenaclul capata o nouă aoreolă prin acest oaspe intelectual a căru-i vervă și spirit erau inepuisabile.

Acela ce n'a asistat la vre una din aceste ședinți la care lua parte și Caragiale, nu-și poate închipui farmecul ce cuprindeau pe toți cei de față cari cu lăcomie sorbeau discuțiile, când mai serioase, când mai vesele, provocate, mai întotde-auna de Gh. Panu. Și din toate aceste discuțiuni, fiecare profita, căci ele aveau la bază subiecte serioase cari interesau întotdeauna.

Petrecerile acestea intelectuale nu se mărgineau

numai la Boltă Rece, ele mai aveau loc și prin alte localuri, cum era la nu mai puțin vestita de odinioară «*Hala de vin*» a lui *Rohr*, la „*Hala de Bere*", iar vara prin diferitele grădini din împrejurimile Iașului, dar mai cu seamă la grădina Domnească de la Socola, mai târziu Rivalet, La trei Sarmale și la Valea Adâncă de la Galata.

Se poate spune că pe atunci pătura cultă din bătrâna capitală a Moldovei o ducea numai într'o petrecere, în care intelectualismul își avea întâitatea, iar în al doilea rând numai, partea pur distractivă care nu era de cât mijlocul de a se putea aduna la un loc.

Vasile Gheorghian

Am vorbit până acum numai despre tineretul care se aduna la diferitele localuri de petrecere.

Să nu se creadă, însă, că numai aceștia formau așa zisul cenaclu. Intre acești tineri se mai găseau și unii politiciani mai în vrâstă, cari avuseseră și aveau încă roluri destul de însemnate în politica nu numai a Iașului, dar a țării întregi.

Printre acești bătrâni, putem cita pe Vasile Gheorghian, fost ministru, primar și prefect de județ, o personalitate aleasă care se bucura de întreaga simpatie și stima nu numai a partizanilor lui politici, dar chiar a adversarilor celor mai îndârjiți.

Vasile Gheorghian trecea ca cel mai frumos barbat din Iași, și într'adevăr așa era.

Nalt, bine făcut, proporţional în toată înfăţoşarea lui, simpatic, serios, cu barba admirabil de bine îngrijită, cu mersul marţial, cu vorba blândă şi cu mult «vin-o 'ncoace», cum spune românul.

De şi cu mult mai în vrâstă de cât cei din jurul lui Panu, totuşi lui Vasile Gheorghian îi plăcea să se găsească în mijlocul tinerilor, luând parte cu o deosebită mulţumire la petrecerile şi discuţiunile lor.

Acest fruntaş al politicei ieşene era de-o bunătate de inimă şi de-o cinste mai presus de ori ce închipuire.

Avusese şi avea încă un rol preponderent în partidul Naţional-liberal din Iaşi, unde era considerat ca conducător.

Corect în toată atitudinea lui, era un admirabil exemplu de cetăţean, manifestându-se în ori ce ocazie ca un democrat sincer, ceeace a făcut să nu se depărteze nici odată de cenaclul tinerilor cari formau gruparea radicală, şi în mijlocul căreia îşi găsea mulţumirea sufletească.

Era privit şi cu drept cuvânt, ca o ilustraţiune a politicei ieşene. Tinerii în mijlocul cărora se găsea, indiferent din ce grupare politică făceau parte, îl considerau ca un şef al lor în ceea ce priveşte autoritatea, experienţa şi rolul ce-l avea în societate.

Nu era refractar de loc nici la ideile noui democratice care începuseră atunci să fie împrăştiate

în opinia publică de către grupările socialistă și radicală, nici nu era refractar față de adunările tinerimei.

Îi plăcea, cum spun mai sus, atmosfera tinerilor.

De și în vrâstă față de cei din jurul său, totuși nu căuta să se impună printr-o atitudine voită, nici nu căuta să preponedereze asupra celorlalți. El se impunea de la sine, și aceasta din cauza distinselor lui calități. Nu se formaliza nici odată când tinerii se cam întreceau une ori în exuberantele lor manifestări înaintea halbelor cu bere și a păhărelilor cu Cotnar. El își da seama că așa e tinereța, cu contrastele ei și de aceea el iubia tinerimea.

Acei cari erau în contact cu Vasile Gheorghian, nu se încumetau nici odată să treacă peste marginele bunei cuviinți. De și în mijlocul lor, luînd parte la toate manifestările lor, cu toate acestea avea acel dar de a se impune, de a-și pastra autoritatea, și în acelaș timp de a se conforma cu toată inima, modului de a petrece a tinerimei de atunci.

Dintre liberalii mai în vrâstă luau parte la aceste petreceri intelectuale, și regretații Ghiță Săndulescu, Grigorie Buicliu, d-r C. Botez, Efrem Mazlim, toți, personalități distinse cari făceau cinste Iașului prin inteligența, cultura și situația lor so-

cială. Deasupra tuturor acestora tronau : Gh. Panu și Vasile Gheorghian, și în deosebi cel dintăi.

*
* *

Nu trebuie trecut cu vederea că pe lângă intelectualii dinstinși din jurul lui Panu, se mai găseau și unii și mai tineri, și mai în vrâstă, devotați și plini de entuziasm, gata la orice sacrificiu pentru șef și pentru partid. Aceștia de și nu făceau parte dintre așa zișii intelectuali puri, cu toate acestea au adus și dânșii enorme servicii grupării radical-democrate, prin bunul lor simț, prin entuziasmul lor, prin devotamentul nemărginit față de noile idei și de șef.

Intre aceștia, în primul loc se poate cita, cunoscutul și simpaticul nostru concetățean, d-l Constantin Chirilă, și regretatul Manolache Buznea, două figuri populare ale Iașului de altă dată.

D-l Costică Chirilă, Cotu, cum i se mai spunea pe vremuri, a fost unul dintre electorii cei mai vestiți, fiind un demn discipol în această privință al regretațilot barbați politici, Gheorghe Mârzescu și Al. A. Bădăreu.

Acei cari au apucat vremurile alegerilor de pe când era în vigoare vechiul sistem electoral cu cele trei colegii, își amintesc, de bună seamă, de energia și avântul cu care d-l Costică Chirilă conducea campania electorală.

Era foarte popular și se bucura de simpatie chiar în rândurile adversarilor. Dânsul știa pe de rost, numele aproape a tuturor alegătorilor Colegiului al doilea. N'a existat casă prin măhălalile Iașului, pe care energicul elector să nu o fi vizitat și să nu fi cunoscut în deaproape pe alegători.

Intr'adevăr d-l Costică Chirilă a însemnat ceva în lumea electorală din Iași pe vremuri, căci nimeni ca dânsul nu știa să organizeze mesele și să înflăcăreze pe alegători în toiul tuasturilor. Apoi, întrunirile publice ale Radicalilor, și mai târziu ale Conservatorilor, erau date, ca să zicem așa, în antrepriza d-lui Costică Chirilă, care avea grija de a le popula, chiar și în vreme de opoziție.

Cu toată simpatia de care se bucura în cercurile adversarilor, totuși s'a dus o aprigă campanie contra sa, prin presă.

Aceste atacuri, din cari unele prea vehemente, erau, poate, din când în când, îndreptățite, dar cele mai de multe ori n'aveau altă rațiune de cât aceea de a lovi, cu ori ce preț, în adversar.

Atunci, în perioada electorală, armele cele mai puternice erau, pe de-oparte, atacurile înverșunate din întrunirile publice de prin măhălăli, iar pe de altă parte, campania de presă.

Prima armă o întrebuința și d-l Costică Chirilă,

In privința acestui sistem de luptă electorală, moravurile nu s'au schimbat nici până astăzi, cu

toate că se țipă pe toate tonurile că democratismul a pătruns în opinia publică.

Ba, putem spune, că azi mijloacele de combatere sânt mai drastice, mai barbare chiar, și cu mult departate de civilizația cu care ne împăunăm în toate ocaziunile.

O altă figură a radicalismului a fost și reposatul Manolache Buznea, iarăși un fanatic discipol a lui Gh. Panu, iar mai târziu a lui Al. A. Bădăreu. Manolache Buznea se ținea mai tot de-auna de Panu, întovărășindu-l mai ales, când șeful pleca în campanie electorală sau se ducea la Durău,—locul de odihnă vara și iarna a lui Panu—unde îngrijea cu o artă neînchipuită de savuroasele ospețe la cari erau invitați numeroși și devotați prieteni. Manolache Buznea era un fel de maistru de ceremonie al organizării acestor ospățuri, în care era neîntrecut.

D-l Costică Chirilă și Manolache Buznea erau cei doi corifei ai partidului radical în ceea ce privește bucătăria electorală, dar mai ales cel dintâi se distingea prin spiritul seu vioiu și prin simpatia ce o împrăștia printre alegători. Ori cum, D-l Chirilă a fost, pe vremuri, o personalitate electorală despre care s'a ținut seamă. A fost una din figurile cele mai reprezentative în ceea ce privește educarea maselor de alegători după vechiul sistem al celor trei colegii.

Presa ieşană

Iaşul s'a bucurat în tot de-auna de o presă bine scrisă, mai cu seamă că nici odată nu i-a lipsit scriitorii de talent.

Ziarul «Lupta» la Iaşi a luat viaţă sub conducerea lui Gh. Panu. Acest ziar a fost, se poate spune cu drept cuvânt, începutul presei cotidiane cu adevarat democratice. In coloanele «Luptei», s'a publicat o serie întreagă de articole de doctrină democratică, ceea ce până atunci nu se pomenise de aşa ceva în Capitala Moldovei. Tot în «Lupta» a început Panu să publice programul radical democrat, care a făcut o impresie adâncă în opinia publică, şi mai cu seamă asupra politicianilor din partidul liberal-naţional şi cel conservator.

A vorbi pe atunci despre votul universal era o îndrăzneală nemaipomenită. Conducătorii celor două partide de guvernământ nu credeau cu putinţă ca să se poată schimba o întreagă stare de lucruri, şi de aceea s'a început şi în presa lor o campanie contra programului radical.

Trebuie de recunoscut că talentul gazetăresc se

manifesta mult mai puternic la radicali, căci aceştia aveau pe un Gh. Panu, Bădăreu şi pe D-l Costache Bacalbaşa, cari, de și poate nu aveau un stil mai literar, dar scriau din inimă, susţinând cu multă îndrăzneală și c'un deosebit avânt noile idei democratice cari prindeau rădăcini adânci, greu la început nu-i vorbă, dar unde prindeau, apoi prindeau cu convingerea fermă a acelora cari le primeau ca pe o slovă de evanghelie.

Aceasta se și explică de ce în jurul lui Panu se strânsese cea mai mare parte din pătura cultă, ca profesori, medici, ingineri, avocați, etc, și cu toții, după puterile lor, îşi dădeau obolul fie moral, fie material susţinând ziarul, pentru răspândirea cât mai mult a principiilor şi punctelor din programul elaborat de marele lor şef.

Şi toţi erau sinceri în manifestările lor, toţi erau convinși pe deplin de adevărul celor cuprinse în noul lor crez politic.

«Lupta», organul de publicistică al radicalilor începuse să eie un avânt frumos, căci pe lângă articolele pur doctrinare, mai ducea şi o campanie foarte energică contra regimului lui Ioan C. Brăteanu şi chiar contra Dinastiei.

Publicul cetitor urmărea cu aviditate cele scrise în ziarul Lupta, aşa că tirajul gazetei începea să se mărească din zi în zi.

Dar pe lângă articolele politice, acest ziar mai

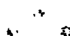
conţinea şi unele articole literare şi de artă, astfel că, de şi ziarul avea un format mic, la început, dar cuprindea o materie destul de variată, ceea ce făcea ca publicul să-l citească cu nesaţiu.

Nu trecu mult şi Panu se strămută la Bucureşti, şi odată cu el, şi ziarul «Lupta».

In capitala ţării, gazeta grupărei radicale îşi măreşte formatul şi'n acelaş timp şi numărul colaboratorilor.

Avântul ce-l luase în această vreme «Lupta», popularitatea din ce în ce crescândă a lui Panu, precum şi mărirea cercului adepţilor noului program politic democrat, fac ca numele şefului radicalilor să fie pe toate buzele. El devine, poate, în acel timp, una din figurile cele mai cunoscute în ţară.

De şi se strămutase la Bucureşti, totuşi, Panu îşi pastra domiciliul electoral la Iaşi, care în atâtea rânduri a avut cinstea de a-l trimite în parlament.

In acelaş timp, apăreau la Iaşi şi alte ziare politice, cum erau acelea ale partidului naţional-liberal. Despre o presă conservatoare pe atunci în capitala Moldovei, nu se pomenia. Partidul conservator aproape era inexistent.

Mai apăreau, însă, alte ziare, mai mult sau mai puţin independente, mai mult ori mai puţin umoristice prin modul lor de redactare.

Intre ziarele din urmă, trebuie să amintim, în primul rând, «*Curierul*» *lui Theodor Balasan*, care apărea, mi se pare, de trei ori pe săptămână.

Această gazetă era, mai bine zis, un monitor tot de-auna guvernamental, el cuprinzând pe lângă câte un articol de interes general mai mult știri pur oficiale, și în deosèbi, anunța în fie care număr, procesele ce se desbăteau înaintea tribunalului și Curții de Apel.

De asemenea Balasan dădea o mare importanță părții literare. In coloanele ziarului seu, colaborau o sumă de tineri începători cu fel de fel de versuri și proză, cari prin naivitatea lor, făcea deliciul cetitorilor.

Foiletonul, așișderea, avea partea lui în coloanele gazetei «Curierul», publicând romane senzaționale și cari erau pe atunci mult gustate de public.

Unul dintre cei mai harnici colaboratori ai ziarului lui Balasan, a fost reposatul Gheorghe Stamatopol, care a tradus o serie întreagă de romane, din care mare parte din ele le publica și în broșuri aparte.

Cu toate că un asemenea ziar, astăzi, ar fi o imposibilitate de a apărea în modul cum se prezenta atunci în forma lui redacțională, totuși, trebuie să mărturisim, că în ceea ce privește partea morală a gazetăriei în sine, e cu mult superior, foarte multor ziare ce apar astăzi, în forma impecabilă a tecnicei și a redactării.

Pe atunci nu se pominea de șantaj. Ziarele și cele din Iași și cele din Capitală, nu adăposteau prin redacțiile lor indivizi certați cu morala și cu justiția, nici nu știau ce înseamnă campaniile deșanțate duse contra intereselor țării și neamului nostru.

Pe acea vreme — și martor sânt înseși gazetele de atunci, — jurnalismul era considerat ca un apostolat. Se scria din convingere, toți având acelaș țel, acela de a lumina opinia publică, în mod cinstit. fără nici o preocupare de ordin material.

Nu se pomenea aproape de loc de procese de presă. Campaniile contra politicianilor erau duse în chip civilizat. Se lovea acolo unde trebuia de lovit, dar nici odată fără convingere și fără probe vădite.

Incă de pe vremuri, presa se mai manifesta ș sub forma calendarelor. In fie care an apăreau diferite asemenea publicațiuni cari conțineau o foarte variată materie, mai mult ori mai puțin interesantă.

Unul din aceste calendare cari a avut oare care răsunet în public, a fost «Calendarul lui Scaraoschi», plin de bucăți umoristice și satirice și care era ilustrat cu multe caricaturi de Jiquidi, regretatul pictor și caricaturist de talent, mort de tânăr.

Trebuie să pomenesc și despre un ziar care a apărut mulți ani la Iași și pe care l'am apucat și

eu. E vorba despre «*Perdaful*», ziar satiric și umoristic, ilustrat. Redactor era Manolache Negruți, fratele cunoscutului maistru de giminastică, reposatul Vasile Negruți.

Acest ziar săptămânal avea mult spirit și a fost pe vremuri o admirabilă armă satirică cu care se lovea în mulți din politicianii de pe atunci fără osebire de culoare politică. Aceste lovituri însă, nu erau date cu răutatea inerentă apașului gazetar de astăzi.

Murind Manolache Negruți, fratele seu Vasile a continuat să scoată «Perdaful», dar fără succes.

Mai apăreau, din când în când ziare cu caracter politic sau satiric, dar cari nu aveau durată.

Așa a fost ziarele «Scânteia», «Săgeata», «Stafeta» și alte multe cari n'au nici o importanță și cari n'au lasat nimic pe urma lor, de cât doar uitarea.

Partidul național liberal din Iași scotea «*Liberalul*» la care colaborau fruntașii partidului, între cari mai mulți profesori universitari ca Andrei Vizanti, Milțiade Țoni etc, precum și neuitatul Nicu Gane, Apoi tinerii P. Fântânaru, Șt. C. Ioan, etc. Mai târziu apare «*Drapelul*» gazetă liberală, redactată de Ioan N. Roman, cunoscutul scriitor și ziarist.

In «Drapelul», cu deosebire, s'a dus campania contra radicalilor și socialiștilor.

Ziarul acesta era bine scris și avea, de și era

gazetă liberală, oare care nuanță de independență. Mi-aduc aminte că se scrisese pe atunci un articol în care Andrei Vizanti, fruntaș al partidului, era oare cum ironizat. Autorul articolului era d-l Ioan N. Roman.

Cu această ocazie trebuie să mai amintim polemica dusă de d-nul Roman cu I. Gherea—Dobrogeanu, pe o chestiune literară-socială, polemică care a avut ca rezultat reounoașterea dreptății lui Gherea de către d-l Roman care devine apoi colaborator la revista socialistă «Contemporanul».

Se mai poate menționa ziarul «*Ciomagul*» redactat de d-nii A. C. Cuza și Ath. Ath. Gheorghiu, ziar care a avut oare care succes prin spiritualele sale articole, dar care n'a avut de cât o durată scurtă.

„Evenimentul"

Și acuma să venim la «*Evenimentul*», prima gazetă cotidiană din Iași care a avut o viață de câte-va decenii și care a imprimat o epocă strălucită pe terenul jurnalistic din Capitala Moldovei.

Să vedem cum a luat naștere „Evenimentul".

Era prin 1892 Nepotul milionarului Michel Haim Daniel, tânărul Jaques Levin, un entuziast pe atunci pentru ziaristică, împreună cu un alt tânăr, Albert Honigman, gazetar de meserie și care scria pe la ziarele liberale, fac să apară, într'o

bună dimineață ziarul „Evenimentul", în format redus.

Pe atunci se găseau la cârma țării conservatorii, prim ministru fiind bătrânul Lascar Catargiu. Prefect al județului Iași, Iancu Ventura, cumnatul lui Lascar Catargiu, iar al orașului, Sandu Râșcanu. Amândoi prefecții ierau persoane marcante în partidul conservator și renumiți prin dibăcia cu care știau să-și îndeplinească misiunea.

Și Iancu Ventura și Sandu Râșcanu erau simpatici, și oameni foarte cum se cade. Dar când era vorba de interesele partidului lor, ei nu cunoșteau nici un amenajament față de adversari.

Alegerile făcute sub acești doi prefecți conservatori au ramas vestite în analele luptelor electorale, după cum au rămas, nu mai puțin vestite și acelea făcute de prefecții liberali când aceștia erau la putere. Repet, așa erau vremurile, așa erau obiceiurile. Voi vorbi mai la vale despre chipul cum se făceau pe atunci alegerile.

Am spus că „Evenimentul" a fost înființat de Jaques Levin și Albert Honigman. Acești doi tineri duceau prin ziarul lor o campanie foarte energică contra regimului conservator, campanie alimentată de liberali în primul rând, căci noul ziar de și nu avea titulatura de gazetă liberală, totuși susținea cu îndârjire acest partid.

Articolele din „Evenimentul", cu toate că nu

erau semnate, se știa de cine sânt scrise. Erau articole de-o vehemență deosebită, și chiar dacă unele nu erau scrise de corifeii liberali, erau, însă, cele mai multe, — inspirate de dânșii. Acest lucru se știa de conservatorii din Iași. Totuși pentru ași răzbuna, macar indirect contra liberalilor, conservatorii ieșeni, prin prefecții lor Ventura și Sandu Râșcanu hotăresc expulzarea lui Levin și Honigman.

Chestiunea vine la Consiliul de miniștri și expulzarea lui Albert Honigman este hotărâtă definitiv. Jaques Levin, însă, scapă, poate, pentru că era nepotul milionarului Michel Daniel care se bucura de-o deosebită trecere în cercurile politice. Așa cel puțin se șoptea atunci în toate părțile.

Expulzarea lui Albert Honigman a avut un enorm răsunet în țară. Presa liberală și democrată începu să protesteze energic contra acestui act de samavolnicie a guvernului conservator. De și era libertatea presei, de și articolele încriminate nu conțineau nimic contra intereselor vitale ale țării, neamului nostru și siguranței statului care să îndrituiască această expulzare, ea s'a făcut, totuși, ca un simplu act de răzbunare contra partidului liberal-național care ducea campania de răsturnarea regimului conservator.

In ziua când a plecat Honigman în exil, la Paris, i s'a făcut o grandioasă manifestare. Tot orașul

a ţinut să-l întovărăşească la gară. Clubul Naţional liberal era reprezentat prin toţi membrii sei.

Pentru ca „Evenimentul" să nu dispară, după cum îşi închipuiau conservatorii că prin expulzarea lui Honigman, noul ziar nu va mai putea să se menţină, partidul liberal din Iaşi iea asupra sa conducerea ziarului, în persoana lui Gh. A. Scorţescu care devine directorul gazetei, colaboratorii, bine 'nţeles remânând aceiaşi, afară de Jaques Levin care se retrage după puţină vreme, „Evenimentul" rămânând în deplina proprietate a lui Scorţescu.

Apogeul „Evenimentului"

Sirius (Iorgu Morţun), St. R. Scriban, Max-Dan, Belcescu

Gh. A. Scorţescu devenind proprietarul şi conducătorul de fapt al «Evenimentului», işi măreşte formatul, angajând colaboratori nuoi, astfel că acest ziar începe să steie pe acelaş picior de egalitate cu marele ziare din Capitală, cum erau «Voinţa Naţională», Adevărul», «Timpul» şi Universul».

Nuoii colaboratori, între cari în primul rând se numara Iorgu Morţun (Sirius) fost prefect mai târziu, se semnalează prin admirabile articole politice, ce nu de puţine ori erau reproduse de presa din Capitală. Numele lui Sirius conta între cei mai buni ziarişti din ţară. Dânsul pe lângă o inteligenţă vie şi o cultură destul de variată, avea şi acel dar

înăscut de a mânui bine condeiul, bucurându-se și de o mare ușurință în scris.

Articolele sale erau pline de fond, iar ca formă nu lăsa nimic de dorit, ceea ce-l distingea chiar față de renumiții gazetari din București, cum erau pe atunci marele Delavrancea, talentatul Toni Bacalbașa și neîntrecutul ziarist D-l Constantin Bacalbașa. Acesta din urmă și astăzi se poate spune, fără a greși, că stă în fruntea ziariștilor.

Sirius (Iorgu Morțun) era o figură simpatică și accesibilă mediului gazetăresc în care se găsea atunci.

Mai mult scurt, gras, bine făcut, încadrat cu o barbă neagră și deasă, cu ochii vioi și plini de bunatate, el nu respândea în jurul seu de cât simpatie. Prietenos și bun la inimă, se purta cu ceilalți colaboratori ai ziarului ca un excelent coleg, de și era prim redactor.

Pe atunci primul redactor al unei gazete, era cineva; nu ori cine putea să ocupe un asemenea loc. Pentru aceasta se cereau calități și aptitudini deosebite. Trebuia să fii, înainte de toate, un foarte bun politician care să mai posezi și cultura necesară și să știi a scrie bine și într'o formă care să atragă imediat atențiunea cetitorului.

Aceste calități le întrunea cu prisosință Iorgu Morțun — Sirius. Se poate susține cu drept cuvânt că dânsul a fost unul din cei mai mari gazetari ai

presei române, cu toate că activitatea lui gazetărească a fost de scurtă durată, căci venind apoi liberalii la putere, Sirius este numit prefect al orașului Iași, părăsind cu totul ziaristica.

Din nenorocire și pentru presă și pentru partidul Național-Liberal, această personalitate distinsă se stinge din viață foarte curând.

Un alt colaborator al Evenimentului care a lasat urme destul de frumoase în presa ieșană, este *Ștefan R. Scriban,* distins avocat și fost primar al orașului Dorohoi.

Ștefan R. Scriban, ca student încă, începu să colaboreze la «Evenimentul», fie cu articole politice, fie cu articole literare. Stilul acestui fin intelectual era elegant, dar une ori lovea în adversari c'o vehemență puternică, sub o formă, însă, cu totul urbană, fără să întrebuințeze expresiuni jignitoare. A făcut mult sgomot un articol al seu cu ocazia rădicării statuei lui Alexandru Lahovari, articol reprodus de întreaga presă adversară conservatorilor.

Nu știu, dacă a avut dreptate ori nu când a scris acest admirabil articol, dar în ori ce caz, pentru moment, a fost bine venit atunci.

Scriban nu era un gazetar născut, un gazetar ca să zicem așa, de meserie. El era și este și astăzi, un fin intelectual, un idealist de-o îndărătnicie simpatică, care nu s'a dezmințit nici odată. Dar ceea ce'l caracterizează în primul rând, este independența

de caracter și de gândire care s'a manifestat atât de puternic încă din tinereță. O dovadă despre aceasta este articolul ce l'a scris cu ocazia rădicării statuei lui Al. Lahovari, precum și atitudinea demnă mai apoi în toate manifestările sale.

Pe lângă articole politice, Ștefan R. Scriban se mai îndeletnicea une ori și cu literatura, dând câte-va bucăți, versuri și proză, care ar putea figura cu cinste în ori ce pagină de literatură serioasă.

Sub pseodonimul «*Digama*», Scriban a scris un pastel admirabil, precum și alte versuri și câte-va bucăți în proză.

Pacat că n'a continuat să se ocupe și mai departe cu literatura, căci ar fi devenit, de bună seamă, un scriitor de forță, căci nici talentul nu-i lipsea, nici cultura cu care se îmbogățea zilnic.

Imprejurările vieții l'a făcut să îmbrățoșeze cariera de magistrat la început, iar mai târziu, aceea de avocat, devenind și prin această manifestare o personalitate distinsă, care ar putea face cinste ori cărui barou.

Secretar de redacție era bătrânul gazetar de astăzi, *Max Caufman—Dan*. Acesta se distingea în primul rând prin conștiințiozitatea cu care-și îndeplinea misiunea ce i se încredințase. Venia cel dintâiu dimineața la redacție și nu se clintea de la birou, căutând de zisa bucătărie a ziarului. Era ajutat, pe lângă redactori, și de inevitabilul redactor

al ori cărei gazete, faimoasele foarfeci, cari fac minuni în vreme de criză de materie.

Dan se purta admirabil cu cei din redacţie, fiind un bun coleg din toate punctele de vedere, dar pe nici unul nu-l avea în mai de aproape ca pe colegul... *foarfecele,* de care nu se despărţea nici odată, căci în acesta găsea el pe cel mai sincer şi mai devotat colaborator.

Max—Dan mai avea, pe lângă secretariatul de redacţie şi calitatea unui bun reporter, singura carieră care a îmbrăţoşat-o mai apoi şi de care nici astăzi, cu toată vrâsta lui înaintată, nu se poate despărţi.

Max—Caufman—Dan, e tipul cel mai caracteristic al adevaratului gazetar de breaslă, şi în presa din bătrâna Capitală a Moldovei el ocupă unul din primele locuri.

Sub secretariatul de redacţie a lui Dan, «Evenimentul» a repurtat cele mai frumoase şi mai strălucite succese.

Un alt colaborator mai era şi *Vasile Cernătescu,* student la drept şi care se specializase în politica externă, având ca sursă ziarul françez l'«Eclaire», în primul rând. Era un bun coleg.

Şeful reporterilor de la Evenimentul a fost regretatul *Vasile Belcescu,* absolvent al Şcoalei Normale de învăţători «Vasile Lupu».

Acesta avea întinse relaţiuni cu toţi învăţătorii

și preoții din județ, așa că, reportagiile sale se mărgineau cele mai de multe ori la știrile școlare și cele bisericești.

Totuși, era de-o mare hărnicie. Pentru el reportajul avea un farmec deosebit.

Colinda toate instituțiile și prin modul seu blând și prietenos, își atrăsese simpatia tuturor șefilor autorităților din oraș. Prin aceștia el reușise să capete și să afle diferite știri pe care apoi îmbrăcându-le sub forma reportajului, umplea coloanele ziarului.

De și n'avea cultura necesară unui gazetar, cu toate aceste Belcescu avea un nemărginit bun simț, era omul datoriei, conștiincios în meseria de gazetar, și dornic mereu de a-și împrospăta cunoștințele din discuțiile ce se încingeau în redacție între diferitele personalități marcante ale politicei liberale de pe atunci. Căci trebuie de știut că pe acele vremuri, redacția Evenimentului era locul de întâlnire al celor mai de vază oameni politici din oraș. De multe ori, pe lângă partizani politici, mai veneau și mulți literați și alte persoane cari, de și nu se manifestau politicește, aveau, însă, relațiuni prietenești cu Gh. A. Scorțescu directorul ziarului.

Belcescu știa să se apropie de fie care devenind cu timpul prietenul lor, și în deosebi a lui Vasile Gheorghian care-l simpatiza mult.

Iarăși trebuie să menționez că pe acele vremuri, de și reportajul nu luase avântul de astăzi, deve-

nind sufletul unui ziar modern, nu se ştia, însă, ce e aceea, şantajul.

Informaţiile ce se publicau pe atunci, aveau scopul de a înştiinţa publicul cetitor asupra diferitelor întâmplări ce se petreceau în oraş, în judeţ sau în ţară. Ori ce informaţie nu era tendenţioasă, era dată în deplină cunoştinţă de cauză, fără a se căuta să se lovească în cineva cu intenţie. Erau informaţiuni exacte, conştiincios controlate şi fără nici un pic de răzbunare personală chiar atunci când erau vizaţi adversarii politici.

Pe atunci nu existau reporteri cari se publice lucruri ce nu trebue publicate, sau să nu publice ceea ce trebue publicat.

Era cinstea breslaşului gazetar mai presus de ori ce şi din aceştia făcea parte regretatul Belcescu mort înainte de vreme, în plină tinereţă.

Mai erau şi alţi colaboratori la ziar cu mai multă sau mai puţină importanţă gazetărească.

Am vorbit de aceia pe care i-am pomenit până acuma, ca făcând parte din faza primredactoriatului lui Iorgu Morţun-Sirius, căci acesta a însemnat o epocă din cele mai strălucite ale ziaristice ieşene,

Gh. A. Scorţescu

Vom vorbi în rândurile care urmează despre personalitatea directorului şi proprietarului ziarului «Evenimentul», mult regretatul Gheorghe A. Scor-

țescu precum și de ceilalți primi redactori și colaboratori cari s'au perindat după plecarea lui Sirius.

Am spus că Gh. A. Scorțescu, la puțină vreme după expulzarea lui Albert Honigman, luase direcția Evenimentului, continuându-să, ca și până atunci politica liberală.

Scorțescu era o fire foarte entuziastă și de-o sinceritate mai presus de ori ce îndoială. Când susținea o chestiune, apoi o susținea cu toată inima și era gata la ori ce sacrificii. El își dădu imediat seamă că un ziar pentru ca să poată avea viață, trebuie să se conformeze, pe de-o parte, gustului cetitorilor, iar pe de altă parte să rupă cu trecutul, adecă să devie o gazetă modernă, atât în ceea ce privește partea pur tecnică, cât și cea redacțională.

Din aceste două puncte de vedere el a reușit să facă din „Evenimentul" un ziar serios, bine scris, și bine tipărit, așa, că putea să rivalizeze cu marile ziare din București. El cumpără o tipografie, mi se pare a lui Balasan, pe care o înnoiește, și astfel devine în foarte scurt timp una din tipografiile bune ale Iașului, în care se putea tipări ori ce lucrări atingătoare de arta lui Gutenberg.

Scorțescu era inteligent, cu o cultură mai mult sau mai puțin variată, și tot de-auna stăpân pe ceeace susținea. Era curajos și nu se dădea în lături nici odată, în fața oricărui adversar. Infrunta

cu bărbăţie atacurile ce i se aduceau şi nu rămânea dator cu răspunsuri.

Scria zilnic la gazetă. In fie care dimineaţă la orele 9 se instala în cabinetul său, unde adusese şi o frumoasă bibliotecă.

Avea obiceiul să dicteze articolele, plimbându-se de la un capăt la altul al camerei. Articolele sale nu erau lungi; ocupau cel mult o coloană jumătate, şi foarte rar dacă trecea această măsură.

Erau scrise cu o vehemenţă deosebită şi de multe ori întrebuinţa expresiuni puternice cari făceau pe adversari să le simtă şi să nu mai poată riposta.

Campania dusă de Scorţescu prin «Evenimentul» contra regimului conservator, a avut un răsunet destul de întins şi a contribuit, nu în puţină măsură, la răsturnarea conservatorilor de la putere.

Pe atunci Conservatorii nu aveau o presă serioasă în Iaşi. Din când în când, în anumite împrejurări, scoteau câte un ziar de ocazie, mai cu seamă în perioada electorală. Pe când Liberalii au avut în tot deauna o presă bine susţinută şi nu s'au lăsat nici odată fără ziar.

Reforma pe care o suferi „Evenimentul", era prin urmare bine venită, şi a adus un folos enorm partidului liberal-naţional.

Totuşi Scorţescu, fire aprinsă, de multe ori ieşia

din rezerva ce trebuia s'o aibă un om politic, și mai ales ca membru al partidului liberal. Aceasta se explică prin independența caracterului și prin entuziasmul tinereţii. Adesea se întâmpla ca prin articolele sale să atingă susceptibilitatea conducătorilor partidului, și în special lovea, de și în mod indirect, la început de multe ori, în șeful liberalilor, Dim. A. Sturza pe care-l considera ca un reacţionar. Şi poate că avea dreptate Scorţescu. Din această cauză începuse oare cum, ca fruntașii partidului liberal să-și caute a-l mai modera în avânturile sale, dar a fost imposibil.

Nu era omul care să se intimideze, nici să cedeze. Era un caracter îndărătnic, când apuca pe o cale nimeni nu-l mai putea întoarce, pentru moment, chiar dacă era greșit și i se demonstra până la evidenţă greșala. Nu era prevăzător, de și avea multe calităţi admirabile cu care s'ar putea mândri mulţi oameni politici.

Scorţescu avea o inimă bună și nobilă, un suflet de elită și era un prietin ideal. Acei cari l'au cunoscut mai de aproape, își amintesc, de sigur, de aceste calităţi sufletești ale lui. N'avea, însă, statornicie. Aceasta a fost, poate, una din cauzele principale care l'a făcut mai târziu să-și piardă locul ce i s'ar fi cuvenit cu drept cuvânt, în politica ţării.

Cât timp Scorţescu a condus „Evenimentul",

ziarul ajunsese, se poate spune, fără a greşi, la apogeu. Nici odată în Iaşi până atunci nu se pomenise ca un ziar să se poată susţine prin el însuşi. Avea un tiraj mare, avea o publicitate de anunciuri întinsă, pe cât era cu putinţă pe acele vremuri.

Administraţia jurnalului era încredinţată lui *Costea Bothezat* un tânăr simpatic care cu o competinţă şi corectitudine mai presus de ori ce laudă, a căutat să râdice prestigiul ziarului în ceea ce privea partea administrativă.

Scorţescu se ocupa zilnic de gazetă. A fost ziaristul pătimaş de meserie, lucrând de-avalma cu toţi colaboratorii cărora li dădea cele mai frumoase şi mai prieteneşti sfaturi, căutând să facă din „Evenimentul" adevărat ziar modern.

Repet încă odată: «Evenimentul», atât în ce priveşte partea redacţională, cât şi în privinţa tecnicei, ţinea piept cu vrednicie marilor ziare din Capitală.

Caragiale colaborator la Evenimentul

Pe lângă colaboratorii din Iaşi, Gh. Scorţescu mai angajase şi pe marele scriitor I. L. Caragiale care a scris o serie de articole cu privire la Teatrul Naţional, articole ce au făcut mult sgomot pe vremea ceea.

Caragiale avea mulţi prieteni în Iaşi, şi mai cu seamă pe vechii tovarăşi de la «Convorbiri Lite-

rare». Când venea în Capitala Moldovei, dânsul ca condescendenţă, vizita mai întâi pe Nicu Gane, V. Pogor, Ioan Ianov, P. Misir şi pe alţi câţi-va ce mai rămăseseră din cercul «Convorbirilor».

Dupa aceste vizite de rigoare, dânsul căuta să se întâlnească şi cu ceilalţi prieteni.

Fiind colaborator al «Evenimentului» nu se putea ca venind în Iaşi să nu viziteze redacţia. Era primit tot de-auna cu cea mai mare bucurie de către «colegii» din Capitala Moldovei.

Bun prieten cu Scorţescu, Caragiale era invitatul directorului «Evenimentului» şi cele două mult trei zile cât stătea în Iaşi, marele scriitor o ducea numai într'o petrecere. Se vizita Bolta Rece despre care Caragiale avea vechi amintiri şi despre care ne povestea cu o duioşie mare, aducându-şi aminte de vremurile când trăia Eminescu şi Creangă, pe care-i cunoscuse şi petrecuse de multe ori cu dânşii.

Colaborarea lui Caragiale la «Evenimentul» a durat aproape un an de zile. Timpul cât a onorat cu scrisul seu acest ziar, se poate spune că a fost cel mai mare succes al presei ieşene.

Alţi colaboratori

Intre colaboratorii cari au lăsat amintiri neuitate în redacţia «Evenimentului», trebuie menţionat şi simpaticul nostru concetăţean *Al. Stroja*, pe atunci locotenent de artilerie.

Sub pseudonimul Flişki, d-l Al. Stroja a publicat

o serie întreagă de satire în versuri la adresa conservatorilor, pe care apoi le-a strâns într'un volumaș, care a făcut mult sgomot.

Epigramele și satirele lui Flișki erau pline de spirit, ușor scrise, într'un stil simplu și într'o formă admirabilă, așa că erau cetite cu multă plăcere de ori cine. Chiar adversarii politici făceau mare haz de aceste satire care mult timp au făcut deliciul cetitorilor.

Flișki avea mult spirit și talent. Fire entuziastă, dar, știind să-și ție cumpătul în ori ce împrejurări, nu se lăsa nici odată să cadă în pacatul insultelor, chiar atunci când era vorba de cei mai înverșunați adversari. Era cumpatat în expresiuni, delicat și delicios în acelaș timp, provocând ilaritate prin humorul seu.

In acelaș timp pe când colabora la «Evenimentul» Flișki a scos și o revistă umoristică, *«Palavra»*, care fusese bine primită de publicul cetitor, precum și o revistă literară *«Cărticica Săptămânei»*, împreună cu autorul acestor rânduri, la care a colaborat între alții N. Beldiçeanu bătrânul, Giordano, Steuerman-Rodion, Eugen Herovanu și alți tineri literați.

Se înțelege de la sine că viața acestei revistei n a avut de cât o durată efemeră ca de obiceiu cum se întâmplă cu apariția celor mai multe reviste.

Urmaşul lui Sirius: Raki

După plecarea lui Sirius care fusese numit prefect al poliţiei Iaşului, Scorţescu angajase ca prim redactor pe *Raki Vasiliu*, profesor la Liceul Naţional, un vechiu ziarist diletant, care s'a impus în presă prin cultură şi uşurinţa cu care scria.

Raki, înainte de a deveni prim redactor, a scris o serie lungă de articole sub titlul de : *„O pagină din Istoria Contemporană"*, în care se aduceau atacuri lui Gheorghe Panu şi partidului Radical.

Raki Vasiliu fusese ca student, socialist, iar mai târziu, când s'a format partidul radical-democrat, a devenit un fanatic adept a lui Panu, contribuind în largă măsură la prestigiul şi faima de care se bucura această grupare politică.

Când începuse a se svoni că Gheorghe Panu are de gând să trateze fuziunea cu partidul Conservator, Raki îl părăseşte brusc şi se apropie de liberali. Aceasta a fost cauza atacurilor lui Raki contra lui Panu, în seria articolelor amintite mai sus.

Cu toată vehemenţa, une ori, cu care erau scrise aceste aricole şi trebuie să spunem că erau bine scrise din punct de vedere gazetăresc, totuşi n'au avut răsunetul la care se aştepta Raki.

Panu era o personalitate prea mare prin valoarea sa intelectuală şi politică pentru a putea fi dobo-

rât de nişte atacuri ori cât de drastice ar fi fost ele.

Din acest punct de vedere Raki a eşit învins. Această învingere, însă, n'a micşorat într'un nimic valoarea jurnalistică a noului prim redactor. Raki era inteligent, cult, îndrăzneţ şi bun vorbitor. Avea calităţi admirabile ca om, bun prieten şi tot deauna gata să îndatorească pe cineva.

Scria uşor, dar n'avea măsura unui articol de ziar. Articolele sale, păcătuiau numai prin aceea că erau prea lungi, aşa că pentru un ziar cotidian asemenea articole rămân foarte adesea ori necitite ori cât de admirabil ar fi scrise, şi Raki avea talentul necontestat de a scrie bine şi pe înţelesul tuturor, dar fără măsură, cum zic.

Cu toate aceste, articolele lui erau luate în seamă de aceia cari se ocupau serios cu politica. Atât partizanii cât şi adversarii recunoşteau în Raki o personalitate distinsă care ştiuse să se impue prin inteligenţă şi îndrăzneală, încă de pe când era pe băncile Universităţii.

Sub primredactoriatul lui Raki, ca şi sub a lui Sirius, „Evenimentul” îşi menţine prestigiul de cel mai mare şi mai bun ziar din Moldova, rivalizând chiar cu marele gazete din Bucureşti.

Raki avea o cultură literară aleasă, şi era o fire artistică şi iubea poezia. Rar, foarte rar încerca să scrie versuri, dar, cu toată dragostea lui pen-

-tru literatură, n'a putut reuşi nici odată să lese vre-o urmă în această direcţie. O singură dată, îmi aduc aminte, a reuşit cu nişte versuri, o parodie după «*Viaţa la ţară*» a lui Depărăţeanu. A avut probabil, un moment de inspiraţie.

Raki Vasiliu făcea politică liberală acum şi era socotit ca un fruntaş al partidului Naţional Liberal din Iaşi.

Cu venirea liberalilor la putere, ministru de Instrucţie fiind mult regretatul Gheorghe Mârzescu, Raki este numit Directorul Invăţământului primar. Cu această numire, el părăseşte «Evenimentul», dar rămâne un devotat şi bun prieten a lui Scorţescu şi al ziarului.

Şt. O. Iosif la „Evenimentul"

Iera toamna prin Noembrie 1897 când într'o bună dimineaţă apare în Iaşi Şt. O. Iosif, pe atunci un debutant în literatură. Tânăr şi visător ca toţi din generaţia lui, Iosif după ce îndurase mizeriea în capitala ţării, crezu că; în Iaşi va găsi o atmosferă mai prielnică, şi astfel se prezintă în una din zile la redacţia «Evenimentului», unde mă cunoştea pe mine.

Colegii din redacţie auzise de dânsul şi despre versurile lui publicate prin diferite reviste şi unele ziare. A fost bine primit de noi, însă a i se da un loc în redacţie, era o imposibilitate pentru moment. Cu mare greutate, după vre'o două luni în

urma străduințelor noastre este angajat ca redactor pentru partea literară și «varietăți». Iosif era harnic și conștiincios și muncea cu toată inima. Traducea din nemțește diferite bucăți variate, iar din ungurește poiezii de «Petöfi».

Coloanele Evenimentului» a avut, dar, cinstea mare de a publica proza și versurile acestui admirabil poiet, care pe atunci încă, se manifestase ca un talent din cele mai puternice, de și nu era apreciat de cât de un cerc restrâns.

Iosif era bun și blând și de-o naivitate copilărească. Nu se plângea de mizeria lui pe care o suporta c'un stoicism de neînchipuit. Ceea ce primea de la ziar, nu-i ajungea ca să-și țină zilele. Totuși, prietenia cu noi cei de la «Evenimentul», precum și cu aceea a gingașului literat, profesorul universitar de azi, Eugen Herovanu, și cu a vechiului corespondent al «Universului», M. Miereanu l'au făcut pe Iosif să nu se gândescă prea mult la neajunsurile vieții zilnice.

De-o bunătate de inimă de neînchipuit cum a fost toată viața lui, Iosif nu s'a plâns nici unuia din noi despre jena lui financiară.

Despre bunătatea lui de inimă și dragostea ce-o avea pentru cei nevoiași e următorul fapt:

Ne plimbam, într'o zi amândoi pe stradă. Iosif avea doi lei în buzunar, care trebuia să-i servească pentru plata mesei. Iată că înaintea noastră apare

o bătrână cerând ajutor. Iosif îi dă cei doi lei și plecăm înainte. Era vesel și mulțumit par'că ar fi câștigat cine știe ce comoară.

— Dar bine, măi Iosife, tu ai dat doi lei, singurii bani ce-i aveai în buzunar și nu te-ai gândit că trebue să mănânci ?

— Dar bătrânei nu-i iera și ei foame ?

Eu tot mai pot găsi un leu doi la vre'un prieten, dar ea, D-zeu știe dacă-i mai dă cine-va.

Vechiul meu amic M. Miereanu, care după cum spun mai sus, a avut o strânsă legătură prietenească cu regretatul poiet cât a fost în Iași, păstrează un manuscript cu niște versuri inedite de ale lui Iosif. Amicul Miereanu mi-a pus la dispoziție aceste versuri, din care reproduc următoarele două strofe :

'PE UN ALBUM

Dragostea-mi, dragă copilă
E o carte de povești,
Tu o rupi filă cu filă,
Nici nu vrai ca s'o cetești.

Tu o rupi și-ți dau de știre,
Ai să te căiești amar,
Căci sunt basme de iubire
Intr'un singur exemplar.

Așa era sufletul lui Iosif.

A stat dânsul în Iași până în primăvară când a plecat apoi la București, unde s'a statornicit.

Și astăzi mă'nfior când trec pe lângă cocioaba

în care a stat marele poiet din toamnă şi până în primăvară: o maghernită de lemn văruită pe dinafară şi prin lăuntru, cu o sobuşoară de fier, la un hotel dărăpănat din strada Uzinei.

Virgil N. Cişman

De sigur sânt puţini aceia care-şi mai amintesc astăzi de tânărul svelt, înalt, cu părul bogat şi creţ, cu privirea înduioşătoare şi cu blândeţa în vorbă. Şi eu par'că l'am uitat, căci vor fi vre-o trei zeci de ani de când nu l'am mai văzut pe gingaşul poiet Virgil N. Cişman, care de atâta vreme s'a strămutat în Capitala Belgiei, de unde îmi scrie aproape regulat, de şi eu, leneş cum sunt la răspunsuri, îi scriu din an în an.

Să-mi deie voie cetitorul să fac o mică paranteză: dacă vrai să-l superi pe acest poet, atunci când îi scrii adresa să nu pui *N* între numele de botez şi cel de familie. El ţine la această literă, mai mult ca la ori ce, şi are dreptate, poate, căc *N*. e iniţiala numelui părintelui său Nicu Cişman, cunoscutul şi regretatul fost om politic din Huşi.

Virgil N. Cişman a urmat cursul secundar în Iaşi. Incă de pe băncile şcoalei a început să-şi desvăluiască frumosul său talent, publicând versuri prin ziarele din Iaşi şi cele din Bucureşti, şi în deosebi la „*Adevărul*" lui Alexandru V. Beldiman.

Duminica, ziarul »*Adevărul*» era consacrat aproape în întregime literaturei. La acest ziar am

început noi, atunci, o serie de tineri din Iaşi să colaborăm cu tot avântul și cu toată dragostea, mai cu seamă că bătrânul Beldiman în schimbul paginilor noastre, ne gratifica regulat cu câte un mandat poştal.

Virgil N. Cişman scria sub pseodonimul *„De la Prut“*, iar mai târziu adunându-şi versurile într'un volum, le-a publicat în editura librarului Samitca din Craiova. Volumul acesta azi epuizat complect, avea ca titlu *„Din anii tineri“* și conţinea versuri de-o rară frumuseţă şi gingăşie. In ele se oglin-deşte întregul suflet a lui Virgil N. Cişman, cu nemărginita lui bunătate de inimă, cu entuziasmul tinereţii şi cu adâncul cult ce-l are pentru frumos şi artă.

Păcat că nu se mai reeditează acest volum de versuri, căci el ar vorbi generaţiei de astăzi de modul cum scriau odinioară tinerii poieţi plini de entuziasm şi de bun simţ, care-şi puneau tot suf-letul, toată inima, toată simţirea şi sinceritatea în ceea ce aşterneau pe hârtie.

Nu cred că vechiul și scumpul prieten, Virgil N. Cişman să fi încetat cu totul a mai scrie ver-suri. Era prea înamorat de muză pentru ca s'o pă-răsească. Dacă n'a mai tipărit până acuma, pricina cred eu, e exilul în care s'a retras de vre-o trei zeci de ani, şi greutatea de a fi în contact cu dis-cipolii din România ai artei lui Gutenberg.

Să nădăjduim, însă, că prietenul caută să adauge la activul său literar, volume noi, pe care sânt sigur că le are gata scrise, căci, repet, un suflet ca el, e imposibil să-și fi încheiat cariera literară așa din timpuriu.

Colaborarea lui Cișman la «Evenimentul» de și a fost de scurtă durată, totuși, a lasat amintiri din cele mai plăcute și nu se poate vorbi de «Evenimentul» de odineoară, fără să nu ne gândim la colaborarea gingașului poiet Virgil N. Cișman, care se găsește în Capitala Belgiei de aproape trei decenii.

Neculai Beldiceanu

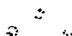
Bătrânul Neculai Beldiceanu, marele poiet moldovan, a fost unul din cei mai distinși colaboratori literari a «Evenimentului». Din când în când poietul, solicitat de noi cei de la ziar, ne dădea câte-o poiezie. Nici odată nu ne refuza colaborarea sa. Era o fire blândă, simpatic și gata ori când a îndatora pe cineva.

Pentru poporul de la țară avea o mare dragoste, și aceasta explică democratismul seu, fiind unul din harnicii colaboratori ai «Contemporanului», iar mai apoi un credincios adept al partidului radical de sub șefia lui Gh. Panu.

Beldiceanu n'a fost un ziarist propiu zis. Ii plăcea, totuși, să scrie la ziare și scria cu toată inima ori de câte ori era rugat.

La «Evenimentul», Beldiceanu, ne dădea versuri adesea, dar mai cu seamă când gazeta apărea în număr festiv, cum era la Crăciun, Anul nou sau de Paști. Atunci marele poiet ne dădea bucăți alese și venia singur ca să-și facă corecturile.

Colaborarea la Evenimentul a bătrânului Beldiceanu a ținut până la moartea sa, întâmplată în iarna lui 1897.

Un alt colaborator al «Evenimentului» a fost și *Georges Vasiliu*, un ziarist admirabil, dar care după scurtă vreme a trecut la «Opinia» și «Radicalul», după care a plecat la București.

Georges Vasiliu, cunoscut mai ales sub numele de Sportsmen, a fost un tânăr cult, foarte inteligent și simpatic; scria cu mare ușurință și în articolele sale politice era adesea vehement, ceea ce i-au atras, nu de puține ori, neajunsuri din partea adversarilor.

Tot între colaboratorii «Evenimentului» mai amintim și pe *Gică (Gheorghe C. Ioan)*, student pe atunci, care-și făcuse o specialitate din rubrica «Siluete», și din dările de seamă de la baluri, serbări etc. Ajunsese în Iași o figură cunoscută, mai cu seamă în cercul familiilor distinse. Nu era bal, nu era reprezentație la Teatru, Circ sau vre-o serbare

oare care, fără ca *Gică*, să nu eie parte și să nu-și facă datoria lui de cronicar.

De pe urma lui a ramas un volum de proză, impresii și schițe ușoare, sub titlu «*Ghiocei*», care pe acea vreme a avut oare care succes.

Tot între acei cari au scris la «Evenimentul» pe timpul când era condus de Gh. A Scorțescu, nu se poate trece cu vederea, tânărul *C. A. Teodoru*, student la litere și unul din cei mai devotați partizani ai D-lui Ioan Nădejde, pe atunci șeful socialiștilor.

Const. A. Teodoru, s'a distins în generația sa, prin inteligență și cultura ce și-o împrospăta zilnic.

Avea mare dragoste pentru gazetărie și colaborarea sa la «Evenimentul» a fost una din cele mai fericite pentru ziar. Fiind socialist convins, fanatic chiar, Teodoru, prin articolele sale căuta să imprime cât mai puternic spiritul democratic, ceea ce s'a remarcat în deajuns. Scorțescu care a fost un democrat sincer, nu era refractar de loc chiar atunci, când C. A. Teodoru, prin articolele lui susținea cu toată puterea și sinceritatea unele puncte ce se deosebiau de programul susținut de «Evenimentul».

Luându-și licența în litere, și'n urma unui concurs strălucit, Teodoru, părăsește gazetăria, dedându-se cu trup și suflet carierei profesoratului. Atins de o boală crudă, blândul și talentatul gazetar, își răpune zilele.

Steuerman-Rodion

Nu se poate vorbi de «Evenimentul» fără a nu aminti de Rodion, unul din cei mai talentați gazetari, nu numai din Iași, dar din țara întreagă.

Foarte inteligent, foarte cult și foarte harnic. El de tânăr, de pe când era în cursul secondar inferior începu să scrie pe la ziare, fiind mulți ani corespondent al «Adevărului» pe vremea când această gazetă era condusă de bătrânul Al. V. Beldiman.

Pe atunci Steuerman-Rodion se făcuse cunoscut în presă sub pseudonimul «*De la Iași*», scriind versuri admirabile și proză, pe la ziarele și revistele ce apăreau în Iași, precum și la cele din București.

Acolo, unde a desfășurat el o muncă rodnică și unde a început să fie apreciat, a fost la «Evenimentul», sub conducerea neuitatului Gh. A. Scorțescu.

La acest ziar, Rodion-Steuerman scria de toate: politică, literatură, articole științifice și chiar reportaj pe cât îl ajuta timpul.

Scria cu o ușurință uimitoare. Era de ajuns numai, să-i spui să scrie un articol, din ori ce domeniu, și el era gata imediat. Pentru dânsul nu era nici o greutate. Fiind inteligent și cult, cum am spus mai înainte, lui Rodion nu-i trebuia multă vreme să se gândească până să scrie articolul, și era bine gândit, și bine scris, într'o limbă irepro-

şabilă, într'o formă literară care făcea să fie cetit cu plăcere.

In toamna lui 1896 Steuerman pleacă la Paris, şi de acolo, trimitea «Evenimentului», zilnic, materie pentru ziar, aşa ca lipsa lui din Iaşi n'a fost simţită absolut de loc de către cetitori.

De acolo, de la Paris, a trimis el o serie întreagă de articole, impresii din Capitala lumei, articole, care după întoarcerea lui în ţară au apărut într'un volum sub titlu de *O toamnă la Faris*, care a avut un frumos succes.

Odată cu aceste impresii, dânsul mai scria aproape zilnic versuri pe care le împrăştia prin diferite ziare şi reviste, pe care mai târziu le-a scos în mai multe volume.

Colaborarea lui Steuerman la «Evenimentul» n'a fost de durată prea lungă, dar a fost foarte variată şi foarte intensă. Erau zile când singur el umplea câte trei patru coloane întregi, fără să se simtă obosit, fără să murmure. Pentru el, ori scria un sfert de coloană, ori câte-va coloane, era acelaş lucru, doar durata timpului care mai avea oare care importanţă, căci Rodion era mereu ocupat, fie la facultatea de medicină al cărui student era, fie cu numeroasele lecţii particulare, fie la ziar, unde-şi făcea regulat apariţia la ceas anumit.

Steuerman a fost un mare ziarist. Nimeni ca el, poate, n'avea atâta putere de muncă, atâta uşurinţă

la scris și era în articolele sale, tot de-auna de actualitate.

Aceste calități au făcut din Rodion figura cea mai caracteristică din presa română.

Azi se resimte lipsa lui, iar acei cari caută să-l imiteze, în rubrici speciale zilnice, sânt ca cerui de pământ departe de dânsul.

Al. Volanschi

Tot în această perioadă de glorie a «Evenimentului», trebuie să menționăm pe *Alexandru Volanschi* care a luat locul de prim redactor după plecarea lui Raki la București.

Lui Al. Volanschi de și farmacist de meserie, îi plăcea politica și gazetăria.

Ii plăcea politica cinstită și democrată.

A fost unul din cei mai sinceri devotați a lui Panu și partidului radical. Când Panu, însă, a fuzionat cu partidul Conservator, Al. Volanschi nu l'a urmat, ci s'a alipit de partidul liberal, devenind astfel un prețios colaborator al Evenimentului. La acest ziar s'a distins ca un bun mânuitor al condeiului.

Sub pseudonimul Volo, a scris multe articole cari se distingeau prin fondul lor și prin forma în care erau scrise.

Al. Volanschi, înainte de toate, era o fire absolut cinstită din toate punctele de vedere și de-o independență de caracter cum nu sânt mulți. El nu

ştia să facă concesiuni nici celor mai de aproape prieteni, când era convins că aceştia n'ar avea dreptate.

Un fapt *tipic* şi care caracterizează perfect firea acestui admirabil cetăţean e şi următorul:

Ales consilier comunal pe lista partidului naţional-liberal, Al. Volanschi nu s'a sfiit să se desolidarizeze de întregul consiliu în unele chestiuni despre care era convins că nu ar corespunde intereselor obşteşti. A mers cu intransigenţa până aşi da chiar demisia din consiliu, motivând-o.

Un astfel de caracter integru nu este de mirat că n'a putut să-şi găsească locul ce-i se cuvinea, în nici într'un partid politic, şi de aceea astăzi este un izolat, preocupat, după cât aud, numai de diferitele probleme ce interesează nevoile cetăţeneşti.

După aproape un an ca prim redactor la Evenimentul, dânsul se strămută cu totul la Bucureşti unde continuă cu conducerea farmaciei sale.

Acei cari am lucrat cu el în redacţia Evenimentului, nu-l vom putea uita nici odată, căci Al. Volanschi era şi un devotat prieten, de-o bunătate de inimă îngerească şi de-o corectitudine ireproşabilă în toate manifestările sale.

Şi astăzi, după trei decenii îmi aduc cu drag aminte de zilele petrecute împreună la masa redacţiei, unde prietenia lui, la noi toţi, ni era atât de scumpă.

Primredactoriatul lui Al. Volanschi a fost ultimul din prima perioadă de glorie a «Evenimentului» de sub conducerea lui Gh. A. Scorțescu.

Vom vorbi mai la vale despre a doua lui perioadă de glorie.

Politica Iaşului

Regimul de 12 ani a lui Ion C. Brătianu

Am aratat mai sus, că în Iaşi politica luase un mare avânt şi Capitala Moldovei era considerată ca un fel de pepinieră de unde se recrutau pentru Bucureşti multe somităţi politice, literare şi ştiinţifice.

In acest capitol vom vorbi, în deosebi despre politica şi politicianii Iaşului, despre modul cum se făceau alegerile şi mai ales despre situaţia oraşului nostru din punct de vedere politic şi social.

După cum am spus la început, Iaşul, cu vre-o patru decenii în urmă avea un aspect cu totul altul, în toate privinţile, de cum îl are astăzi.

Pe atunci politica se făceá de o anumită categorie de cetăţeni, — vorbesc, bine 'nţeles de politica serioasă, adecă de personagiile marcante ale partidelor politice.

Când am început oare cum să-mi dau seamă de cele ce se petrec în jurul meu, când am început şi eu a frequenta clubul socialist cum am arătat mai sus, se găsea la cârma ţării partidul Naţional-Liberal în fruntea căruia era marele barbat de Stat Ioan C. Brătianu.

Numele acestui ilustru barbat era cunoscut până în cele mai umile bordeie din satele ţării noastre. Noi copiii de la şcoală auzisem vorbindu-se multe despre dânsul și în mintea noastră tânără de atunci el ne apărea ca un gigant, ca o ființă supra omenească.

Şi 'ntr'adevăr, impresia colosală ce ne-o producea acest titan al României, avea, de sigur, o justificare. Numele lui Brătianu era legat de toate actele mari sevârşite în ţară, de la 1848. Acestea, în afară din cele auzite, li mai cunoșteam și din Istorie, unde numele seu era citat alături de a celorlalţi mari barbaţi ai ţării.

Ioan C. Brătianu luase parte la Revoluţia de la 1848 și la Unirea Principatelor din 1859; apoi tot sub guvernarea lui se făcuse războiul pentru independenţă la 1877, și proclamarea regatului la 1881.

Regimul lui a ţinut 12 ani, de la 1876 până la 1888 când a fost răsturnat.

In acest restimp, cam pe la sfârşitul regimului brătenist, am apucat și eu să cunosc câte puţin din mişcarea politică ce se petrecea pe atunci în Iași.

Opoziţia Unită

Mi-aduc aminte că erau mari frământări și se vorbea mereu de căderea guvernului și de agitaţia ce o făcea Opoziţia-Unită, compusă din Conservatori, Junimişti, Radicali și mulţi Liberaii cari începuseră a părăsi politica lui Ion C. Brăteanu.

Mişcarea aceasta era mare şi pe zi ce trecea prindea tot mai multe rădăcini. In toate părţile nú se auzia vorbindu-se de cât de Opoziţia-Unită, de marile şi desele ei întruniri, de numele lui Gh. Mârzescu cari era unul din fruntaşii ieşeni ai acestei mişcări, de numele lui Gh. Panu, de a lui V. Pogor, Petru Misir, Iancu Ventura, Mavrocordat, şi a atâtor alţi politiciani.

Dar nici liberalii cari rămăseseră credincioşi lui Ion C. Brătianu nu se lasau mai pe jos. Administraţia liberală ajunsese atunci la o mare decădere; se spunea, şi lucru de sigur că era adevarat, că se sevârşiau cele mai neînchipuite abuzuri în toate direcţiunile. Apoi, ceea ce ajuta mult Opoziţia Unită în manifestarea ei drastică de a resturna guvernul, era şi timpul prea îndelungat al regimului brătenist. Toată lumea era, par'că, plictisită şi sătulă, având dorinţa nestrămutată de a vedea şi pe alţii la cârma Statului, nu numai pe liberali. Sforţările guvernului de a împiedeca mişcarea Opoziţiei Unite au fost zadarnice şi nu trece mult şi Brătianu prezintă Regelui Carol demisia guvernului care este primită, iar viitorul guvern este compus din membri ai Opoziţiei Unite.

Am citat câteva nume mai sus, cari au fost atunci sufletul Opoziţiei Unite, între care şi acel a lui Gheorghe Mârzescu, tatăl neuitatului Georgel

Mârzescu, a lui Vasile Pogor, Petru Misir, Gh. Panu și alții.

Voiu aminti, însă, în primul rând despre :

Gheorghe Mârzescu

Cred că n'a fost ieșan pe vremea când trăia Gheorghe Mârzescu și care să nu-l fi cunoscut.

Dânsul a fost cea mai populară figură a Iașului. De-o inteligență scăpărătoare, plin de învățătura Dreptului, fiind unul din cei mai mari profesori pe care i-a avut Universitatea noastră, — se impusese, încă de tânăr, ca un valoros avocat și om politic.

Simpatia pe care o radia în toate părțile și bunătatea lui de inimă au făcut să fie iubit și respectat de toată lumea.

Ca avocat a fost o ilustrațiune a baroului, iar ca jurisconsult a lasat o sumă de lucrări de-o valoare imensă, fiind socotit între fruntașii juriști ai țării.

Gh. Mârzescu a avut pe vremuri, pe la începutul carierei lui, un birou de avocatură în tovărășia marelui M. Cogălniceanu pentru procesele de la Curtea de Casație.

Ca orator a fost iarăși unul dintre fruntași, iar ca om politic a jucat un rol covârșitor nu numai în Capitala Moldovei, dar chiar în țară.

Discipol al marelui Cogălniceanu, Gh. Mârzescu a urmat în toată viața lui brazda trasă de ilustrul seu șef.

In parlamentul țării, a fost ales neîntrerupt. Nici nu se putea concepe o Cameră sau un Senat fără Gh. Mârzescu.

Ca parlamentar își avea locul bine rezervat în galeria celor mai iluștri barbați politici.

De și liberal, totuși, nu de puține ori își manifesta spiritul seu independent, mergând până acolo în cât era privit une ori ca un adversar de temut al partidului liberal național din care totuși a făcut parte până la moartea sa.

Astfel se explică pentru ce dânsul se pusese între cei din fruntea Opoziției Unite la 1888 când a fost resturnat guvernul lui Ion C. Brătianu, și de ce mai târziu făcuse parte din disidența liberală a așa zișilor *Drapeliști*, condusă de P. S. Aurelian, Emil Costinescu etc.

Cu toată independența lui, nici odată nu s'a deslipit de partidul liberal. De și au fost momente când bătrânul Mârzescu părea că se retrăsese cu totul din politică, totuși inima lui vibra puternic pentru partidul liberal, pe care l'a slujit cu o dragoste și sinceritate mai presus de ori ce, iar dacă une ori manifesta oare care independență față de partid și de șef, aceasta o făcea pentru ca să poată îndruma partidul liberal pe o cale mai democratică și să-l scape astfel de reacționarismul care îl stăpânea în diferite împrejurări.

Gheorghe Mârzescu, a luat parte la cele mai

importante acte ale României de la 1866 înainte, fiind în tot de-auna în măsură de a contribui prin inteligenţa, cultura şi tactul seu la rezolvarea celor mai grele probleme ce frământau de multe ori ţara. Cu ocazia revizuirei Constituţiei, după răsboiul pentru independenţă, Gh. Mârzescu a luat o parte foarte activă, fiind unul din aceia cari a redactat in multe puncte textul Constituţiei, dându-i o formă care a împacat toate spiritile.

Articolul 7 din vechea Constituţie a fost redactat de acest mare om politic, articol care fusese mult dezbătut în parlament din cauză că nu se putea ajunge la o formă care să împace şi interesele ţării şi susceptibilitatea acelora pentru care era introdus acest faimos articol în Constituţie.

Un alt mare succes politic repurtat de Gheorghe Mârzescu a fost cu ocazia chestiei Mitropolitului Ghenadie, sub guvernul Aurelian..

Mârzescu, fiind numit atunci Ministru al Instrucţiunei Publice şi Cultelor, prin dibăcia şi prin perfecta cunoaştere a Canoanelor bisericeşti, a găsit formula pentru aplanarea acestei chestiuni de ordin bisericesc care începuse să frământe ţara în chip foarte dureros.

Formula lui Gheorghe Mârzescu satisfăcea până la un punct oare care pe patriotul mitropolit Ghenadie, dar mai cu seamă partidul liberal, şi în special pe şeful seu de atunci, Dim. A. Sturdza.

Gheorghe Mârzescu s'a mai distins și ca un eminent jurist, scriind și publicând mai multe opere de mare și netăgăduită valoare juridică.

Dar ceea ce l'a făcut pe neuitatul nostru om politic să se bucure de faima cu adevarat meritată, e, înainte de toate, nemărginita bunatate de inimă ce și-o manifesta în toate ocaziunile și față de ori cine. Gheorghe Mârzescu nu putea concepe în mintea lui, ce înseamnă ura, ce înseamnă răutatea. Nu știu să fi cunoscut sau să fi auzit vreodată de cineva care să-i semene în această privință.

Se anunțase o întrunire a opoziției liberale, în foasta sală Pastia. Prefecții Ventura și Sandu Râșcanu, vestiți prin procedeele lor când era vorba să combată pe adversari, dădură ordine straşnice poliției și bătăușilor ca să zădărnicească cu ori ce chip întrunirea liberală.

Comisarii, sub comisarii și ipistații erau în păr dinaintea ușei de la sala întrunirei și nu lăsau pe nimeni să intre. Gheorghe Mârzescu își face apariția încunjurat de mai mulți fruntași liberali, dar sânt opriți. Un ipistat, cunoscut sub numele de Sava Armeanu, vestit agent guvernamental, pune mâna în pieptul lui Gheorghe Mârzescu și-l oprește când acesta voia să intre în sală.

Mârzescu văzând, împreună cu ceilalți fruntași liberali că nu e chip să se țină întrunirea, se retrage.

Nu trece nici o lună și Conservatorii căzând de

la putere și venind Liberalii, Mârzescu în prima zi chiar îl chiamă pe ipistatul Sava Armeanul și-i face cunoscut că-l va înainta sub-comisar, ceea ce s'a și întâmplat. Ipistatul nu știa cum să se scuze și să-i mulțumească în acelaș timp, spunând că el nu ș'a făcut de * cît doar datoria, în mod cinstit, executând ordinile șefilor lui. Se întâmplă ca peste câți-va ani liberalii căzând în opoziție, conservatorii căutau prin toate chipurile să împiedice alegerea vre unui liberal în parlament. Mârzescu își pusese, cum era și natural, candidatura. Sava Armeanul, cu toate ordinele drastice date de prefect, se poartă, însă, față numai de Gh. Mârzescu, în chipul cel mai liniștit, căutînd să nu-l supere de loc. Cu ceilalți candidați ai liberalilor, dânsul își „face datoria în conștiință", ca bun și cinstit subaltern al prefectului Costea Balș. Sava Armeanul este dat afară din slujbă.

Astfel știa bătrânul Gheorghe Mârzescu să-și atragă simpatia și iubirea tuturor.

Gheorghe Mârzescu a fost, poate, cel mai mare elector pe care l'a cunoscut vre-odată Iașul, dar elector în sensul bun și înalt al cuvântului.

Dânsul cunoștea personal pe toți alegătorii colegiilor I și II de Cameră și Senat, și se bucura de-o popularitate cum nimeni un altul până la el și nici după dânsul, nu s'a bucurat.

In perioada electorală, umbla îmbrăcat c'un mac-

ferlan iar pe cap purta o șapcă de cele de voiaj. Toată ziua, de dimineață și până'n noapte colinda din casă în casă pe alegători, căutând să-i convingă ca să voteze candidații liberali.

In vreme de opoziție, mai ales, se vedea marea trecere și popularitate ce o avea, căci întotdeauna dânsul se alegea fie la Senat, fie la Cameră, cu o majoritate mare.

Cum se făceau alegerile

Nu vom susține că alegerile erau curate, sau cum s'ar zice în limbajul de astăzi, libere. Guvernul întrebuința toate mijioacele posibile și imposibile, de conrupțiune, de amenințări, de făgăduinți și de multe ori chiar mijloace și mai tari, bătaia.

Așa erau moravurile noastre electorale și nu trebue prin urmare să ne mirăm.

Conrupția, în primul rând, juca cel mai mare rol în perioada electorală. Voturile se cumpărau cu bani. Alegătorii de la colegiul I și al II-lea de Senat și de Cameră, își vindeau, mulți din ei voturile.

Aceștia erau porecliți *nobili*, adică care-și vând votul. Și numărul lor era destul de mare. De multe ori reușita la alegerile de la Colegiul I de Senat depindea de câte-va voturi pentru ca să poată reuși candidatul. Atunci era o adevărată goană, un adevărat mezat. Cum marii electori, fie din opoziție, fie de la guvern, cunoșteau pe de-

gete firea alegătorilor, nu-și făceau de cât datoria pentru cumpărarea voturilor. Unii din acești alegători se lăsau mai pe tânjală, și nu se duceau la vot de cât chemați adhoc de către candidați, și atunci acești onorabili alegători profitau de ocazie și-și vindeau voturile destul de scump, mai cu seamă când știau că cutare ori cutare candidat are nevoie de un număr foarte mic de voturi.

Prețul unui vot atunci, la Colegiul I de Senat sa ridica la mii de lei uneori. Și totuși mulți din acești onorați alegători ai Colegiilor I de Cameră și Senat erau persoane distinse, și se bucurau de altfel în societate, de stima tuturor.

Pontajul

Seara mai cu seamă se adunau, în perioada electorală, fruntașii partidelor și făceau așa zisul *pontaj*. Cu listele electorale dinainte fiecare candidat însemna cu creionul roș și albastru, numele alegătorului pe al cărui vot putea sau nu contà; asemenea erau însemnați și *nobilii*, adecă acei alegători cari obicinuiau să-și vândă voturile, și numărul acestora, după cum am mai spus, era destul de râdicat.

In privința pontajului, era neîntrecut Gheorghe Mârzescu. Dânsul cunoștea perfect situația fiecărui alegător, știa nevoile tuturor, așa că, atunci când se ducea în vizită la vre-un alegător, știa

ce-l doare și ce-i făgăduia, apoi se ținea numai de cât de vorbă. Mârzescu era, de altfel, foarte franc, nu căuta să făgăduiască ceea ce n'ar fi putut aduce la îndeplinire. De aceea se bucura el de atâta popularitate și era iubit și stimat de toată lumea.

Chiar în vreme de opoziție, Gheorghe Mârzescu era stăpân pe alegători, căci reușita lui era totdeauna sigură.

Pe lângă fruntașii cluburilor care făceau pontajul, mai asistau și agenții electorali care de obiceiu mai aveau și meseria de bătăuși. Aceștia erau foarte interesanți din punctul de vedere al îndrăsnelei lor.

Fie care dintre ei se credea și voia să facă și pe alți să creadă, că sunt stăpâni cu desăvârșire pe masa electorală.

Se petreceau atunci scene nostime cu totul. Bunăoară, era vorba de alegătorul X, dălcăușul imediat spunea că-l cunoaște și chiar că îl vizitase cu o zi înainte, dând diferite amănunte, căutând să convingă pe toți că îl are în mână.

— D'apoi bine, măi, alegătorul X a murit de vre-o șase luni, cum Dumnezeu ai fost ieri la dânsul, și spui că-l ai în mână?

Asemenea scene se petreceau mereu. Nu era însă nici o supărare, fruntașii făceau cele de mai multe ori haz de îndrăsneala acestor agenți. Ei

nu-și făceau de cât datoria, în toată conștiința conform obiceiurilor noastre electorale de pe acele vremuri.

Erau plătiți în perioada electorală și prin urmare căutau să dovedească că nu primeau banii degeaba.

De altfel acești agenți umblau toată ziua și toată noaptea pe la casele alegătorilor de prin mahalale, împărțind buletine cu numele candidaților și diferite manifeste.

Erau sinceri în indeletnicirea meseriei lor, mai ales când erau guvernamentali. Atunci erau mai îndrăsneți și convingeau mai ușor cetățenii mahalagii, cari de obiceiu votau totdeauna candidații guvernului.

Pentru agenții opoziției, lucrul mergea mai greu, căci aveau de luptat cu indiferența alegătorilor pe de-oparte, iar pe de altă parte, erau urmăriți și călcați din urmă de agenții guvernului, cari mai erau ajutați și de întregul aparat polițienesc.

Trebuia ca un candidat opozant să fie foarte popular și iubit pentru ca să poată reuși.

In Iași, un asemenea candidat a fost numai Gheorghe Mârzescu care totde-auna se alegea în opoziție, cu toată teroarea desfășurată de guvern.

Am vorbit mai înainte că, ori guvernamental ori opozant, candidatul mai întrebuința și conruperea conștiinților prin bani.

In vizitele pe care le făceau candidații pe la

alegători, se duceau cu buzunarele pline de bani, și în special de bancnote de 100 și de 20 lei, rupte, însă în două. Când alegătorul era *nobil*, atunci candidatul îi dădea jumătate din bancnotă, iar restul trebuia să i-l deie după alegere, condiționat însă, că dacă nu va reuși, atunci nu va mai da cealaltă jumătate de hârtie monedă.

Cei mai mulți din alegătorii nobili erau practici, căci luau bani și de la candidații guvernului și de la acei ai opoziției.

Era și această o meserie ca ori care alta și se practica de foarte mulți cetățeni, chiar și de unii cari aveau stare materială bună.

Mulți dintre aceștia așteptau cu mare nerăbdare perioada electorală.

Am cunoscut un cetățean, onorabil de altfel, ocupând demnitatea de... profesor care când primea vizitele candidaților, dânsul începea să se jeluiască că dările sânt mari, că nu mai e chip de trăit, că Statul i-a mărit fonciarul — onorabilul cetățean era și proprietar, — și el nu știe ce să mai facă, vremurile fiind atât de grele.

Și imediat scotea din saltarul biroului un teanc de chitanțe de bir, foncieră și altele.

Candidatul n'avea încotro și era nevoit să-i achite, dacă nu tot, dar cel puțin o parte din dările către Stat și Comună.

Şi acest alegător avea aceeaşi tactică faţă de toţi candidaţii.

Când se ducea, însă, la vot, atunci ca să fie împacat în sufletul seu, ori îi vota pe toţi la olaltă, ori dădea plicul gol, ceea ce şi'ntr'un caz şi altul atrăgea anularea. Aşa că el n'avea nici o mustrare de cuget, împăcând în acelaş timp pe toţi.

Sistemul acesta, l'a practicat onorabilul nostru cetăţean, ani de-a rândul, până când luându-se seama de candidaţi, aceştia începură să-l ocolească, aşa că în perioada electorală nu mai era vizitat de nimeni, cu toate că era alegător la Colegiul I de Cameră şi Senat.

Mai erau şi alte specimene de alegători nobili. Unii se făceau bolnavi în pat chiar în ziua de alegeri; atunci candidaţii trimiteau agenţii lor ca să-i aducă la votare, dar cetăţeanul fiind... bolnav, nu putea, prin urmare, să-şi pericliteze sanatatea şi chiar viaţa. Ceasul închiderei urnei se apropia; candidaţii erau foarte îngrijoraţi, mai ales când se făcea alegerea Colegiului I de Senat, unde numărul alegătorilor era atât de restrâns şi era nevoie de alegători.

Atunci, unul din candidaţi, se ducea repede cu cupeaua la alegătorul... bolnav, şi după multe rugăminţi, făgădueli şi achitare de câteva bancnote mai mari, bolnavul se dădea convins, se urca în

cupeu și se ducea la alegere, cu riscul de ași... prelungi boala.

D-zeu știe, dacă vota cinstit sau anula votul. Imediat, însă, după ce ieșia din ghereta de votare prea onorabilul nostru alegător al Colegiului I de Cameră și de Senat, se însănătoșa ca prin farmec.

Erau, cu toate aceste și alegători cinstiți, cari când își dădeau cuvântul unui candidat, și-l țineau.

Dintre acești alegători unii erau *nobili*, dar își țineau vorba; alții cari nu erau nobili, votau din convingere pentru cutare ori cutare candidați guvernamentali sau opoziționiști. Mai ierau și unii cari aveau simpatiile lor personale și atunci votau și din unii și din ceilalți.

Aceștia erau alegătorii independenți, dar numărul lor era destul de mic.

Să mai vorbim de alegătorli colegiului al III-lea? E de priosos. Aceștia erau în marea majoritate țaranii, dar cari nu votau cu toții. Cinci zeci de săteni trebuiau să aleagă un delegat, și acest delegat era adus în oraș și vota.

Colegiul al III-lea de Cameră, după cum am mai spus și altă dată, și după cum se știe de toată lumea, a fost în tot de-auna zestrea guvernului, ori care partid ar fi fost la putere.

Delegații săteni erau aduși ca oile și din ajun erau sechestrați pe la diferite hanuri de prin măhălăli, păziți bine de agenții guvernului. Toată noaptea

li se da de mâncat şi de băut, iar a doua zi dimineaţa, în ziua de alegere înşiraţi pe căprării cu buletinele date mai dinainte, erau duși la localurile de vot, unde, introduși de agenţi, trebuiau să voteze candidatul guvernului.

Să fi ferit sfântul pe acela cari ş'ar fi dat votul pentru candidatul opoziţiei.

Ciolanile lui știau numai ce păţeau.

In ziua de alegeri

Să amintim ceva și din cele ce se petreceau în ziua de alegeri, pe la localurile de vot.

De cu noapte încă, agenţii şi bătuşii guvernului se instalau la intrarea localului unde se făcea alegerea, ocupau toate intrările şi ieșirile aşa că nici un agent sau bătăuş de-a opoziţiei nu putea pătrunde înlăuntru.

Alegătorii, din ori ce colegii să fi fost, ierau aduși de dinapoi de agenţi. Dacă alegătorul se întâmpla sa fie din opoziţie, atunci huiduelile agenţilor guvernamentali nu mai încetau, ba chiar de multe ori, bietul alegător opoziţionist mai mânca și câte-o sfântă de bataie de o ţinea minte multă vreme. Asemenea și alegătorul guvernamental dacă se întâmpla să treacă printre agenţii şi bătăuşii opoziţiei, păţia la fel ca cel de sus, din partea acestora.

Se mai întâmpla de multe ori apoi, ca cele două tabere de bătăuși, ale guvernului și ale opoziţiei,

să se încăiere între ele. Atunci să fi văzut teatru! Nu-ţi mai trebuia altă distracţie.

Nevinovatul alegător, însă, era vecinic, în perioada electorală şi mai ales în ziua de alegere, la discreţia tuturor bătăuşilor, cari erau de-o sălbătăcie nemai pomenită.

Unde mai pui apoi că bietul alegător era buzunărit şi cercetat până la piele de către agenţi, înainte de a intra în sala de votare; asemenea şi după ce vota. Aceasta se făcea ca nu cumva alegătorul să voteze pe candidaţii opoziţiei, căci pe acea vreme a celor trei colegii, buletinele de vot erau tipărite de candidaţi şi date apoi Preşedintelui biroului electoral, cari li împărţia alegătorului căruia îi dădea şi un plic stampilat şi cu parafa preşedintelui.

Alegătorul trebuia să intre în gheretă să pună buletinul sau buletinele în plicul luat de la preşedinte, şi apoi să i-l deie îndărăt, astfel plicul închis, era pus în urnă de către preşedinte.

Alegătorul când era cercetat de agenţi, înainte de a intra în sala de vot, i se da buletinele ce trebuia să le voteze, îndoite în patru, iar cele pe cari i le da preşedintele, erau neîndoite şi trebuiau să fie date agentului, aşa cum le primise de la preşedinte, adică întregi. Numai atunci agentul era sigur că alegătorul votase candidaţii guvernului, şi bietul alegător era scutit de bătaie, dacă nu se

întâmpla apoi ca să cadă în mâna bătăușilor opoziției.

Așa se vota pe atunci, și nimeni, nici guvernamentalii, nici opoziția nu se revolta, căci aceste moravuri electorale erau adânc înrădăcinate în popor și în lumea care făcea politică.

Pe atunci nu se putea concepe o alegere fără bătaie și fără conruperea conștiinților.

De altfel nici astăzi, sub regimul zis al democratismului, moravurile acestea vechi n'au dispărut încă; ele se mai mențin, dar sub o formă mai... civilizată, ca să zicem așa.

Și astăzi se petrec scandaluri pe la alegeri, se cumpără conștiințele, se întrebuințează toate mijloacele cele mai desgustătoare, cu toate că trăim în sfera votului universal și a libertăților prevăzute cu atâta dărnicie în Constituție.

Dar despre mecanismul care conduce în timpul de față, aparatul electoral, vom vorbi în partea a doua a acestei lucrări.

Am arătat până acuma chipul în care se desfășura întreaga perioadă electorală sub cele trei colegii, regim plin de triste amintiri, dar cari a avut, cu toate acestea, farmecul lui, pentru că sub acest regim totul se petrecea ca ceva normal, toți având conștiința împăcată că așa trebuia să se petreacă faptele, iar nu altfel.

Sântem pe la sfârșitul celei de a doua decadă a

secolului al XX-lea când democratismul a luat un avânt atât de mare, în cât a devenit chiar o îngrijorare.

Reformele cele mai salutare s'au înfăptuit la noi în ţară, aşa că nu se mai poate zice că sântem o naţiune înapoiată. Vot universal, împroprietărire largă, drepturi politice la străini date din belşug, etc., etc., cu alte cuvinte o întreagă gamă pe portativul civilizaţiei actuale.

Şi totuşi nu am putea susţine cu conştiinţa împăcată, dacă în privinţa alegerilor ne-am civilizat şi dacă astăzi nu e mai rău, poate, de cât înainte.

Partidul Junimist.—Petru Carp

O ramură a partidului Conservator a fost pe vremuri şi gruparea junimistă care avea ca şef pe Petru Carp. Acesta ieşan de origină, s'a strămutat la Bucureşti unde era considerat, şi cu drept cuvânt, ca şi în toată ţara, un mare om politic.

Inteligenţa şi cultura lui pe de-oparte, iar pe de dealta autoritatea ce şi-o crease, îl fac să fie privit ca unul din cei mai distinşi bărbaţi de stat a cărui faimă trecuse şi peste hotare.

Petru Carp a fost, într'adevăr, o figură măreaţă a politicei româneşti. Independenţa caracterului său ajunsese proverbială. El privea pe toţi de sus şi părea că-şi bate joc de toată lumea. Chiar pe partizanii săi îi gratifica cu numele de *gogomani*, şi aceştia fără să se formalizeze câtuşi de puţin, îl

priveau ca pe un om supranatural, îl respectau, îl adorau chiar.

Intransingent în părerile sale și de-un curaj extraordinar, Petru Carp își avea o linie de conduită dreaptă; nimeni și nimic pe lume nu-l putea abate din calea sa. Nu se intimida de nimeni, ori cine ar fi fost acela, și nu se pleca înaintea nimănui. Părerile sale asupra diferitor chestiuni de la ordinea zilei erau determinate de o anumită concepțiune ce și-o formulase, și nu admitea sub nici un chip să fie combătut, căci autoritarismul său căuta în orice împrejurări să și-l impună, cu riscul chiar de a-și pierde o situație. Și câte situații nu a pierdut acest bărbat superior prin inteligența, cultura și onestitatea sa asupra căreia nimeni nu putea să-i reproșeze absolut nimic! Era un om dintr'o bucată, cum se zice, și cu toate acestea singurul lucru ce a rămas de la dânsul este numai amintirea ca despre un om superior ca inteligență și cultură, fără, însă, să fi lăsat o dungă care să dăinuiască și să lumineze în viitor.

Petru Carp a fost un om extraordinar pentru partizanii săi. A fost însă o flacără a cărei intensitate a luminat câte-va decenii, dar odată stinsă, n'a mai lăsat nici o urmă care să cimenteze pentru posteritate activitatea unei vieți ce se credea că va putea să transforme mersul normal al societății noastre.

Dacă ar fi fost mai puţin visător şi să fi privit lumea în adevarata ei realitate, de bună seamă, Petre Carp ar fi imprimat o epocă luminoasă a cărei raze s'ar fi resfrâns asupra viitorimei neamului nostru pentru vecinicie.

Am spus că junimiştii au fost o ramură a partidului Conservator.

Această grupare, formată din elemente culte, inteligente, dar în acelaş timp intransigente, n'a putut nici odată, de cât numai în colaborare cu alte partide, să-şi afirme superioritatea, şi atunci, încă, numai puţin timp, căci nu voiau, acei cari urmau această grupare, să se conformeze nici mediului în care intrau, nici obiceiurilor şi datinelor. Ei se credeau cei mai superiori şi voiau cu ori ce chip să prepondereze asupra tuturor. De aceea şi partidul junimist a fost în tot de-auna restrâns ca număr.

In Iaşi, gruparea junimistă a fost reprezentată prin elemente de mare valoare. Un Maiorescu, un Carp, un Vasile Pogor, Petru Misir, Iacob Negruţi — vorbim numai de cei mai bătrâni, — alcătuiau acel vestit cenaclu în jurul căruia se adunase o pleiadă formată din talentele cele mai mari ale neamului românesc,

Dacă aceste elemente au lasat cele mai adânci

urme în cultura românească, nu se poate susţine că au imprimat şi în politică asemenea urme.

Gruparea politică junimistă s'a considerat în tot de-auna ca aceeaşi grupare formată odineoară în jurul «Convorbirilor Literare».

Numărul restrâns al acestei grupări politico-intelectuală, dar mai mult intelectuală, s'a remarcat în Capitala Moldovei mai cu seamă după căderea regimului lui Ioan C. Brătianu în 1888. De la această dată, se poate spune cu drept cuvânt că Junimiştii au început să joace un rol însemnat în arena politică.

D-l Iacob Negruţi, îşi păstrase domiciliul politic la Iaşi de şi dânsul se strămutase la Bucureşti.

Vasile Pogor, Petru Misir, C. Meisner, Ioan Ianov şi alţi câţiva din cei mai în vrâstă nu părăsiră Iaşul, aşa că în jurul lor se strânsese un mănunchiu de tineri entuziaşti, culţi şi inteligenţi cari voiau cu ori ce preţ să joace roluri politice, să se afirme că pot conduce frânele Statului.

De şi unii dintre cei mai în vrâstă, cum a fost Tit. Maiorescu, Carp şi alţi câţiva, se afirmaseră puternic pe terenul politic, încă din tinereţă, unii devenind miniştri sub regimul conservator a lui Lascar Catargiu, totuşi, gruparea junimistă nu s'a putut impune ca un partid de guvernământ.

Tinerii junimişti urmau în totul linia de conduită a bătrânilor lor conducători.

Pe vremuri de alegeri Junimiştii sau Constituţionalii cum se numiră mai târziu, căutau în tot de-auna să colaboreze fie cu Liberalii, fie cu partidul Conservator sau cu Radicalii aşa că reuşeau une ori câte unul doi din ei să se strecoare în Cameră sau în Senat.

Colaborau mai des cu Conservatorii, căci era o mare afinitate între aceste două partide cari mai târziu ajunsese chiar să fuzioneze, dar fără durată, căci imediat rezultatul s'a văzut: ruptura definitivă între Conservatori şi Junimişti, chestiune despre care vom vorbi mai târziu.

Tinerii Junimişti

Intre tinerii cari s'au remarcat în gruparea junimistă se poate menţiona în primul rând *Eugen Ionescu,* fiul marelui orator Neculai Ionescu, *Canari, Gh. Botez* şi alţii.

Aceştia erau consideraţi ca fruntaşi.

Eugen Ionescu avea un dar oratoric care putea să rivalizeze cu ori cari dintre marii oratori ai ţării. A fost ales deputat al colegiului al II-lea de Roman şi s'a remarcat în Cameră prin cuvântarile sale.

Iaşul n'a avut norocul să se mândrească mult timp cu acest tânăr de mare talent căruia viitorul părea că-i surâde atât de strălucit. Surprins de o boală care nu iartă, Eugen Ionescu se stinge din viaţă tocmai când începuse să se afirme ca un mare orator şi distins politician.

Canari, de asemenea a fost un talent remarcabil. După ce se distinsese în magistratură, o părăseşte şi devine unul din cei mai apreciaţi membri ai baroului ieşan.

Şi Canari ca şi Eugen Ionescu, a lasat frumoase amintiri în politica Iaşului, fiind unul din cei mai valoroşi membri ai grupării junimiste.

Moartea l'a răpus prea de timpuriu.

Gheorghe Botez, — poreclit mai târziu Sală, din cauză că atunci când lua cuvântul în vre-o întrunire publică, nu se adresa auditorului, ci Sălii, spunând: «Onorată Sală», — aproape din aceiaşi generaţie ca cei doi pomeniţi mai sus, a fost un statornic şi devotat membru al junimismului. El a ocupat demnităţi înalte în Iaşi şi a fost ales de mai multe ori în parlament, când ca senator, când ca deputat.

Ceea ce face gloria lui Gh. Botez şi a cărui nume va remânea strâns legat de bătrâna Capitală a Moldovei, e avântul ce-l luase sub conducerea lui, instituţia Creditului Fonciar Urban din Iaşi.

La această instituţie a pus el toată inima, toată puterea lui de muncă şi toată inteligenţa, făcând ca acest institut de Credit să progreseze pe fie care zi.

Ca primar al Iaşului, în două rânduri, a căutat să aducă îmbunătăţiri oraşului, dând pildă de muncă rodnică şi de-o cinste exemplară.

Am vorbit despre aceşti trei tineri junimişti ca fiind reprezentanţii cei mai autorizaţi prin valoarea lor intelectuală şi politică a grupării din Iaşi a lui Petre Carp.

Bătrânii junimişti, ca Vasile Pogor, Iacob Negruţi Ioan Ianov, D. Rosetti, C. Meisner şi alţi câţiva, îşi aveau reputaţia stabilită de multă vreme. Dânşii aveau un trecut mai mult sau mai puţin glorios în politica Iaşului.

Acel, însă, care s'a manifestat mai intens şi care era considerat ca doctrinarul grupării junimiste din Capitala Moldovei, a fost d-l *Petru Misir*, distinsul profesor universitar şi avocatul bine cunoscut.

D-l Petru Misir a înfiinţat şi condus mai mulţi ani ziarul *«Era Nouă»*. Acest ziar, de şi în format mic, totuşi conţinea admirabile articole, cele mai multe de doctrină, scrise de d-l Petru Misir şi de alţi câţiva fruntaşi intelectuali ai grupării.

Din punctul de vedere al seriozităţii cu care era scrisă «Era Nouă», acest ziar, a fost, de sigur cel mai bun din toate câte au apărut în Iaşi.

Era mai bine zis o revistă de politică ştiinţifică, în care partea pur gazetărească era aproape cu totul neglijată. Din această cauză «Era Nouă» era scoasă într'un număr destul de restrâns de exemplare, dar era cetită, in schimb de toţi intelectualii, indiferent din ce partid politic făceau parte.

D-l Petru Misir a fost sufletul acestei gazete, care de şi apărea săptămânal, totuşi prin valoarea ei politică ajunsese să steie în fruntea multor ziare din Capitala ţării.

Un asemenea mod de a face astăzi gazetărie n'ar mai putea prinde. «Era Nouă» a fost o gazetă prea serioasă şi era scrisă, par'că numai pentru o anumită categorie de cetitori, adecă pentru intelectuali.

Ori cât de serios a fost acest jurnal totuşi n'a putut pătrunde aproape de loc în opinia publică.

Cu toate aceste «Era Nouă» va remâne ca un monument gazetăresc, care reprezintă quintesenţa politică a unui partid compus în marea lui majoritate numai din intelectuali, putem spune, fără a greşi, de mâna întâi.

De bună seamă, gruparea junimistă a influenţat până la un punct oare care, mersul politicei româneşti şi în special politica partidului Conservator.

Polemicile conducătorului «Era Nouă» cu socialiştii, au avut un mare resunet.

D-l Petru Misir a fost şi este, înainte de toate, un reprezentant de marcă al intelectualităţii româneşti. Cultura sa vastă nu numai în domeniul juridic, în care este considerat ca un fruntaş între fruntaşi, ci şi în celelalte domenii, literar, social şi economic, a fost pusă la contribuţie în nenumarate rânduri.

Şi dacă n'a reuşit tot de-auna să fie învingător,

a fost însă un luptător curajos, care cu cinste a făcut faţă împrejurărilor ori de câte ori interesele grupării junimiste erau puse în cumpănă.

Se poate spune că D-l Petru Misir şi mai târziu D-l P. Negulescu, valorosul profesor universitar, azi la Bucureşti, — au fost singurii cari au luptat aproape neîntrerupt pentru susţinerea prin presă a doctrinei junimiste. In deosebi D-l Petru Misir, a fost *gazetarul* partidului constituţional la Iaşi.

Nu zic că la «Era Nouă» n'au mai fost şi alţii colaboratori şi încă de seamă..

Aceştia însă, erau mai mult nişte mosafiri cari din când în când căutau să-şi deie la iveală proza în care închegau articole fie de nuanţă politică, literară sau economică, scrise cu mai mult sau mai puţin talent, dar cari articole, cele mai multe au fost trecute cu vederea.

Acela însă, în afară, bine'nţeles de D-nii P. Misir şi P. Negulescu cari s'a distins din punct de vedere gazetăresc între colaboratorii de la «Era Nouă», a fost D-l A. C. Cuza, cari a scris o serie întreagă de articole sociale şi economice şi cari au avut un netăgăduit succes pe acele vremuri.

D-l A. C. Cuza vedea lucrurile mai clar şi era şi mai prevăzător asupra mersului evoluţiei poporului nostru. Aceasta se datoreşte fără îndoială, influenţei socialiste sub care a debutat în viaţa sa politică, socială şi chiar literară.

Că D-l Cuza n'a putut sta multă vreme în gruparea junimistă, se explică destul de uşor prin faptul că D-sa fiind un spirit mai independent, având și o cultură a cărei bază se găsea la Şcoala Socialistă, nu se putea împaca cu doctrina junimistă care în privinţa reacţionarismului nu se deosebia aproape de loc de partidul Conservator.'

De aceea l'am văzut pe D-l Cuza părăsind pe junimişti şi căutând apoi să devină cu totul independent de ori ce partid politic, până când a reușit să strângă în jurul seu o seamă de cetăţeni cu ajutorul cărora încercase să pună baza unui partid antisemit.

Dar despre aceasta vom vorbi mai la vale.

Ori cum ar fi, însă, D-l Cuza remâne unul din aceia care a contribuit în destul de largă măsură la gloria gazetei junimiste «Era Nouă».

Partidul junimist a avut de sigur oare care binefăcătoare influenţă asupra spiritului românesc, aceasta e de netăgăduit.

Puţinii sei membri, erau, însă, personalităţi marcante din toate punctele de vedere, fiind ca niște reminiscenţe ale vechei manifestări intelectuale de la «Convorbirile Literare».

Cu toată superioritatea celor mai mulţi dintre junimişti, aceştia n'au putut să se afirme ca un

partid de guvernământ, cum a fost partidul conservator și partidul liberal care este și astăzi cel mai puternic și singurul partid serios de guvernământ din țară.

Ceea ce însă a influențat în chip covârșitor asupra politicei noastre, nu partidul junimist a putut influența, ci anumiți junimiști, cari prin personalitatea lor superioară din punct de vedere intelectual și social, cum au fost Maiorescu, Carp, Marghiloman, V. Pogor, au contribuit, prin colaborarea lor cu partidul conservator la gloria de odineoară a acestui partid de guvernământ care astăzi a dispărut cu totul.

Iașului i-a fost dat să se bucure de onoarea că tot din sânul său a luat naștere și gruparea junimistă, ca și grupările socialistă și radical-democrată.

Junimiștii în alegeri

Junimiștii au fost aproape în tot de-auna niște rezlețiți cari așteptau mereu să strângă rândurile unui partid mare pentru ca să poată deveni în stare ca să guverneze țara.

Au fost niște visători cari cu tot intelectualismul lor superior și recunoscut de toți, n'au putut nici odată să devină un partid de guvernământ statornic cum a fost partidul conservator și cum este și astăzi partidul Național-Liberal.

Adversari când ai liberalilor, când ai conserva-

torilor, Junimiştii încercau să profite de împrejurări pentru a căpăta când şi când câte un loc în parlament. De aceea şi erau recunoscuţi pe vremurile lui Ioan C. Brătianu, ca miluiţi ai partidului şi guvernului liberal.

Repetăm, că un Maiorescu, Carp, Marghiloman, C. Arion au fost dintre marile figuri ale parlamentului român. Aceştia, şi în deosebi cei doi dintâi, şi mai cu seamă Maiorescu, au lăsat urme adânci în conducerea ţării.

Niciodată, însă aceste personalităţi ilustre nu s'au putut manifesta prin propria lor forţă de partid, ci în colaborare tot de-auna cu partidul conservator.

Pe vreme de alegeri, Junimiştii căutau colaborarea cu celelalte partide. Ei stăteau la pândă şi căutau să vadă unde trage mai greu balanţa.

I-am văzut colaborând în Iaşi la alegeri, când cu liberalii, când cu conservatorii mai des, când cu radicalii şi cu socialiştii, dar păstrându-şi în tot de-auna independenţa, în ceea ce priveşte manifestarea lor ca partid, imediat după alegeri.

Junimiştii erau oameni subţiri, fini cum s'ar zice şi de aceea în perioada electorală, de şi în colaborare cu alţii, totuşi căutau să se poarte mai delicat, mai cu mânuşi, având aierul de a condemna moravurile electorale de pe atunci, ceea ce, însă, nu-i impedeca să profite de aceste moravuri pentru ca să se poată strecura în parlament.

La Iaşi cartelurile electorale dintre junimişti şi cu celelalte partide se făceau în tot de-auna. Nu ţiu minte, dacă vre-odată Junimiştii s'au prezentat în vre'o alegere, bazaţi numai pe propria lor forţă electorală.

Tot de-auna îi vedeai când cu liberalii, când cu conservatorii, când cu radicalii sau socialiştii.

In întrunirile la cari luau parte junimiştii în timpul perioadei electorale dânşii căutau să-şi motiveze mai întâi cauza ce i-a făcut să se carteleze şi apoi încercau să facă teorii asupra modului cum trebuie guvernată ţara, ferindu-se în tot de-a una de a da vre-o soluţie practică, cum făceau bunăoară conservatorii, liberalii şi radicalii.

Ei voiau să planeze de-asupra tuturor dându-şi aiere de superioritate faţă de celelalte partide.

De şi se arătau refractari, în aparenţă bine'nţeles, când discutau cu membrii altor partide, cu privire la mijloacele ce se obicinuiau pe atunci pentru «convingerea» alegătorilor, totuşi, nu se dădeau la o parte şi întrebuinţau şi ei aceleaşi mijloace, conrupţiunea sub toate aspectele ei şi aceasta, fără a roşi de altfel.

In discuţiile lor, academice în formă, tunau şi fulgerau contra decăderei morale în care se găsea alegătorul român, dar cu toată această protestare, nu scăpau prilejul că atunci când aveau nevoie

de alegători, să se supună şi ei, repet încă odată, moravurilor noastre electorale.

De altfel nici nu căutau să facă şcoală cu alegătorii pentru ai lumina şi scapa de decadenţa în care se găseau sub regimul de tristă memorie a celor trei colegii de odineoară.

Şi Junimiştii rupeau bancnotele în două şi dădeau jumătate alegătorului sub rezerva că i-o va da şi cealaltă jumătate dacă-i va vota «cum trebue».

Asemenea făceau fel de fel de făgădueli alegătorilor, aşa că în această privinţă de corupere nu se deosebiau de loc de bătrânele noastre partide de guvernământ, ba, spuneau unii, că de multe ori chiar le şi întreceau.

Această purtare, însă, nu-i impiedeca de loc ca după ce treceau alegerile să privească de sus şi cu dispreţ pe cinstitul alegător cari-i votase.

D-l Iacob Negruţi

Dintre candidaţii de pe vremuri ai junimiştilor, acela care înţelegea mai bine politica şi se ocupa cu tot dinadinsul de alegători căutând să-i cultive pentru ca să-i aibă în tot de-auna la dispoziţie în timp de alegeri, a fost fără'ndoială, *Dl. Iacob Negruţi.*

Acesta de şi junimist de marcă, fiind chiar unul

dintre înfiinţătorii acestei grupări, totuşi în materie electorală avea alte păreri cu desăvârşire opuse de a celorlalţi junimişti.

Dl. Iacob Negruţi, înainte de a părăsi Iaşul, şi chiar după ce l'a părăsit, a căutat să steie în strânsă legătură cu alegătorii. Era, după cum se spunea, omul cel mai îndatoritor, simpatic și gata ori când să vină în ajutorul cuiva. Deaceea şi ajunse o figură populară.

De cum începea perioada electorală, dânsul se găsea neîntrerupt, ziua şi noaptea, într'o febrilă agitaţie.

De dimineaţă şi până seara căuta să viziteze pe alegători, convingându-i pe unii cu vorba şi cu făgădueli, pe alţii cu mijlocul bancnotelor rupte în două. Dl. Iacob Negruţi se conforma în această privinţă, fără absolut nici o rezervă, moravurilor electorale de pe atunci. D-sa era omul practic cu desăvârşire. Nu se uita la ce spuneau ceilalţi junimişti, care după ce treceau alegerile nici nu mai voiau să ştie de bieţii alegători.

Dl. Iacob Negruţi continua înainte să se ocupe de interesele alegătorilor.

Ca deputat s'au senator, dânsul era în permanentă acţiune pe la diferitele ministere şi alte autorităţi, căutând să servească pe aceia cărora li ceruse votul.

In această privință, după cum am spus, se deosebia cu totul de ceilalți din gruparea junimistă.

D-sa, o repet, era om practic. Se gândea și la «ziua de mâine» nu numai la cea de azi, când avea nevoie.

După cum se vede, bătrânul nostru academician a fost, pe vremuri, în ce privește bucătăria electorală, un admirabil și veritabil coleg al marilor electori liberali și conservatori.

Se poate afirma cu drept cuvânt că Dl. Iacob Negruți a fost singurul adevărat elector în toată puterea cuvântului, a grupării junimiste din Iași.

Fără D-sa, alegerile pentru junimiști n'ar fi însemnat absolut nimic. Deprinși a colabora cele mai de multe ori cu guvernul, ori care din cele două partide de guvernământ ar fi fost la putere, dânșii nu se interesau de cât numai în cele câte-va zile ce precedau alegerea, iar apoi nu mai voiau să știe de nimic.

Această linie de conduită a junimiștilor, e poate și una din cauzele impopularității lor.

Gruparea junimistă, cu tot intelectualismul de care făcea atâta caz, n'a putut parveni nici odată ca să se afirme, cum am mai zis-o, ca un partid serios de guvernământ.

Aceasta s'a văzut și mai târziu, când Petre Carp a fost însercinat cu formarea guvernului, și când

a fost ales chiar şeful întregului partid conservator. N'a putut rezista, pentru motive bine cuvântate, şi în primul loc acela că nu s'a încrezut nici odată în masa poporului.

Incheind acest capitol al politicei junimiste, putem spune că gruparea aceasta nu s'a ilustrat nici o-dată ca un partid, ci numai prin personalitatea uri-aşă a unui Tit Maiorescu, Petre Carp, şi ma târziu prin aceea a unui Ghermani şi Costică Arion.

Totuşi în politica generală a ţării noastre, grupul junimist a avut un loc de onoare prin aceea că membrii săi făceau parte dintre cei mai iluştri intelectuali pe cari i-a avut neamul românesc.

Ioan Creangă în alegeri

Ion Creangă, marele prozator moldovan a fost considerat ca făcând parte din gruparea junimistă, ca unul ce fusese colaborator al «Convorbirilor Literare».

De sigur că inima şi sufletul seu erau mult mai apropiete de această grupare politică, de cât de ori care alt partid.

Cu toate acestea, în perioada electorală Ion Creangă se manifesta în chip sgomotos, luând parte la toate întrunirile de prin măhălăli, indiferent de cine erau ele convocate.

Dânsul iubia poporul de jos pe care-l ajuta în tot de-auna, umblând pe la toate autorităţile pentru ca să-i caute dreptatea.

Pentru Creangă iera indiferent dacă un alegător de prin măhălăli era partizanul unui partid sau altul. El se interesa de fie care şi făcea o gălăgie nemai pomenită când vre un demnitar de la vre-o autoritate nu-l asculta şi nu-i dădea dreptate, pe care de altfel, nu pentru el o cerea, ci pentru cei nevoieşi.

La întruniri lua regulat cuvântul şi vorbea în graiul lui popular, despre nevoile şi nacazurile celor oropsiţi. El nu se intimida, şi ce avea de spus, o spunea pe şleau, căci era deplin încredinţat că rosteşte adevărul, şi nu cerea altă ceva de cât să se facă dreptate.

De multe ori întrunirile electorale la care azista Creangă, erau un deliciu. Intreruperile sale cu rost şi cu humor în acelaş timp, făceau de multe ori pe orator să-şi peardă cumpătul şi să nu mai poată continua cuvântarea.

Atunci, însă, când marele povestitor lua cuvântul, sala îl asculta cu atenţie, căci toţi ştiau că el vorbeşte pentru interesul obştesc. Să-l fi ferit D-zeu pe vre un adversar să-l întrerupă, c'apoi Creangă nu mai avea rezerve, îl făcea să-şi eie lumea în cap şi să apuce la fugă fără a se mai uita înapoi.

Creangă era, nu un agent electoral în înţelesul obicinuit al cuvântului, ci un cetăţean conştient de drepturile sale. El căuta ca să dezvolte în alegători sentimentul conştiinţii, şi să-i facă să-şi deie seamă

că a fi alegător, nu înseamnă a fi un simplu instrument al guvernului sau al vre unui alt partid politic.

De aceea Creangă făcea atâta tapaj.

In perioada electorală el era în elementul seu. Atunci să-l fi văzut pe burtăhănosul fost diacon, cum de dimineaţă şi până'n noapte cutriera mahălălile, căutând să convingă pe alegători ca să voteze candidaţii pe cari îi credea el că merită să fie aleşi.

Dânsul avea mare trecere şi de multe ori alegătorii vizitaţi de Creangă, îi urmau sfatul când se duceau la vot.

Nici odată, însă, Creangă n'a ocupat vreo demnitate politică, n'a fost nici consilier comunal, nici judeţan macar. El nu umbla după asemenea lohmale, cum s'ar zice, şi se mulţumea numai cu dăscălia lui de la şcoala primară.

Dacă făcea politică, o făcea din convingerea intimă că trebuie să-şi îndeplinească o datorie sfântă de cetăţean, conştient de drepturile sale, dar nu râvnea profituri materiale.

Din acest punct de vedere Ioan Creangă a fost adevaratul cetăţean, cum foarte puţini se găseau şi atunci prin Capitala Moldovei.

Colaborarea radicalo—junimistă

La alegerile comunale din 1892 radicalii în colaborare cu junimiştii pun mâna pe Primărie, for-

mând un consiliu comunal care a făcut epocă în analele politice ale Iaşului.

S'au ales în acel consiliu comunal mulţi tineri radicali şi junimişti, cu toţii dornici de muncă şi gata a întâmpina ori ce, numai ca să poată aduce oraşului o îmbunătăţire reală şi a pune bazele unei gospodării cinstite şi folositoare.

Primar este ales Vasile Pogor unul din bătrânii junimişti care odineoară, împreună cu Maiorescu, Carp şi cu D-l Iacob Negruţi, a înfiinţat «Convorbirile Literare» precum şi Cercul Junimea.

Intre consilierii junimişti se disting Eugen Ionescu, Mavrodin, Jean Ghica şi alţi câţi-va, iar dintre radicali cităm pe Al. Bădăreu, C. Faur, Dr. Rizu şi alţii.

Vasile Pogor era o figură cunoscută în Iaşi, căci fusese, până atunci, ministru şi în mai multe rânduri ales în parlament.

Ca primar se impunea, pe de-o parte prin marea lui personalitate de om cult, prin cinstea lui şi prin autoritatea de care se bucura în toate părţile.

Având un admirabil bun simţ, Vasile Pogor a căutat să contribuie cât mai mult la realizarea punctelor programului comunal pe care şi-l impuseră ambele grupări colaboratoare.

Una din cele mai principale opere pe care a înfăptuit-o acest consiliu al Comunei Iaşi, a fost clădirea şcoalelor primare, în urma inzistenţilor

depuse mai cu seamă de radicali şi în special de regretatul Constantin Faur, care în tot de-auna după aceea, îşi făcea un titlu de glorie.

Asemenea, tot sub acest consiliu, după propunerea veterinarului comunei, Gh. Jocu, se hotăreşte construirea unui abator model care a şi fost mai apoi clădit după toate indicaţiile date de Jocu, astfel că acest abator, făcut după toate cerinţele moderne de atunci putea să rivalizeze cu ori care altă clădire similară din apusul Europei. Opera aceasta se datoreşte în totul lui Jocu, care prin activitatea şi stăruinţa ce şi le pusese, ajunge să-şi vadă realizat visul său, împodobind bătrâna Capitală a Moldovei c'un adevarat monument care poate şi astăzi servi ca model tuturor oraşelor din ţară.

Tot sub acest harnic consiliu Comunal, s'au mai adus multe şi reale îmbunătăţiri oraşului nostru.

Una din cauzele acestei îmbelşugate activităţi comunale, e, fără îndoială, şi aceea a entuziasmului tinerilor radicali şi junimişti, cari prin idealismul lor sincer şi dorinţa de a se manifesta ca elemente creatoare, au căutat să aducă la îndeplinire un întreg program de gospodărie comunală, şi putem spune, în toată conştiinţa, că au reuşit pe deplin.

Rar s'a mai văzut după aceea un consiliu comunal care să fi lucrat cu atâta tragere de inimă

și să fi adus orașului Iași atâtea îmbunătățiri. Doar consiliile comunale de sub primariatul lui Nicu Gane, care a fost unul din cei mai mari primari pe care l'a avut Iașul vre-odată, se pot compara cu acela de sub colaborarea junimisto-radicală.

Mişcarea antisemită.—D-l A. C. Cuza

D-l A. C. Cuza, după ce a părăsit pe Socialiști unde fusese unul din principalele elemente distingându-se ca un talentat poiet în paginile «Contemporanului», în care a publicat vestitele sale monoloage care au făcut pe vremuri mult zgomot, precum și câte-va poiezii lirice și mai cu seamă sociale, între care s'a remarcat pe atunci versurile cari aveau ca titlu: «La mormântul meu», în care se găsește și faimoasa strofă:

«La mormântul meu prieteni lasați popii toți să vie,
Dar le spuneți că 'n viață gândul meu a fost ateu,
C'am privit religiunea ca o goală comedie,
Spovedania minciună și prohodul o prostie,
Și că cerul pentru mine a fost fără Dumnezeu».

își schimbă cu totul părerile de altă dată, devenind un bigot chiar, al creștinismului.

Trebuie de remarcat că D-l A. C. Cuza este primul și singurul până azi, poiet român care a cântat cu atâta ușurință și talent ateismul, în versuri admirabile ca formă.

In această privință, adică în ce privește poiezia ateistă, D-sa e un novator în literatura românească.

După ce a părăsit apoi pe Socialişti, trecând în gruparea junimistă în care de asemenea s'a manifestat ca un factor însemnat, colaborând cu mult succes la «Era Nouă», gazeta junimiştilor ieşeni, după ce iarăşi, după câţi-va ani, părasind și această grupare, şi rămâne cât-va timp un izolat, D-l Cuza își formulează un program politic având la bază doctrina naţionalismului sub forma celui mai aprig antisemitism.

In jurul său încep a se strânge tineri studenţi, precum şi câţi-va profesori şi mai mulţi cetăţeni și înjgheabă astfel, cu timpul, un partid cu veleităţi chiar de guvernământ.

Incetul cu încetul propaganda zisă naţionalistă dar sub aspectul antisemitismului, începe a se întinde, fără însă, să prezinte vre-un caracter grav, cu toată încercarea unor pescuitori în apă tulbure de a da o formă accentuată prin manifestări ce aveau drept consecinţă spargerea de geamuri și molestarea câtor-va evrei.

Acei însărcinaţi cu menţinerea liniștei și a siguranţei cetăţenilor, nu prea dădeau mare importanţă acestor încercări de manifestaţie antisemită, mai cu seamă că nici unul din cele două partide de guvernământ nu priveau lucrurile decât ca nişte simple copilării, sau încercări neputincioase ale unor naţionalişti prea svăpăiaţi, cari nu puteau fi luaţi în serios. Această propagandă antisemită,

prindea totuşi rădăcini în lumea creştină de prin măhălălile mărginaşe ale oraşului, până ce în ziua de 16 August 1899 s'au produs evenimente de aşa natură în cât a dat de gândit serios conducătorilor Statului.

In acea zi are loc în sala Circulut Sidoli o mare întrunire publică convocată de un comitet adhoc în fruntea căruia se găsia răposatul maior Manolescu—Mladian, D-l A. C. Cuza, considerat atunci ca şeful antisemiţilor, studentul Lascar Tărăbuţă precum şi alţi câţiva cetăţeni şi studenţi.

Intrunirea a fost populată cu foarte mult popor și in special cu mahalagii de la periferia oraşului.

Oratorii cari s'au perindat la tribună au fost de-o vehemenţă neînchipuită la adresa populaţiunei evreeşti.

Cu toate acestea, nimeni nu credea că această întrunire va avea imediat ca rezultat o manifestaţie zgomotoasă pe străzile oraşului, urmată cu spargerea geamurilor de la prăvăliile şi casele evreilor. Au fost de asemenea mai mulţi răniţi şi dintr'o parte şi din alta.

La cârma ţării se găseau atunci conservatorii, prefect al Poliţiei ieşene era D-l Nicu Cananău.

Autorităţile de şi au fost înştiinţate din vreme despre această întrunire cu caracter antisemit, totuşi nu puteau crede că se va ajunge la un aşa rezultat care să ameninţe pentru moment liniştitul nostru

oraş, şi'ntr'adevăr lucrurile luaseră o întorsătură îngrijitoare.

Intervenind autorităţile în drept, de şi după ce se produsese scandalul, s'a pus capăt tulburărilor, prin arestarea a câtorva studenţi şi mahalagii cari au şi fost daţi în judecata Curţei cu juri, care, însă i-a achitat, cum se întâmplă mai tot de-auna în asemenea împrejurări.

Cu toate că această manifestaţie cu caracter anarchic n'a produs efectul la care, de sigur, se aşteptau aceia cari l'au provocat, totuşi, a avut un mare răsunet în ţară şi în străinătate, unde anumiţi interesaţi căutau să ponegrească ţara prin anunţarea în presa străină că s'ar fi ucis un număr mare de evrei şi s'ar fi devastat sute de case.

E de prisos să mai adăogăm că şi'n oare care presă din Bucureşti, aceea cu caracter zis independent, s'au anunţat multe neadevăruri, dându-se o proporţie exagerată mişcărei antisemite de la Iaşi.

Ziarele străine au dus atunci o campanie violentă contra României ca şi cum s'ar fi petrecut lucruri de aşa natură în cât să fi pus în cumpănă înseşi existenţa Statului.

De altfel, asemenea campanii s'au dus şi se duc şi astăzi, contra ţării, de către anumiţi interesaţi ce caută să speculeze şi să profite pentru aşi satisface interesele pur personale.

Aceasta e fapt precis, ori cât ar căuta zişii

«independenţi» să se ascundă sub masca democratismului şi a umanitarismului.

Asupra acestei chestiuni vom vorbi pe larg mai la vale.

Naţionalismul aşa cum trebuie să fie înţeles de ori ce bun cetăţean, cu dragoste de pământul acestei ţări, este de cele mai multe ori confundat cu antisemitismul care, nu trebuie privit ca o doctrină serioasă.

Nu se poate concepe ca un bun şi serios cetăţean să nu fie, înainte de toate, naţionalist, adică să ţină la pământul în care s'a născut, crescut şi trăit toată viaţa. Ar fi o crimă pentru acela care n'ar corespunde acestui sentiment.

La noi s'a confundat mai tot de-auna naţionalismul cu antisemitismul, şi din această cauză s'a produs foarte de multe ori o confuziune care a avut drept rezultat manifestări ce nu cadrau de loc cu firea blândă şi îngăduitoare a Românului.

Nu putem susţine că mulţi din antisemiţii de la noi n'ar fi sinceri în modul lor de a vedea, dar aceştia sânt tocmai acele spirite care sânt departe de a avea o concepţie serioasă, bazată pe fapte concrete care'ntr'adevăr să-i îndrituiască de a propaga ura şi dispreţul către aceia cari li se par că ar căuta să distrugă tot ce este băştinaş, naţional şi românesc în această ţară.

Că sânt şi duşmani cari caută să ne zugrume, aceasta este un adevăr ce nu poate fi pus la îndoială. Dar în contra acestora, avem, slavă Domnului, destule legi, sântem destul de îngrădiţi, aşa că pericolul nu este atât de groaznic după cum încearcă să ni-l arăte unii dintre antisemiţi.

Sânt, însă, şi unele spirite cu pretenţii de cultură, de savanţi chiar, cari orbiţi de patimă sau calculaţi mai de grabă pentru a ajunge la oare care situaţii şi aşi face popularitate, nu vor cu nici un chip să privească problema socială, economică şi culturală a neamului nostru, de cât numai prin prisma antisemitismului.

Aceştia, îşi dau perfect seamă că antisemitismul propagat de dânşii e o platformă pentru aşi satisface anumite interese personale, iar nici de cum în folosul neamului nostru.

Ceea ce e trist, însă, această plantă otrăvitoare prinde rădăcini şi se aclimatizează cu multă uşurinţă în pătura incultă de prin măhălăli, mai cu seamă.

Asemenea şi o parte din tineritul nostru studios, păşeşte pe această cale periculoasă, în loc să-şi caute de carte şi să lucreze în spiritul adevaratului naţionalism, prin propagarea în pătura de jos a sentimentelor noastre cu adevarat naţionale.

Ce n'ar putea face pentru popor această tinerime dacă ş'ar înţelege cum trebuie menirea ei!

A sparge geamurile de pe la casele acelora ce-i crede că ni sunt duşmani, ai molesta când ne cad la îndămână, ai opri să asculte cursurile profesorilor la Universitate, a face grevă atunci când autorităţile în drept intervin pentru a se pune capăt unei stări de lucruri cari numai cinste nu ni pot face, ca popor civilizat cum ne pretindem, nu e o soluţie, nici din punct de vedere naţional, nici din punct de vedere umanitar.

Inainte de toate se cere ca să nu se provoace în ţară perturbare, ceea ce, din nefericire, de o bucată de vreme, avem, și aceasta datorită, bine 'nţeles acelora cari caută să folosească personal, fără să-și deie seamă că prin asemenea procedee se aduce stânjenire bunului mers al treburilor din lăuntrul ţării, și ameninţări din partea dușmanilor de peste hotare.

Tinerimea, cea universitară mai cu seamă, ar trebui să cugete mai serios şi să caute cu tot dinadinsul aşi da seamă de pericolul ce poate să aducă o asemenea manifestare care n'are la bază altă ceva de cât îndrumarea spre decaderea morală, socială, economică şi culturală a poporului nostru.

Astăzi, mai cu seamă, în urma rezboiului care ne-a strâns pe toţi Românii în hotarele noastre etnice, avem nevoie mai mult de cât ori când să trăim în linişte şi armonie şi să căutăm a ne reface pentru ca să ajungem cât mai repede la normalizare.

Şi pentru aceasta se cere bun simţ înainte de ori ce, se cere cultură serioasă, dor de muncă şi dragoste adevarată pentru neam şi ţară.

In asemenea condiţiuni, putem spune numai, că ne îndeplinim datoria de buni români, de buni naţionalişti, şi atunci nici aceia pe care-i socotim duşmanii noştri din lăuntru, nu vor mai da ocazia ca să se pună în gardă socotindu-ne pe noi ca duşmanii lor.

A munci pentru rădicarea morală, economică şi culturală a poporului, înseamuă a face naţionalism şi acest naţionalism trebuie să fie călăuza ori cărui bun cetăţean român.

Altfel cădem în ridicol, ne distrugem şi rămânem în urmă cu progresul, cu civilizaţia.

Aceste spuse, să trecem mai departe şi să vedem cum s'au perindat diferitele evenimente în Capitala Moldovei.

Ruptura între socialişti

Partidul socialist condus de D-l Ioan Nădejde şi de mult regretatul Vasile Gh. Morţun, începuse de câtva timp să se cam sdruncine, mai cu seamă că D-l I. Nădejde plecase la Bucureşti unde luase conducerea ziarului «*Lumea Nouă*», prima gazetă socialistă română cotidiană.

Intre conducătorii Ioan Nădejde şi V. Gh. Morţun pe de o parte, şi alte câte-va elemente ce pretindeau că sunt şi ele conducătoare, pe de altă

parte, se ivește o gravă neînțelegere care duce la o ruptură definitivă între socialiști.

Intre acei cari au provocat ruptura în partid, trebuie menționat în primul rând D-l Dr. Ghelerter care și astăzi, încă, continuă să lupte în rândurile grupărei socialiste moderate.

D-rul Ghelerter împreună cu Max Wexler și alți câți-va tineri din Iași, scot ziarul «Lumina», organul de publicitate a disidenței socialiste. Acest ziar, însă, cum era și firesc, n'are viață lungă, căci după cât-va timp dispare.

Asemenea nici «Lumea Nouă», ziarul cotidian oficial al partidului socialist român, nu mai poate rezista. După câți-va ani e nevoit, dar, să-și înceteze apariţiunea, mai cu seamă că D-nul Ion Nădejde și reposatul Vasile Gh. Morțun se convinseseră că, în împrejurările de atunci, o luptă ori cât de îndârjită contra partidelor de guvernământ, Liberal și Conservator, nu poate duce la nici un rezultat favorabil, ceea ce îi face ca împreună cu majoritatea partidului socialist să încerce a se apropia de partidul liberal în care vedeau, și se convinseră, că numai prin acest partid se poate ajunge la o soluțiune care să satisfacă până la un punct oare care revendicările democratice ale *socialiștilor români.* Ramura socialistă în frunte cu D-rul Ghelerter a continuat lupta și o continuă și astăzi cu multă patimă contra partidului național

liberal, cu toate că acest mare şi vechiu partid de guvernământ a înfăptuit cele mai salutare reforme democratice în ţara aceasta, dând votul universal, făcând împroprietărirea ţărănimei şi egalând în toate drepturile Românilor, pe străini.

Ceea ce au înţeles pe deplin adevăraţii socialişti români, cu D-l Ioan Nădejde şi V. Gh, Morţun, e faptul că evoluţia socială nu se poate face decât pe cale normală, iar nici de cum prin revoluţii sau încercări anarchice cum vor comuniştii şi bolcevicii.

Acest lucru, pare că nu-l prea înţeleg, sau poate chiar nu vor să-l înţeleagă socialiştii zişi moderaţi de la noi din ţară, în fruntea cărora se găsesc D-nii Dr. Ghelerter şi Ilie Moscovici.

In Iaşi mişcarea socialistă începe să decadă, mărginindu-se numai şi numai la recrutarea elementelor inculte formate din porecliţii funcţionari comerciali, sau mai bine zis din băieţii de prin prăvălii. Cu asemenea elemente socialismul de astăzi nu poate avea alt rezultat de cât al celei mai dezgustătoare privelişti, când vezi pe toţi nechemaţii, pe toţi inculţii căutând să răstoarne starea socială existentă prin mijloace de multe ori criminale. Că se găsesc printre aceste specimene de inconştienţi şi unele elemente culte, dar acestea din urmă urmăresc scopuri subversive, cei mai mulţi fiind în solda duşmanilor ţării noastre.

Atentatul de la Senat în care s'a găsit moartea

bunul român Dim. A. Greceanu, şi alţi câţi-va nevinovaţi, nu este de cât rezultatul funest al mişcării zise socialiste condusă de acei cari caută să servească interesele străinilor, duşmani ai ţării şi neamului românesc.

Că unii din aceşti conducători nu admit mijloace de luptă, criminale, se prea poate, dar nu e mai puţin adevărat, că la şcoala lor au învăţat elementele distrugătoare să devină periculoase, căci neînţelegând adevărata doctrină socialistă aşa cum au formulat-o marii cugetători de odinioară, se dedau, unii conştient alţii inconştient la acte reprobabile de ori ce minte sănătoasă.

Nu e de mirare, dar, când vedem astăzi o seamă de nenorociţi care-şi zic socialişti-revoluţionari, sau mai bine spus, bolcevici sadea, stând la ordinile banditilor care conduc actualmente fostul imperiu rusesc, şi de la cari se inspiră şi vor să introducă şi la noi în ţară teroarea sub toate aspectele ei singeroase, pentru a se putea întrona apoi un regim anarhic care să ne distrugă şi ţara şi neamul, aşa cum se petrece astăzi în Rusia.

Cu toate aceste sunt unile spirite cu pretenţii de cultură care să găsească îndreptăţite apucăturile unor asemenea detracaţi. Din fericire aceştia nu sunt români, ci străini, şi în contra cărora avem, slavă Domnului, destule legi care să ne ocrotească şi să-i împiedice de la criminalele lor scopuri.

Intre Socialiştii şi Liberali.—D-l C. Stere

Am spus că odată Socialiştii divizaţi, ramura condusă de D-l Ion Nădejde şi regretatul V. Gh. Morţun începe să se apropie de partidul Naţional-Liberal, cu care de altfel, în vreme de alegeri se cartelau cu el.

D-nul Ion Nădejde şi Vasile Gh. Morţun, la început în entuziasmul lor tineresc, crezură că ideile socialiste vor prinde repede în România şi că în curând starea socială a ţării se va schimba conform punctelor din programul socialist.

Cu timpul s'au convins că omenirea îşi urmează evoluţia în mod normal şi că nimic în lume nu poate face ca s'o oprească în loc sau să o accelereze prin întrebuinţarea mijloacelor ori cât ar fi acestea de revoluţionare şi sângeroase.

Apropierea Socialiştilor români de partidul liberal, precum şi influenţa indirectă a radicalilor, au resfrins asupra acestui bătrân partid de guvernământ o mare binefacere, căci cu tot reacţionarismul unora din conducători, a trebuit să primească multe reforme democratice pe cari le reclamau împrejurările şi timpul.

In Iaşi în această vreme îşi face apariţia un tânăr student, venit din Basarabia, care aduce o nouă îndrumare in corpul studenţimei noastre.

E *D-l Constantin Stere,* foasta victimă a regi-

mului țarist care l'a trimis în Siberia unde a stat mai mulți ani ca proscris politic.

Venind în Iași D-sa a fost îmbrățoșat cu toată căldura de tineretul nostru de atunci, în fruntea căruia se pusese, căutând să deie o nouă îndrumare mișcărilor studențești.

Și a reușit, căci prin inteligența și cultura lui superioară, prin simpatia ce o radia în toate părțile, ca român basarabean și ca om, prin infățoșarea lui originală, purtând o barbă bogată, mustăți stufoase, și cu greutatea de a se exprima în românește, atrăgea asupra sa toate privirile și toți căutau să se apropie de el.

La întrunirile studențești, simpaticul băsărăbean se impusese mai mult ca ori cari altul. Cuvântările sale erau rostite din toată inima, și convingerea adâncă a celor ce susținea era dovada cea mai bună că tineretul nostru universitar trebuie să-și schimbe îndrumarea de până atunci și să intre într'o nouă fază, aceea a studentului serios care să contribue și el la rădicarea nivelului social și cultural al țării, iar nu această îndrumare să fie apanajul numai a celora ce guvernează țara.

Prin urmare, D-l Stere aducea o notă nouă, care face o enormă schimbare în viața studențească.

Până la venirea D-lui Stere în Iași, studențimea noastră împărțită în două tabere, socialistă și naționalistă, nu se manifestase încă de cât în rare

ocaziuni, dar și atunci prea puțin pentru ca să merite adevarata admirație.

Congresele anuale studențești, făceau să se mai vorbească de ei, și în bine și în reu une ori.

Era totuși o viață studențească mult mai serioasă de cât cea de astăzi, a cărui program se mărginește acum, în primul rând, a provoca mereu greve și a căuta să impună factorilor responsabili cari conduc țara, să se conformeze moțiunilor ce le votează în întruniri clandestine de multe ori, și cu caracter anarhic.

Despre viața studențească de astăzi, se va găsi de sigur, mâine, cine să vorbească și să o pună în adevarata ei lumină, fără pic de părtinire, fără nici o influență, fără să caute, nici a o ponegri din rea voință, nici a-i aduce laude care nu le-ar merita.

Viitorul e cel mai imparțial judecător; să lăsăm dar această sarcină viitorului ascuns în ziua de mâine, ca să se pronunțe în toată libertatea despre viața studențească de acuma, după cum, credem, și noi astăzi, că ne pronunțăm în deplină libertate și imparțialitate despre studențimea trecutului.

Aceste spuse, să trecem mai departe la epoca studențească ieșană, marcată prin personalitatea extraordinară a studentului de atunci, Constantin Stere.

Am zis că D-l Stere aducea o notă nouă în mișcarea tinerimei noastre studioase, aceea de a

face din student un factor conştient de menirea lui şi de responzabilitatea ce trebuie s'o aibă pentru viitorul ţării.

Până atunci studenţimea noastră, de şi serioasă până la un punct în ceea ce privea îndatoririle de a învăţa şi trece examenele regulat, nu se interesase aproape de loc, în afară bine'nţeles de cei câţiva studenţi socialişti, — de a contribui la rădicarea păturei de jos a populaţiunei, sau mai bine zis a ţărănimei.

Singurul lucru ce-l făceau atunci studenţii a fost că ţineau aprinsă facla naţionalismului sincer şi serios, luând parte în tot de-auna la diferitele meetinguri ce adesea le provocau ei pentru a se protesta contra asuprirei românilor de peste Carpaţi şi Prut.

Nimic de obiectat contra unei asemenea procedări, ba merită chiar toată admiraţia şi recunoştinţa întregului neam românesc.

Faza în care intrase tinerimea universitară din Iaşi prin noua orientare dată de D-l C. Stere, e cea mai splendidă din toate fazele prin care a trecut vre-odată tineretul universităţii noastre.

Tânărul student de atunci, C. Stere, avea un plan bine şi real alcătuit în ceea ce privea rolul studentului ca factor al răspândirii culturii în păturile de jos, şi mai cu seamă în pătura ţărănimii.

D-sa însă, vedea şi mai departe, era omul cu

vederi largi de tot și ceea ce-l preocupa în primul rând era viitorul țării, era democratizmul care-l obseda în ori ce moment, era schimbarea organizației sociale într'o alta mai bună, în care să nu mai fie apasați și apăsători, toți să muncească și toți să se bucure de binefacerile muncii lor.

D-l C. Stere înțelegea starea de fapt de la noi în țară, și de aceea gândul seu mergea până a se uni cu partidele burgheze contra cărora de altfel avea o aversiune destul de pronunțată, — numai ca să poată realiza, în parte macar, și cu încetul, unele puncte democratice din programul ce și-l alcătuise, — căci trebue de recunoscut, că D-l C. Stere, de și socialist — revoluționar în tinereță și ca dovadă exilarea sa de către regimul țarist, în Siberia, — totuși avea o concepție proprie asupra doctrinei socialismului.

Privirile sale se indreptară atunci spre junimiști și iată-l într'o bună zi că se trezește colaborând la «Era Nouă» prin o serie de articole care au atras, într'u cât-va, atenția oamenilor noștri politici.

Nu trece, însă, mult timp și d-sa probabil convingându-se că gruparea junimistă nu are nici o șansă de a guverna, și prin urmare, alăturându-se de această grupare, nu-și va putea realiza nici odată visul seu scump de a contribui efectiv la democratizarea țării, se retrage de la «Era Nouă» și-și indreaptă privirile și gândul spre partidul de

guvernământ, Național-Liberal care reprezenta adevărata burghezie românească.

In acelaş timp se grupează în juru-i o pleiadă de tineri culți și devotați cu desevârşire cauzei democratismului, cu care pune bazele unei grupări, sau mai bine zis, unui *cenaclu poporanist*, fără însă a rupe legătura cu partidul Socialist condus de D-l Ion Nădejde și regretatul Vasile Gh. Morțun.

Dintre tinerii de pe acea vreme cari s'au strâns în jurul D-lui C. Stere, trebuie menționat în primul rând D-nii: G. Ibrăileanu, Ion Botez, M. Carp, Dim. Patrașcanu, regretații Raicu Ionescu — Rion C. A. Teodor şi alți câțiva încă.

Acest cenaclu avea mai mult un caracter literar.

Atunci apare şi «Evenimentul literar» la care scrie tinerimea din jurul D-lui Stere.

«Evenimentul literar» a avut un mare răsunet în țară. Articolele d-lor C. Stere şi Ibrăileanu precum şi acelea ale mult regretatului Rion, au adus o notă nouă, când s'a ivit şi cunoscuta polemică dintre Vlăhuță şi D-r Ureche pe de-o parte, şi Anton Bacalbaşa pe de alta, cu privire la problema: *Artă pentru artă, sau Artă cu tendinți.*

Despre influența ce-a avut-o revista «Evenimentul literar» asupra mişcării noastre literare de pe acele timpuri, vom vorbi mai târziu.

Să venim dar la acțiunea politică a D-lui C.

Stere și să vedem marele aport adus de d-sa în partidul liberal-național, căci, fostul șef al poporaniștilor, prin superioritatea necontestată de nimeni a personalității sale, a avut o influență covârșitoare, alături de aceea a D-lui Ion Nădejde și Vasile Gh. Morțun, asupra întregei politici românești.

Am spus mai sus că D-l C. Stere începuse să-și îndrepte privirile spre conducătorii burgheziei noastre, și'n special spre partidul Național-Liberal, urmând în această privință pe D-l Ion Nădejde și pe V. Gh. Mortun. D-l C. Stere de și încă neînregimentat oficial în partidul liberal, totuși începuse a se manifesta pe față, fie prin presă, fie prin întruniri publice. Mai mult încă, d-sa primește să figureze pe lista Consiliului comunal liberal, și este ales chiar ajutor de primar în care demnitate s'a remarcat în chip deosebit, fiind unul din cei mai buni membri ai administrației pe care i-a avut comuna Iași.

Odată făcut acest pas, nu mai era nici o îndoială pentru nimeni că d-sa se va înscrie în partidul Național Liberal împreună cu socialiștii cari urmau pe V. Gh. Morțun și D-l Ion Nădejde. Și într'adevăr faptul se îndeplinește curând.

O nouă viață începe par'că a trăi vechiul și marele 'partid Național-Liberal. Influența Socialiștilor este uimitoare, totul începe a se transforma.

în acest partid. O altă mentalitate se produce, mai ales în tineretul partidului care începuse să vadă zorile unei noi îndrumări spre o viaţă cu totul alta de cât cea de până atunci.

Curentul democratic introdus de socialişti porecliţi cu numele de *tinerimea generoasă*, începe a cuprinde tot partidul, şi însuşi Dim. A. Sturdza, care ori ce s'ar spune a fost un reacţionar, începe a se convinge mai de voie, mai de nevoie, că democratizarea partidului şi a ţărei se impune şi ori ce împotrivire este de prisos.

Totuşi, Dim. A. Sturdza împreună cu mai mulţi fruntaşi, unii din ei foşti pe vremuri colaboratori ai marelui Ion C. Brătianu, încearcă să temporizeze cât mai mult curentul demoaratic, prin fel de fel de chipuri, dar fără să poată reuşi, căci democratismul se încuibase adânc în partidul liberal.

In acelaş timp Gh. Panu fuzionează cu partidul Conservator şi caută să introducă şi în acest partid reacţionar, curentul sănătos al democraţiei şi trebuie de recunoscut că s'a reuşit. Marele român şi barbat de stat Take Ionescu, pe atunci un factor preponderent în partidul Conservator, nu se arată de loc refractar noului curent, ci din potrivă îl ajuta pe cât îi sta la îndământ.

Trebuie de ştiut că în partidul conservator, reacţionarismul forma adevarata doctrină politică, de la care bătrânii conducători, în frunte cu neui-

tatul Lascar Catargiu, nu voiau cu nici un chip să se abată câtuși de puțin.

Take Ionescu prin superioritatea inteligenței și spiritului seu modern, privea situația dintr'un punct de vedere mai înalt și era convins că o schimbare se impune în conducerea partidelor, cari trebuiau să se călăuzească după cerințele timpului, să primească oare care reforme și să se pună în concordanță cu noile idei democratice.

Faptul că și în partidul conservator, începuse, grație lui Gh. Panu și Take Ionescu să pătrundă oare care spirit de democratizare, a dat imbold și mai mare tinerimei generoase din partidul Național Liberal spre a păși cu pași repezi spre noile reforme binefăcătoare pentru țară.

Tinerii liberali din partid, în frunte cu în veci neuitatul Ioan I. C. Brătianu, se pun chezășie pentru a se accelera cât mai curând de a se aduce la îndeplinire punctele mai principale ale democratismului.

Din acest moment situația politică a lui V. G. Morțun și a D-lui C. Stere începe să preponcereze în partid.

Se pun bazele unui nou program de guvernământ și cu toată opunerea îndârjită a lui Dim. A. Sturdza și a câtorva din bătrânii noștri reacționari, totuși se reușește, și astfel marele partid Național Liberal își înscrie în program reforma electorală prin in-

troducerea votului obştesc, împroprietărirea şi alte câteva reforme democratice.

De şi Sturdza reuşise până la un punct să temporizeze aceste reforme, căci el privea realizarea lor într'un viitor prea îndepărtat, totuşi tinerimea liberală nu se descurajase, ci, dimpotrivă iea un avânt şi mai mare pentru aducerea la îndeplinire a noului program.

La Iaşi în special, curentul democraţiei se accentuiază din ce în ce mai puternic.

Personalitatea D-lui C. Stere se impune din zi în zi tot mai mult, atât la Bucureşti cât şi la Iaşi.

De şi înregimentat în partidul Naţional Liberal, totuşi D-l Stere nu-şi uită cenaclul literar, pe care, de altfel începe a-l transforma într'o bisericuţă politică, formând, nu o disidenţă, ci un fel de stat major care privea prea de sus organizaţia liberală.

Incunjurat numai de intelectualii foşti socialişti, d-sa aproape nici nu voia să ştie de ceilalţi membri.

Blândul şi neuitatul Petru Poni, preşedinte pe atunci al clubului liberal din Iaşi, om cu multă prevedere, bun simţ şi cu tact, este, încetul cu încetul minat de pretinsul stat major al liberalilor din Iaşi.

Intrigi peste intrigi, cancanuri peste cancanuri se petrec zilnic pentru ca Petru Poni să lese şefia partidului, ceea ce s'a şi întâmplat mai târziu într'o atmosferă destul de sgomotoasă.

Nu voiu căuta să inzist asupra acestei chestiuni, lăsând ca alții, într'un viitor mai mult ori mai puțin îndepărtat, să vorbească cu nepărtinirea omului neînfluențat de sfera de acțiune în care se petrec faptele.

D-l Constantin Stere devine, prin urmare, nu șef al organizației Național-Liberale la Iași, ci mai mult: un adevarat stăpân, un satrap — ierti-mi-se expresia, — înaintea căruia nici un membru din club, chiar dintre cei mai bătrâni, - din cari unii erau o glorie a neamului românesc, cum au fost un Nicu Gane, un Poni, un Pandele Zamfirescu etc. — nu puteau să-și spună cuvântul în toată libertatea, cum fusese până atunci sub șefia unui Gheorghian, Gh. Mârzescu și Petre Poni.

D-l C. Stere trona prea de sus, considerându-se ca un Joe Olimpicul, pentru care toți muritorii de pe pământ nu însemnau nimic,

Inchis în cabinetul revistei « *Viața Românească*, — revistă despre a cărei influență binefăcătoare asupra mișcărei noastre culturale vom vorbi mai încolo, — și încunjurat de cei cinci-șase intelectuali de marcă, hotărea și dispunea de întregul partid de la Iași, al cărui șef era.

Autoritarismul și-l impusese mai mult prin un fel de teroare, căci D-sa nu voia să cunoască nici macar membri clubului, pe care-i considera ca niște

simple instrumente de care să dispună după bunul seu plac.

De altfel, D-l Stere nu înceta să-şi facă aureola de mare democrat, de om providenţial, de cel mai mare politician al neamului românesc. Pentru d-sa părea că fruntaşii partidului Naţional Liberal, acei cari au dus pe umerii lor toată greutatea şi cari au contribuit la rădicarea ţării prin marile lor servicii, nu înseamnă nimic, şi-i considera ca pe nişte simple cantităţi neglijabile, de care nu voia să ţină absolut de loc seamă.

D-l C. Stere începuse să se creadă singurul om din ţara românească în stare de a o conduce, singurul democrat, singurul maistru care să deie direcţia încotro trebuie să meargă Statul. Toţi ceilalţi nu preţuiau în ochii sei absolut nimic. Se credea, prin urmare, unicul, zeul înaintea căruia nimeni nu trebuia să i se opuie.

Că a avut o influenţă destul de mare asupra conducătorilor ţării, e de netăgăduit. Spiritul seu autoritar, cultura sa vastă şi în multe direcţiuni, inteligenţa-i superioară şi mai ales curajul cu care aborda ori ce chestiune şi pe ori cine, au făcut din d-sa un om de temut, un om de care trebuia să se ţină seamă în ori ce împrejurări, şi poate că aceste calităţi cu care este înzestrat, au fost, până la un punct oarecum de folos şi pentru partidul Liberal-Naţional, şi pentru ţară.

Nu putem contesta şi nu se va găsi nimeni care să-i conteste marile sale calităţi. Dar nu e mai puţin adevarat că această atitudine de satrap, a avut şi o influenţă dezastroasă, din multe puncte de vedere.

Am spus mai sus că D-l C. Stere considera membrii clubului Naţional-Liberal al cărui preşedinte era, ca pe nişte simple manechine cari trebuiau să se supuie capriciilor sale, fără absolut nici o împotrivire cât de slabă.

D-sa decreta după bunul seu plac şi după al celor câţiva devotaţi personal, situaţia ce trebuia să o aibă fruntaşii clubului, oameni bătrâni, cu experienţa îndelungată şi cu o importanţă deosebită în partid.

D-l C. Stere prin satrapismul seu, ajungea uneori să insulte chiar demnitatea de om, de cetăţean şi de membru al partidului.

Astfel a fost, — şi o putem spune astăzi, căci a trecut atâţia ani de atunci, şi va interesa de sigur viitorimea — faptul că D-sa, cu ocazia unei alegeri parţiale la Senat mi se pare, a impus tuturor membrilor din club ca să voteze cu cheie, căci toţi membri clubului Naţional Liberal nu agreau de loc pe candidatul impus de D-l Stere. Acest candidat era un adversar politic, unul din cei mai îndârjiţi Conservatori, a cărui candidatură o dorea D-l Stere pentru motive pur personale.

Acest fapt ajunge ca să se vadă până unde mergea autoritarismul D-sale.

Am amintit aceste fapte petrecute odineoară, nu dintr'un spirit tendenţios, ci pentru ca cei cari vor veni după noi cei de astăzi, să fie clarificaţi pe deplin despre chipul în care se putea conduce un club politic sub domnia celor trei colegii censitare, când nici voinţa alegătorului, nici libertatea de a se exprima în voie, nu erau respectate.

Repet încă odată, că D-l C. Stere, cu tot autoritarismul ce-l desfăşura într'un chip atât de revoltător faţă de membrii clubului Naţional-Liberal din Iași, a avut şi o influenţă binefăcătoare, căci ori ce s'ar spune şi ori cum se va comenta atitudinea sa despotică, a introdus în partidul liberal de la Iaşi spiritul democratic în ceea ce privește reformele cari s'au înfăptuit mai târziu.

Aceeaşi atitudine prea independentă o avea faţă şi de centru, faţă de însuşi şeful partidului liberal, Dim. A. Sturdza care de altfel nu-l prea avea la inimă,

Serviciile pe care le-a adus D-l C. Stere ţării în general și partidului Naţional-Liberal în special, nu vor putea fi nici odată întunecate, căci ele vor trăi şi vor face admiraţia generaţiilor viitoare care vor judeca faptele, fără rezerva mintală pe care noi cei de astăzi o avem, ori cât am încerca să ne arătăm imparţiali.

Odată cu strămutarea la Bucureşti a D-lui C. Stere, cei din Iaşi cari l'au urmat până atunci fără nici o rezervă în acţiunea sa de conducător al partidului liberal, i-au perdut orice urmă şi de sigur, nu la puţini le va părea rău, că nu-l vor mai putea întâlni vre-odată.

Incheem acest capitol repetând înţeleptele vorbe ale vestitului cronicar moldovan Miron Costin: *Nu vremurile sânt sub cârma omului, ci bietul om sub vremi»*.

Fuziunea radicalo-conservatoare

Aproape în acelaş timp cu trecerea socialiştilor români în partidul Naţional-Liberal se petrece şi fuziunea radicalo-conservatoare, despre care am amintit mai sus, în treacăt.

Gheorghe Panu, urmat de foarte mulţi radicali, în frunte cu marele moldovan Al. A. Bădăreu, Dr. Puşcaru, M. Vlădescu, Gh. Lascar etc. etc. intră în partidul conservator, cu gândul bine 'nţeles de a aduce o notă nouă în acest partid, considerat, şi cu drept cuvânt, ca partidul cel mai reacţionar din ţară.

Şi într'adevăr Gh. Panu prin covârşitoarea lui personalitate, de şi era reu văzut de cea mai mare parte de conservatori, reuşeşte, cu mare greutate, să imprime oare care democratism, ca formă macar, în atmosfera atât de reacţionară în care dăinuia marele partid Conservator.

După cum am mai spus, Take Ionescu, acest i-

lustru fiu al țării, care atunci avea o influență colosală în partid, de și vedea în Panu un adversar personal de care trebuia să țină seamă în ori ce moment, totuși contribue în cea mai largă măsură, pe cât îl ajutau împrejurările, la opera de transformare a partidului conservator, într'un partid cu aspirații democratice pe care le-a imprimat pentru întâiași dată Gh. Panu la Conservatori.

Panu era privit aproape de întregul partid condus de Lascar Catargiu, și mai apoi de Nababul ca un intrus, căutând să i se pună piedici în totde-auna la ori ce manifestare a sa democratică.

In această privință, cei mai încarnați reacționari și'n acelaș timp și cei mai cu influență în partid, ca Nicu Filipescu și D-nii Mișu și Gr. Cantacuzin, fiii fostului șef de mai târziu ai Conservatorilor, Gheorghe Gr. Cantacuzino, căutau prin toate mijloacele ca să oprească acțiunea lui Panu și a lui Take Ionescu de a introduce democratismul în partid.

Mai târziu au izbucnit grave neînțelegeri între Take Ionescu și Gh. Panu, neînțelegeri de ordin pur personal în realitate, și cari i-au despărțit apoi, pentru tot de-auna, Panu, trecând, cum am aratat mai sus, la Liberali, iar Take Ionescu, rămânând înainte în partidul Conservator unde avea de luptat și unde a luptat din răsputeri cu reacționarii, căci acest mare și ilustru barbat de stat, era considerat

de boierii conservatori ca un duşman al clasei zise aristocratice, în fruntea căreea tronau Nabalul, Nicu Filipescu şi feciorii celui dintâi.

Această chestiune o lăsăm la o parte, şi trecem la cele ce s'au petrecut la Iaşi, cu fuziunea radicalo-conservatoare.

Epoca lui Al. A. Badareu

Acel care l'a urmat pe Gh. Panu, în noua lui orientare politică, ca factor principal şi care a jucat un rol preponderent în politica conservatoare din Iaşi, e, fără îndoială Al. A. Bădăreu.

Acesta cât timp a fost radical s'a remarcat, în primul rând ca un mare elector şi un muncitor în meseria lui de avocat, căruia nimeni nu-i putea face concurenţă. Puterea lui de muncă extraordinară, l'a făcut să fie privit ca cel mai mare politician al radicalilor şi mai apoi al Conservatorilor din Iaşi.

Intrând în partidul Conservator, a început să se remarce încă de la început prin inteligenţa lui superioară, prin chipul de a înţelege lucrurile şi prin, o repet, munca lui extraordinară.

Se ştie că vechii conservatori nu-l prea vedeau cu ochi buni pentru că Al. A. Bădăreu prin calităţile lui deosebite se impusese, devenind imediat cel mai principal factor al partidului Conservator din Iaşi. Totuşi şefia clubului nu putuse să o capete, fiindcă vechele elemente Conserva-

toare nu vroiau cu nici un preţ să vadă în fruntea lor pe noul venit, ori cât acesta începuse să se remarce în toate împrejurările.

Presa conservatoare pe atunci era condusă foarte slab şi ziarele Conservatoare nu se distingeau prin nimic, ele apărând la anumite ocaziuni, cum era bună oară în perioada electorală.

Cu venirea radicalilor în partid, această presă începe să aibă o importanţă din ce în ce crescândă, şi aceasta graţie elementului radical şi în special lui Al. A. Bădăreu care ştia şi-şi dădea seama de nevoia neapărată pentru un partid politic, şi mai cu seamă de guvernământ, ce înseamnă un ziar bine condus care să apară regulat.

Bădăreu strânse în jurul său câţi-va tineri de talent, buni mânuitori ai condeiului şi astfel pune bazele primei gazete Conservatoare serioase, în Iaşi, prin apariţia ziarului Opinia.

La această gazetă au colaborat pe lângă A. A. Bădăreu, şi regretaţii Gr. Buţureanu, Gh. D. Şerban, George Vasiliu—Sportmen, apoi Jac Lewin, şi alţi mulţi tineri, din cari cei mai mulţi foştii radicali.

«Opinia», de şi era gazeta oficială a partidului Conservator, cu toate aceste ramura Conservatoare băştinaşe în fruntea căreea se găsea atunci Dim. Greceanu, Gr. Cogălniceanu, Vladoianu şi alţii cu mai multă sau mai puţină autoritate, de şi

în aparență și formal recunoșteau acest ziar ca expresia partidului, totuși se aratau oarecum indiferenți, de și une ori colaborau și dânșii.

Gruparea radicală care fuzionase cu conservatorii căuta, bine'nțeles, să impună multe din vederile lor democratice bătrânului partid boieresc. De aici și răceala, și mai târziu o luptă mai accentuată în sinul acestui partid.

Al. A. Bădăreu, însă, încrezător în forțele sale căuta să-și apropie cât mai mulți partizani personali, și încetul cu încetul formează o așa zisă bisericuță, în sinul partidului în care intrase.

In primele alegeri generale la care au luat parte și foștii radicali acum inregimentați în partidul conservator, rolul lui Al. A. Bădăreu a fost preponderent.

Cunoscător adânc al maselor populare, care formau colegiul al doilea de Cameră, abil în mânuirea mecanismului electoral al regimului celor trei colegii de pe aceea vreme, îndrăzneț fără pereche, și mai presus de toate un admirabil psycholog al sufletului alegătorului, i-a fost ușor ca să acapareze demnitatea de elector și să conducă el alegerile în numele partidului Conservator.

Atunci s'a ales Al. A. Bădăreu pentru prima oară în parlament și ca primar al orașului Iași. In parlament Bădăreu s'a remarcat imediat devenind

în scurt timp unul din fruntașii Camerei Conservatoare.

Bădăreu când a intrat în partidul condus de Lascar Catargiu, a intrat cu tot sufletul, gata la ori ce sacrificiu, punându-și la dispoziția partidului, toată inteligența superioară, extraordinara-i putere de muncă și tot avântul barbatului ajuns la maturitate.

Din acel moment, Bădăreu se apropie din zi în zi tot mai mult de marele Take Ionescu, căruia în curând îi devine cel mai intim dintre toți parlamentarii.

Legătura lui Bădăreu cu Panu, fostul seu șef, începe a se desface încetul cu încetul, până când într'o bună zi Bădăreu se vede cuprins cu totul în atmosfera lui Take Ionescu, care se convinsese că într'adevăr fostul radical este *cineva*, o personalitate cu totul superioară și pe concursul căruia poate să se sprijine în ori ce ocazie.

Intr'adevăr, Take Ionescu nu s'a înșelat. Bădăreu devine din zi în zi un personaj tot mai important în partidul Conservator, cu toate că bătrânii partidului îi opuneau oare care rezistență pe care Bădăreu, cu ajutorul lui Take Ionescu a putut să o înfrângă de multe ori spre folosul chiar al întregului partid.

Bădăreu ca și Take Ionescu avea viziunea clară că viitorul țării și deci și al partidului Conservator,

nu se poate sprijini de cât pe democratism, după cum în partidul Național-Liberal o aveau Ioan I. C. Brătianu și tinerimea generoasă.

Dacă în București Al. A. Bădăreu începuse să facă umbră multor dintre Conservatorii băștinași ai partidului, în Iași, unde-și avea domiciliul, devine atot puternic, de și, din motive de condescendență recunoștea șefia clubului în persoana lui Grigore Cogălniceanu și apoi a lui Vlădoianu.

Aceasta nu-l împiedeca, însă, ca în club cuvântul și voința sa să fie hotărâtoare în toate chestiunile.

Ca și neuitatul Ghiță Mârzescu, Al. A. Bădăreu se interesa foarte mult de alegători. El era vecinic în contact cu dânșii și prin mijloacele inerente vremei de atunci, cauta să-și apropie cât mai mulți.

Cunoștea perfect pe toți alegătorii Colegiilor I și II de Cameră și de Senat, știa nevoile fiecăruia, așa că îi venea destul de ușor ca să convingă pe cetățean când avea nevoie de votul lui.

Era și o mare deosebire între Ghiță Mârzescu și Bădăreu în ceea ce privește chipul de a vedea pe alegător.

Pe când cel dintâi arăta o nemărginită bunătate de inimă față chiar de cetățenii cari pe față i se arătau adversari și-l combăteau cu înverșunare în alegeri, Al. A. Bădăreu, din potrivă, pe cât era de bun și îndatoritor, mergând până la cele mai

mari sacrificii pentru aşi susţine un partizan devotat, chiar dacă nu merita în realitate atâta atenţiune, dar numai să-i fi fost credincios, pe atât era de intransigent faţă de cetăţeanul care avea altă părere politică de cât a sa. Pe acesta îl urmărea până'n pânzele albe. Nu o făcea, de sigur, din răutate căci Bădăreu ori ce s'ar zice a avut, în fond, o inimă largă şi bună, ci din calcul mai de grabă, dintr'un calcul pur electoral. Era şi aceasta o metodă... politică.

Pe câţi partizani devotaţi nu i-a rădicat Bădăreu la situaţii înalte, de şi poate nu meritau, dar pentru că-i erau prea devotaţi, dânsul trecea peste ori ce considerente de capacitate, de muncă şi de cinste chiar. El voia să-şi satisfacă partizanul cu ori ce chip, şi-l satisfăcea. De aceea a avut dânsul o aşa popularitate, mai cu seamă în Iaşi, unde ajunsese ca un idol. Mulţi, foarte mulţi erau adevaraţi fanatici în stare să-şi pue viaţa în risc pentru Bădăreu.

Al. A. Bădăreu când era vorba de alegeri, nu se da în lături absolut nici de la unul din mijloacele de atunci, la ordinea zilei.

Pe de oparte împărţia partizanilor sei toate bunătăţile, pe când pe adversari căuta să-i distrugă fără cruţare.

Mai spun încă odată, că aşa erau moravurile noastre politice pe atunci, şi nu acei cari le între-

buinţau erau vinovaţi, ci împrejurările îi făceau să fie aşa cum au fost.

Activitatea desfăşurată de acest eminent fiu al Iaşului pe toate tărâmurile, şi în special pe cel politic, este prodigioasă.

Take Ionescu îşi dăduse imediat seamă de marile calităţi ale lui Bădăreu şi de aceea a căutat, chiar de la început, să-l atragă pe lângă dânsul dându-i toată încrederea şi considerându-l, fără să se fi înşelat o clipă macar, ca singurul element din partid pe care se poate bizui în ori ce împrejurare.

Şi cum am mai spus, Take Ionescu avea mulţi duşmani chiar în propriul lui partid, dar mai cu seamă din momentul când Bădăreu devine cel mai apropiat prieten al său, această duşmănie se accentuiază şi mai tare. Atacurile încep să se producă, nu numai în surdină, ca până atunci, ci, făţiş chiar, şi în deosebi acelea îndreptate contra lui Bădăreu iau o formă cu desăvârşire revoltătoare.

Elementele pur conservatoare cu Nicu Filipescu în frunte — expresia cea mai clasică a conservatorismului român, — se pun în avant-gardă contra democratismului ce vor să-l introducă în partid Take Ionescu şi Bădăreu.

Lupta e mare, crâncenă, e dezastruoasă pentru partid, iar rezultatul final al acestei lupte n'a întârziat mult ca să se arate.

Dacă Take Ionescu se bucura de oare care menajamente, în aparență bine'nțeles, din partea elementelor reacționare din partid, în schimb Bădăreu nu era crutat absolut de loc.

Acestuia din urmă i se aduceau acuzări din cele mai grave ca și cum ar fi fost o piază rea pentru partid.

La Iași, situația lui Bădăreu este mai bună, căci elementele reacționare din club adecă băștinașii partidului Conservator, nu erau oameni de mâna întâi, n'aveau autoritatea indiscutabilă a unui Nicu Filipescu de la București.

De aceea și situația lui Bădăreu a fost mai ușoară la Iași și a putut aduce enorme foloase bătrânei Capitale a Moldovei, fie ca primar, fie ca deputat, fie ca ministru.

Ca primar, a căutat să facă gospodărie serioasă, interesându-se în de aproape și în mod efectiv de nevoile urgente ale orașului.

Sub marele seu primariat s'au adus Iașului îmbunătățiri de acelea cari nu se pot uita nici odată și pe care generațiile viitoare le vor avea tot de-auna înaintea ochilor.

E destul să amintim că și lui i se datorește în mare parte alimentarea orașului nostru cu apă potabilă, căci el a fost unul din aceea care a dat o deosebită atențiune acestei probleme atât de vitale. In privința asanării, iarăși, Iașul îi este

recunoscător. Râpa Galbănă, unde înainte fusese un focar de infecții, devine, mulțumită lui Bădăreu, o înfrumusețare de care Iașul se poate mândri cu drept cuvânt. In locul prăpastiei unde se aruncau toate gunoaiele orașului, astăzi se ridică un admirabil monument de artă care face admirația tuturor.

Am amintit de aceste două opere mari înfăptuite sub rodnicul primariat a lui Bădăreu, pentru că ele, în primul rând, indică în deajuns interesul enorm ce-l punea pentru bătrâna Capitală a Moldovei.

Cu toată urgia desfășurată de reacționarii sau mai bine zis de boierii din partid contra răzeșului de la Iași, totuși energia și munca acestuia pentru rădicarea prestigiului partidului Conservator, învinge de multe ori reacțiunea, și Bădăreu devine astfel, chiar, un factor preponderent, reușind puțin mai târziu, cu concursul bine'nțeles a lui Take Ionescu, să se urce până pe banca ministerială unde s'a remarcat ca unul din marii miniștri pe care i-a avut țara românească.

Ceea ce a făcut dânsul în calitate de ministru al Justiției, e opera care nu se va putea uita: *contenciosul administrativ*, contra căruia se rădicase nu numai opoziția liberală de atunci, dar chiar mulți din propriul seu partid.

Bădăreu a fost un spirit creator și constructiv,

ceea ce-l făcea să se deosebiască de cea mai mare parte din clubul Conservator.

Pentru Iaşi, Bădăreu a fost un adevarat părinte, fie ca primar, fie ca parlamentar, fie ca ministru.

Nu mulţi au fost dintre marii demnitari ai Iaşului cari să se fi interesat atât de mult şi cu atâta dragoste de interesele Capitalei Moldovei, cum a fost neuitatul A. A. Bădăreu.

Unul din bunii şi devotaţii sei prieteni, D-l Vasile Teodoreanu, profesor, într'un moment de entuziasm şi de inspiraţie cu ocazia unui banchet, îl proclamă pe Bădăreu *Vulturul Moldovei,* poreclă care a prins şi a făcut turul ţării.

Dânsul a fost, înainte de toate, nu numai un mare român, dar şi un mare ieşan, şi nu e nevoie să mai inzist asupra activităţii atât de binefăcătoare, pentru că opera sa e durabilă şi generaţiile viitoare se vor folosi multă vreme de ea.

Iașul literar și artistic

„Archiva"

«Convorbirile Literare» strămutându-se la București odată cu plecarea D-lui Iacob Negruți, care a fost sufletul acestei reviste, iar mai târziu dispariția «Contemporanului», făcură ca Iașul să-și peardă din importanța lui culturală.

In locul acestor eminente reviste care au făcut epocă pe tărâmul intelectual, nu numai în Iași, dar în țara întreagă, nu mai apare câți-va ani, de cât din când în când câte-o revistă neînsemnată, fără să se ivească vre un nou talent care să atragă atențiunea.

Era o lâncezeală complectă, mai cu seamă că ultimii doi-trei ani ai «Contemporanului» nu mai erau la înălțimea de odineoară. Această revistă începuse să decadă aproape cu totul, cu toate că apărea voluminoasă, pe când în timpul epocei glorioase, revista cuprindea două trei coli de tipar cel mult. Colaboratorii de altă dată nu mai dădeau concursul. D-l Teodor Speranță, Const. Mille și alți câți-va care făcuseră faima acestei reviste, se strămutară și ei în Capitală, uitând aproape cu de-

săvârşire de vechile legături cu «Contemporanul», unde debutaseră în cariera lor literară.

D-l Ioan Nădejde şi D-na Sofia Nădejde, despre a cărei activitate literară vom vorbi mai târziu, — erau singurii care duceau acum tot greul la revistă, ajutaţi şi de câţi-va tineri care începuseră atunci să se manifeste. In primul rând se poate cita Dim. A. Teodoru, un înflăcărat muncitor pe ogorul literar, dar fără ca talentul seu să egaleze entuziasmul şi dorinţa ce o avea de a deveni un scriitor mare.

Singurul talent puternic care începuse atunci să ocupe paginile «Contemporanului», în cei doi trei ani înainte de dispariţie, a fost *Păun-Pincio*, un tânăr care promitea să ajungă un fruntaş între poieţii noştri, dar care, din nefericire, s'a stins prea de timpuriu din viaţă.

Doar prin ziarele politice ce apăreau atunci în Iaşi, se mai strecura din când în când câte-o bucată literară a vre unui scriitor de talent.

Iaşul, însă, nu putea să sufere multă vreme această lâncezeală literară.

Un mănunchiu de profesori universitari şi secundari în frunte cu Al. D. Xenopol şi Gr. Cobâlcescu, pun bazele unei societăţi literare şi ştiinţifice, cu scopul mai întâi de a se continua vechiul ciclu al conferinţelor la Universitate.

Incercarea reuşeşte pe deplin şi astfel iea fiinţă

această societate. In jurul celor doi mari conducători Xenopol şi Cobâlcescu se strânge tot ce era în Iaşi, mai cult şi mai de talent, părând, în primul moment, că începe să reînvie vremurile de odinioară ale «Convorbirilor Literare» şi «Contemporanului». Mulţi din vechii colaboratori ai acestor două reviste, devin membri ai noei Societăţi literare şi ştiinţifice.

Iaşul intelectual nu se mulţumea numai cu existenţa acestei societăţi, nici cu instructivele şi interesantele Conferinţi ce se ţineau în aula vechei Universităţi.

Intelectualii ieşeni simt acum nevoia unui organ de publicitate în care să-şi răspândească cugetările lor pe tărâmul literar, istoric şi ştiinţific.

Nu cu multă greutate, Societatea ştiinţifică şi literară, în urma propunerei, mai cu seamă a lui Al. D. Xenopol, care ori ce s'ar spune, era sufletul ei, hotăreşte apariţia unei reviste, care a şi fost botezată cu numele de *«Archiva Societăţii literare şi Ştiinţifice din Iaşi»*, pusă sub conducerea lui Grigore Cobâlcescu, unul din cei mai mari învaţaţi pe care i-a avut ţara românească.

Apariţia acestei nuoi reviste a fost foarte bine primită nu numai de ieşeni, dar chiar şi în restul ţării.

Acei cari colaborau erau bine cunoscuţi publicului pentru că cei mai mulţi din ei îşi aveau reputaţia.

stabilită încă de la «Convorbiri» și «Contemporanul». Așa erau A. D. Xenodol, N. Beldiceanu, N. Volenti, Gh. Ghibănescu, Th. Burada, D-na Matilda P. Poni, Ed. Gruber. Petru V. Grigoriu-Budușcă etc. apoi Gr. Cobâlcescu, Gr. Buțureanu, D-r Eugen Rizu, Gr. Alexandrescu și alții.

In deosebi Xenopol, Th. Burada și Gr. Buțureanu se disting dintre toți prin harnica lor colaborare.

Articolele istorice ale lui A. D. Xenopol au avut un mare resunet, căci dânsul a fost, cu drept cuvânt, cel dintâi după uriașul Hajdeu, care a privit Istoria ca o știință, iar nu ca o simplă înșirare de fapte în mod cronologic și mecanic. Partea critică a istoriei a fost principala preocupare a lui Xenopol.

Tot lui i se datorește cea dintâi Istorie complectă a Românilor, bazată pe date și documente certe, în care partea critică ocupă primul loc.

Alături de dânsul au mai scris studii istorice Ioan Tanoviceanu, distinsul penalist fost profesor la facultatea noastră juridică.

Ion Tanoviceanu s'a mai ocupat și cu strângerea de documente vechi ce interesau istoria Românilor, contribuind astfel foarte mult la desvoltarea cât mai complectă a studiului istoric.

Asemenea și Grigorie Buțureanu care a fost multă vreme sufletul «Archivei», s'a distins prin cercetările sale istorice și archiologice, fiind alături

de Neculai Beldiceanu, singurul care s'a ocupat în chip serios cu archiologia.

Neculai Beldiceanu, în deosebi, prin propriile lui mijloace, fără a fi ajutat absolut de nimeni, a făcut o serie de săpături prin diferite localități, descoperind multe obiecte din perioada preistorică, precum și diferite monezi străine și românești.

Săpăturile de la Cucuteni din județul Iași precum și acelea de la Buda-Rafaila din județul Vaslui, au dat la iveală o întreagă comoară archeologică, asupra căreea Beldiceanu a scris o serie de studii de un mare interes pentru știință și istorie.

Colecția lui de obiecte găsite în diferite săpături, se află, parte la Universitate, dar cea mai mare parte a dispărut la moartea sa.

Beldiceanu pe lângă importantele sale studii archeologice, mai este însemnat, cum am aratat cu altă ocazie, și ca poiet de mare talent a cărui manifestare pe tărâmul literar, l'a făcut să fie apreciat cu mulți ani înainte în coloanele «Convorbirilor Literare», unde a publicat o serie de pasteluri, fiind în această privință, atunci, singurul și demnul urmaș al bardului de la Mircești.

In «Archiva» Beldiceanu începe a publica vestitul poiem «Pământul» în care știința este redată sub forma cea mai frumoasă a poieziei și a versului maiestru. Din nefericire poiemul n'a fost

sfârşit căci moartea surprinse pe neaşteptate marele poiet şi om de ştiinţă.

De şi nu s'a făcut mult sgomot în jurul acestui talentat literat şi în acelaş timp şi om de ştiinţă, dânsul rămâne, însă, una din cele mai frumoase figuri intelectuale ale Moldovei.

Asemenea şi Petru V. Grigoriu-Buduşcă a publicat în «Archiva» multe din admirabilele sale ode şi câteva traduceri din clasicii moderni francezi.

Dânsul, împreună cu N. Beldiceanu se poate spune că au fost singurii mari poieţi cari au rădicat prestigiul revistei pe tărâmul poieziei.

Partea pur ştiinţifică a fost reprezentată în coloanele Archivei prin multe articole datorite marelui savant Grigorie Cobâlcescu, în primul rând, apoi D-rului Eugen Rizu, D-r Lebell şi alţii.

Dar, ceea ce s'a relevat mai mult în această revistă, a fost partea istorică, căci A. D. Xenopol, inepuizabil în această materie ocupa cea mai mare parte din coloanele «Archivei» cu numeroasele sale studii istorice, contribuind enorm la rezolvarea diferitelor probleme din acest domeniu.

Nu trece multă vreme şi numeroşii colaboratori de la început încep a dezerta, aşa că nu remân care să o susţină de cât, în primul rând A. D. Xenopol, Gr. Buţureanu şi Teodor Burada, apoi câţiva nuoi membri dar fără vre-o importanţă mai deosebită.

Astfel «Archiva» devine mai mult un monitor istoric și prea puțin literar și științific.

Entuziasmul cu care s'a pus bazele Societății literare și științifice din Iași, precum și organul ei de publicitate «Archiva», a fost de scurtă durată, de și A. D. Xenopol muncea din resputeri ca să mențină acest entuziasm, prin ședințele ce se țineau în fiecare săptămână.

Conferințele membrilor acestei societăți se țineau totuși regulat în aula vechei Universități. Al. A. Bădăreu, N. Beldiceanu, Ed. Gruber, H. Tichtin, Gr. Buțureanu, D-l N. Iorga și alți câțiva s'au distins prin importanța subiectelor și a modului de expunere în conferințele lor.

Acel, însă, care a făcut epocă prin conferințele sale, a fost tot A. D. Xenopol. Dânsul, ori de câte ori se întâmpla ca un conferențiar să nu poată să-și ție prelegerea anunțată, el era acela care-l înlocuia cu succes nelăsând ca să se știrbească seria conferințelor hotărâte.

Xenopol vroia să introducă sistemul vechii «Junimi» și a Convorbiriștilor în ceea ce privea ședințele săptămânale ale membrilor și conferințele, până la un timp a reușit.

Cum am mai spus, entuziasmul începuse să dispară incetul cu încetul, până ce într'o bună zi Xenopol se găsește aproape singur care să se inte-

reseze de revistă, făcând sacrificii enorme pentru ca s'o poată menține.

Dacă partea materială se putea găsi cu sforțări enorme bine'nțeles, rămânea cealaltă parte, acea a colaboratorilor care să umple paginile Archivei, și aceasta a fost chestiune de viață și moarte pentru revistă.

Vechii colaboratori nu mai scriau, alții noi nu se aratau, de cât doar din când în când câte vre un tânăr începător căruia revista îi punea cu multă bună voință la dispoziție câte-o pagină două.

Singuri, o repet, cari munceau cu tragere de inimă și căutau ca revista să apară regulat, au fost Xenopol, Grigore Buțureanu și Toader Burada.

Ceea ce însă, ași vrea să constat și o fac fără absolut nici un pic de ostilitate, căci și eu am fost unul din vechii colaboratori ai acestei publicațiuni și n'ar putea deci prin urmare, nici să-mi treacă prin gând veodată că ași voi să fac vre-o aluzie răutăcioasă — constat însă faptul următor: tot entuziasmul și dragostea cu care la început s'a manifestat cenaclul ce a luat parte la apariția «Archivei», cu toate că un Xenopol, Beldiceanu și un Grigoriu-Budușcă erau elemente care își aveau bine stabilite reputația lor încă de la «Convorbirile Literare», de și în jurul «Archivei» se strânseseră mulți din aceia cari ar fi putut face destulă cinste revistei, totuși, «Archiva» nu s'a ilustrat

de loc prin vre-un curent ca să atragă atențiunea, sau prin colaboratori nuoi cari să imprime o epocă, cum au fost cu «Convorbirile Literare» și «Contemporanul».

Aceste două reviste au lasat urme adânci în istoria noastră culturală. E de ajuns să pomenim de un Eminescu, Alexandri, Conta, Lambrior, Xenopol, Creangă, Maiorescu, Caragiale, Vlăhuță, Gherea, Speranță, pentru a nu cita de cât pe acești giganți ai cugetării și literaturei românești.

Fără aceștia, de sigur, literatura noastră n'ar fi însemnat aproape nimic astăzi.

In paginile «Archivei», nu se găsește un nume care ar putea să steie pe un picior de egalitate cu vre unul din cei sus amintiți. «Archiva», a fost o revistă bună până la un timp, dar nu se poate compara absolut de loc nici cu «Convorbirile» nici cu «Contemporanul».

Cu toate acestea Iașul își poate face un titlu de glorie și cu această revistă, căci cu toate vitregiile vremurilor, totuși ea se menține și astăzi după trei decenii și mai bine de la apariția ei.

Că n'a avut nici o influență asupra mersului literaturei și științei noastre, aceasta nu înseamnă că în «Archiva» nu s'au scris lucruri bune și care interesară în de aproape pe mulți din cetitori.

Am voit să arăt numai ca în revista aceasta nu s'a produs nimeni care să ilustreze neamul romă-

nesc. Dacă ni s'ar pune înainte numele unui Xenopol, vom răspunde că acesta era deja produsul «Convorbirilor Literare». Când a venit la «Archiva», Xenopol era *cineva*, şi prin urmare nu se poate vorbi de dânsul că ş'ar fi făcut stagiul acolo, că în această revistă ş'ar fi dat el la iveală pentru prima oară eminentele lui calităţi de mare istoric care face gloria neamului românesc.

In afară de revista «Archiva», organul Societăţii literare şi ştiinţifice din Iaşi, oraşul nostru s'a mai bucurat şi de alte publicaţiuni literare şi ştiinţifice de mai multă sau mai puţină importanţă.

O revistă pur ştiinţifică şi care apare de câteva zeci de ani este «Buletinul medicilor şi naturaliştilor». In acest Buletin se publică regulat, mai cu seamă observaţiile medicilor clinicieni obţinute în spitale, şi de la bolnavii particulari.

Asemenea mai apar la Iaşi în restâmpuri, diferite reviste, mai mult literare în care debutează tineri din cari cei mai mulţi fără nici o pregătire serioasă şi lipsiţi cu desăvârşire de talent.

E de prisos, cred, a le mai menţiona căci asemenea producţiuni literare nu trebuie să fie socotite de cât ca nişte simple încercări.

Ceea ce interesează, însă, înainte de toate, e faptul, că de şi în Iaşi nu mai apar în această

perioadă despre care vorbim, reviste care să strângă în jurul lor personalități literare și științifice și care să deie un avânt mișcărei intelectuale, cu toate astea se desfășura o mare energie pe tărâmul cultural.

Chiar încercările unor tineri fără pregătirea trebuincioasă, sânt un simptom destul de bun pentru că arată entuziasm și dor de muncă. Aceasta e o dovadă iarăși că bătrâna Capitală a Moldovei nutrește încă via dorință de a contribui la desvoltarea culturală a țării.

Dacă în această perioadă de timp, rezultatele nu sânt destul de satisfăcătoare și nu corespund dorinții celor ce se strădănuiesc ca să dezvolte o eră de propășire intelectuală, totuși, nu se poate spune că în Iași, activitatea pe acest tărâm lâncezește.

Încercările acestea de și modeste, au însă un mare merit, acela de a ținea mereu mai mult ori mai puțin aprinsă facla culturei și a menține în public gustul pentru cetit.

Scriitorii consacrați ai Iașului se mărginesc acum, unii să steie în expectativă așteptând vremuri mai bune pentru ași putea da partea lor de contribuție, alții se lasă ușor convinși de a colabora la ziare, fie cu articole, politice, fie literare și științifice.

In special «Opinia» și «Evenimentul» sânt a-

proape singurile ziare ce întreţin pe lângă partea politică, şi partea literară.

In jurul acestor două ziare, dar mai cu seamă a «Opiniei» încep a se strânge încetul cu încetul un mănunchiu de tineri talentaţi, în fruntea cărora se găseşte Steuerman-Rodion, despre care am mai vorbit.

Nu mai amintesc de Giordano, talentatul epigramist, nici de Gr. Buţureanu, nici de D-l V. I. Radu cari îşi dădeau obolul lor zilnic la «Opinia», precum nici de acei colaboratori benevoli cari de şi neînregimentaţi în partidul conservator, ce subvenţiona ziarul citat, totuşi, contribuiau efectiv umplând coloanele «Opiniei».

La «Evenimentul» acelaş lucru se petrecea, dar acest ziar începuse să decline mai cu seamă că Gh. A. Scorţescu avea intenţia să treacă în partidul conservator, după cum s'a şi întâmplat nu după multă vreme.

Vechii colaboratori ai «Evenimentului», din cauza multor împrejurări se văzură nevoiţi de a-l părăsi şi astfel, ziarul lui Scorţescu ajunge la un moment dat să se mărginească numai la colaborarea redactorilor, situaţie din cele mai grele, căci tirajul ajunse la minimum posibil. Apoi mulţi din vechii redactori cari mai înainte făcuseră gloria acestui ziar, plecaseră, aşa că nu mai era nimeni care să contribuie la menţinerea prestigiului pe

care-l avusese pe vremea unui Sirus, Raki, și Volanschi.

«Evenimentul» este vândut de Scorțescu partidului Conservator, pe numele regretatului Dim. A. Greceanu, care devine astfel directorul politic al ziarului.

O nouă eră se deschide în presa ieșană cu această ocaziune.

Greceanu era omul care-și dădea seamă perfect că un partid politic serios are neaparată nevoie de o presă bună, condusă de elemente de valoare.

Astfel «Evenimentul», grație lui Dim. A. Greceanu, intră în o nouă perioadă de glorie, din nenorocire, însă, pentru puțină vreme.

Devenind organul oficial al partidului Conservator, acum fuzionat cu partidul radical, «Evenimentul» începe, ca și odineoară sub direcția lui Scorțescu, să strângă în jurul seu cele mai de valoare elemente gazetărești, și să retrăiască timpurile sale de altă dată.

Bătrânul *I. Grigoriu-Havas* și *Spiru Prasin* sânt cele două figuri gazetărești cărora Greceanu le-a dat conducerea zilnică a jurnalului, și în special Spiru Prasin care devine foarte curând sufletul gazetei.

Mult regretatul Prasin, a fost, după cum se știe,

un spirit fin, o inteligenţă superioară şi înzestrat cu o putere de muncă care uimea pe toată lumea.

Cultura lui era vastă și spiritul de observaţie foarte desvoltat.

Ca ziarist, Prasin a fost o glorie a Iașului. Ca literat, un talent puternic care făgăduia pentru viitor să aibă un succes strălucit, dacă un glonte ucigaş primit în inimă, într'un duel pentru o chestiune stupidă, nu i-ar fi curmat zilele la o vârstă tânără încă, abia împlinind 30 de ani.

Prasin a fost o fire foarte simpatică şi comunicativă, dar în acelaș timp avea şi acea calitate pe cari puţini o poseda, aceea de a se impune, fără să caute prin mijloace artificiale ca să apară o personalitate care să se distingă.

Dânsul prin marea lui calitate de a se face simpatic de la prima vedere chiar, atrage în foarte scurtă vreme câţi-va tineri de talent, și chiar persoane mai în vrâstă, şi fără să proclame oficial și cu reclamă cum se face în asemenea ocaziuni, Prasin dă naştere unui cenaclu prietenesc, care însă, se transformă pe negândite într'un adevărat cenaclu literar.

El concepuse planuri mari, vedea prea departe, căci ochiul minţei lui agere pătrunzând adânc, căuta să rezolve diferite probleme din domeniul literaturei universale, şi avea dreptate să nutrească asemenea planuri, dânsul simţindu-se în destul de

în stare pentru ca să se poată avânta cu succes în vastul domeniu al literilor.

Despre activitatea ziaristică a lui Spiru Prasin se poate spune fără greș, că a fost de o rodnicie mai presus de ori ce închipuire.

El nu era ziaristul comun care să-și facă datoria umplând o coloană două fără să nu se gândească că ceea ce scrie trebuie să corespundă unei necesităţi imperioase izvorită din nevoia de a susţine o ideie sau un principiu după care să se poată călăuzi partidul căruia îi închinase tot entuziasmul tinereţii, inteligenţa, cultura și puterea de muncă.

Articolele sale străluceau pe lângă un fond adânc cugetat și prin o formă literară impecabilă, în cât nu ştiai ce să admiri mai mult, fondul cugetării sau forma cu care așternea pe hârtie gândirea.

Lăsăm pentru mai târziu activitatea gazetărească a lui Prasin, când vom vorbi pe larg în volumul al doilea a acestor însemnări și amintiri.

Ne ocupăm acum de influenţa pe care a avut-o Prasin asupra tineretului cult ieşan, în scurtul timp cât a trăit, şi condus ziarul «Evenimentul».

Am spus că în jurul seu începuse să se strângă un mănunchiu de tineri, în fruntea cărora se găsea distinsul meu prieten, Eugen Herovanu, astăzi profesor universitar la facultatea juridică.

Prasin, prin înaltele lui calităţi se impusese imediat și astfel dă naștere acelui vestit cenaclu intelectual,

care de şi a dăinuit puţină vreme, totuşi a imprimat o epocă în viaţa Iaşului şi care nu poate fi trecută cu vederea.

Tinerimea din jurul lui Prasin se distingea prin cultura şi talentul celor mai mulţi.

Până atunci apăruseră câteva reviste conduse de nişte începători entuziaşti, dar cărora le lipsea pregătirea necesară, cultura şi mai ales talentul.

In aceste reviste, apăreau însă şi câte un nume cunoscut şi cu oare care reputaţie, dar nu însemna că Iaşul cultural se putea mândri.

Cu toate astea, trebue de relevat că făclia intelectualismului ieşan nu se stinsese cu desevârşire; ea tot mai lumina puţin, şi aceasta dovedea încă odată mai mult că vechea Capitală a Moldovei îşi păstrase tradiţia de oraş al culturei.

Cenaclul din jurul lui Spiru Prasin nu se mărgineşte dar numai la şedinţele lui zilnice aproape, la schimbul de cunoştinţi literare, la prietenia ce se legase între acei care-l formau. El, adecă Cenaclul acesta avea nevoie sa-şi exteriorizeze cugetările şi mijlocul a fost găsit de Prasin, care face să apară revista «*Epigonii*», unde colaborează toţi cei din jurul tânărului conducător.

«Epigonii» în scurta ei viaţă, aduce o notă nouă, amintind întrucât-va vremurile fericite de altă dată ale «Convorbirilor» şi «Contemporanului».

Cu toate că la această revistă nu apar nume

consacrate în literatură, totuşi acei câţiva tineri intelectuali, prin seriozitatea materialului ce-l puneau la dispoziţia nuoei publicaţiuni, erau o chezăşie admirabilă pentru un viitor strălucit al tinerilor scriitori.

In această revistă, al cărui format și cuprins atrăsese, încă de la apariţia primului număr, atenţiunea lumei culte din Iaşi și din Bucureşti, Spiru Prasin începe aşi dezvălui marele lui calităţi de literat, distingându-se între toţi cei din cenaclu.

In perioada aceasta dânsul dă la iveală mai multe opere cum e romanul «Calea Robilor», «Miriam din Magdala» pentru teatru, precum și diferite articole cu conţinut literar.

Pe lângă dânsul se disting M. Codreanu şi Eugen Herovanu în primul rând, apoi Eugen Petit, epigramistul Giordano singurul colaborator cu veche reputaţie literară bine stabilită, George Volenti, precum şi alţi câţiva tineri.

Revista «Epigonii», n'a avut de cât o viaţă foarte scurtă, dar bine apreciată şi care a făcut cu toate acestea o mare impresie şi ar fi ajuns cu siguranţă să se bucure de o mare faimă, dacă glontele ucigător nu l'ar fi răpus pe nefericitul Prasin.

Cu moartea lui dispare vestitul cenaclu intelectual şi acei care-l formaseră se rezleţesc unul câte unul, căci nu mai era personalitea puternică şi a-

trăgătoare prin înaltele calităţi ale lui Spiru Prasin care să-i poată ţinea la un loc.

De şi a avut o viaţă atât de scurtă, revista «Epigonii», prin cele trei sau patru numere câte a apărut, s'a impus ca o revistă bună şi serioasă şi a fost primită de public cu o deosebită simpatie şi apreciere în bine.

Cu moartea lui Prasin şi dispariţia revistei «Epigonii», Iaşul reintră în lincezeală; doar numai «Archiva», cu tot anemismul ei, mai amintea unora că vechea Capitală moldovenească îşi mai păstrează încă tradiţia de oraş cultural.

In acelaş timp cu «Epigonii» începe să apară «*Arta*», revistă închinată mai mult artei, conducătorul ei fiind amicul meu C. Săteanu, cunoscutul şi apreciatul nostru publicist.

De şi fără pretenţii, totuşi această revistă care a apărut mai bine de un an, s'a manifestat în chip destul de interesant şi îmbucurător, căci colaboratorii ei erau aproape aceeaşi de la Epigonii. Au publicat în «Arta», diferite articole de artă şi literatură tinerii de pe atunci, Eugen Herovanu, Steuerman-Rodion, M. Codreanu, C. Săteanu, apoi D-nii Gh. Gh. Nădejde, Giordano epigramistul, şi alţi câţiva publicişti ale căror nume ne scapă din vedere.

Cât timp a apărut «Arta» se putea spune cu oare care drept cuvânt, că ea a fost, mai mult ori mai puţin, continuarea revistei «Epigonii».

Lipsea, însă, acela care dădea viaţă, acela care prin inteligenţa, cultura şi uşurinţa cu care se manifesta în scris, făcea ca Iaşul să-şi amintească vremurile de intelectualism îmbelşugat al «Convorbirilor Literare» şi «Contemporanul», lipsea neuitatul Spiru Prasin.

Nu se poate trece cu vederea nici «*Curierul de Luni*», ziar-revistă redactat şi condus de Giordano, împreună tot cu aceiaşi colaboratori despre care am pomenit mai sus şi cari erau acum singurii care-şi menţineau reputaţia de publicişti cu talent.

Dispărând şi acest ziar-revistă, Iaşul remâne numai cu «Archiva», despre care am vorbit la timp.

Astfel se încheie o perioadă scurtă din nefericire, care a dat Iaşului o aoreolă deosebită după un restimp de inactivitate literară.

Cu încheierea acestei perioade, bătrâna Capitală a Moldovei nu mai are nici o activitate serioasă pe tărâmul literar. Scriitorii care se mai găseau prin Iaşi, încep să-şi publice lucrările lor prin revistele din Bucureşti şi se continuă astfel până când apare marea revistă «*Viaţa Românească*», despre care vom vorbi pe larg în partea a II-a a lucrărei noastre.

Pictura și Sculptura

Vom vorbi mai întâi despre arta plastică, reprezentată în Iași prin câți-va artiști pictori și sculptori cari s'au manifestat în chip strălucit și cari fac parte din cea mai frumoasă pleiadă de artiști ai țării.

C. D. Stahi, Em. P. Bardasare, Ilie Constanțiu, Teodor Buicliu și Gh. Popovici, din cei mai bătrâni, apoi, *Octav Băncilă și Ilie Burghelea* din tinerii de acum trei decenii, precum și alții cari s'au răzlețit prin țară, sânt pictori de mare talent, a căror pânze pot face cinste ori cărei pinacoteci.

In ceea ce privește sculptura, Iașul nu are alt artist care să merite cu adevarat acest nume, de cât pe mult regretatul *Tronescu.*

Pânzele unui Stahi, T. Buicliu și Ilie Constanțiu împodobesc cu cinste pereții pinacotecii noastre și a multor saloane din Iași și din alte orașe ale țării.

In deosebi Stahi s'a distins prin natura moartă în care a devenit un maistru neîntrecut.

Operile sale sânt foarte numeroase, căci bătrânul C. D. Stahi a fost un muncitor harnic fără pereche. El nu știa ce înseamnă odihnă. Muncea cu dragoste, neîntrerupt, căutând să se perfecționeze tot mai mult.

N'a avut, însă, concepțiuni înalte, n'a fost un pictor compozitor, dar a fost un talent distins și

pànzele sale ce reprezintă natură moartă poț face cinste ori cărui muzeu din străinătate. Asemenea dânsul a lasat un număr enorm de portrete, în care a reuşit până la un punct, mai cu seamă prin asemănarea perfectă a acelor pe care-i picta.

Teodor Buicliu s'a distins prin peisage ca şi Ilie Constanţiu care a fost un frumos talent dar care a lasat foarte puţine pânze.

Se mai poate menţiona şi Ştefan Şoldănescu care din nefericire s'a stins de tânăr din viaţă, dar după cele câte-va lucrări remase de la el, viitorul i-ar fi suris cu mult succes.

Din cei în viaţă menţionăm pe bătrânul fost director şi profesor al Şcoalei de Belle Arte, D-l Em. P. Bardasare, un talent superior care a îmbogăţit arta picturei cu multe pânze, în care se vede, pe de-o parte fineţa coloritului, iar pe de altă parte exactitatea desenului și a perspectivei.

Muncitor fără preget, el a fost în tot-deauna un abil mânuitor al penelului.

Pânzele sale destul de numeroase dar puţin respândite faţă de ale altor pictori cu mult inferiori, sânt o comoară nepreţuită şi aceasta o va aprecia-o cum se cuvine, generaţiile cari vor veni după noi.

D-l Gh. Popovici, actualul director al Şcoalei de Belle Arte, e din acea pleiadă de mari pictori cu care o naţiune se poate făli în tot de-auna.

D-sa n'a căutat nici odată să-şi impună opera prin manifestări reclamagioase, şi'n această privinţă e un admirabil tovarăş al bătrânului şi veneratului maistru Em. P. Bardasare. De aceea mulţi cred că D-l Gheorghe Popovici n'a prea lucrat.

Se înșeală însă aceştia. Dânsul a fost și este şi astăzi la vrâsta sa care-l numără printre cei bătrâni, un muncitor harnic și destoinic pentru care arta este cea mai înaltă manifestare a omului.

Artist desăvârşit, D-l Gh. Popovici se remarcă în primul rând prin admirabilele compoziţiuni și ca portretist neîntrecut.

Modest ca toţi acei care-şi dau seamă de menirea artei, dânsul n'a căutat să-și facă situaţii punând la contribuţie reclama operei sale.

Nu multe sânt pânzele sale rezieţite pe la persoane particulare sau prin muzee.

El n'a căutat nici nu caută, ca şi bătrânul Bardasare, să facă avere din opera sa.

Maistrul Popovici e mulţumit că a putut şi mai poate încă produce opere de artă.

Dacă acestor doi din urmă le-ar fi trecut prin minte să-şi expună în expoziţii lucrările lor, de sigur că le-ar fi desfăcut pe preţuri destul de mulţumitoare, mai cu seamă astăzi când asemenea expoziţii stau aproape în permanenţă deschise cu opere lipsite aproape cu totul de talent şi de bun simţ estetic. Dânşii, însă nu s'au pretat nici odată

la asemenea negustorie pentru aşi precupeţi talentul şi opera lor artistică.

Din generaţia ajunsă astăzi în deplină maturitate, se deosebesc D-nii Octav Băncilă şi Ilie Burghelea.

Cel dintâi e destul de cunoscut iubitorilor și a-preciatorilor de artă serioasă. D-l Ilie Burghelea e un talent viguros, dar de-o rară modestie, căci nu a căutat să se releveze de cât într'un cerc prea restrâns de admiratori. Abia mai anul trecut, după multe inzistenţi s'a hotărât să-și expună pânzele. Publicul ieşan, puţin acum, mai ales după războiu, care să poată aprecia cum trebuie o operă de artă totuși s'a grăbit să-i vadă şi să-i laude pânzele', fără, însă, să-l recompenseze materialicește cum se cuvinea.

Aceste spuse, menţionăm că Iaşul nostru, și în privinţa artei picturei poate să înfrunte pe toţi a-cei care cred că numai prin reclamă sgomotoasă pot deveni artiști adevaraţi.

Capitala Moldovei posedă şi o pinacotecă în care se găsesc numeroase pânze ale celebrilor artiști clasici străini, precum și a pictorilor români.

Această pinacotecă are o valoare artistică incalculabilă, căci în ea se află originale de ale lui Murillo, Van Dyk. Rembrandt, Le Sieur, Rubens, Philipoteaux, Coreggio precum și a altor pictori celebri străini din diferite şcoli.

Pictura românească este reprezentată în primul

rând prin marii noştri artişti: Thedor Aman, N. Grigorescu, Andriescu, Gh. Panaiteanu, apoi Em. P. Bardasare, Mirea, Gh. Popovici, C. D. Stahi, Octav Băncilă, C. Artachino, Costin Petrescu etc.

De şi Iaşul este atât de bogat reprezentat în ceea ce priveşte arta picturei, cu toate acestea, aceia cari ar trebui şi li se incumbă datoria de a avea o atenţiune dacă nu deosebită după cum s'ar cuveni, dar cel puţin cât de mică pentru pinacoteca ieşană, nu se interesează aproape de loc.

Aceasta e un adevăr care-l spun, căci dezinteresarea oficialităţii se accentuează din ce în ce tot mai mult cu cât trec anii.

Şcoala de Belle Arte din Iaşi a dat artişti mari ţării cum sânt bunăoară Panaiteanu, Gh. Popovici, Em. P. Bardasare, Octav Băncilă, C. D. Stahi, pentru a nu cita de cât pe acei cari sânt consideraţi ca pictori clasici ai Capitalei Moldovei.

Asemenea în Sculptură, nu trebuie de uitat pe Tronescu, un artist de netăgăduit talent, dar care a avut o viaţă din cele mai sbuciumate, fiind cu totul nesocotit câtă vreme a trăit. Abia cu câţiva ani înainte de moarte, în urma intervenţiei directe a marelui nostru rege Carol I, i sa dat lui Tronescu, — care până atunci era aproape muritor de foame, — catedra de sculptură de la Şcoala de Arte Frumoase. Nu inzist asupra celor cari se făcuseră vinovaţi că nu au dat la timp atenţiunea şi nu au

voit să-i recunoască dreptul ce avea de a nu fi lasat să moară de foame un asemenea artist care face cinste neamului românesc.

Tot aici e locul să mai amintim și despre marele caricaturist *Jiquidi*, despre care a scris un admirabil articol în «Adevărul Literar», nu de mult, D-l Arthur Gorovei excelentul folclorist și scriitor fălticinean, scoţând în relief, prin o serie de amintiri calităţile artistice ale acestui pictor și caricaturist.

Jiquidi, care a fost ieșan, e cel dintâi caricaturist de la noi, și lucrările sale sunt o dovadă strălucită de marele seu talent.

Astăzi se găsesc foarte puţine din operile lui, iar Pinacoteca noastră posedă câteva bucăţi de ale sale.

Cu aceasta încheem acest capitol, rămânând ca în partea a doua să continuăm cu mersul artei plastice în Iași.

Teatrul și literatura dramatică

In ultimile două decenii ale Secolului trecut, Teatrul Naţional din Iași tot mai număra în sânul seu artiști de mare talent. Un Luchian Galino, Arceleanu, Costache Bălănescu, Hasnaș, Athena Georgescu, apoi Mitru Constantinescu, Pekea Alexandrescu, Ghiţă Dimitrescu, Const. Ionescu, D. Pruteanu, Evolschi, D-na Elena Lascu, Luţa Botez și alţii încă, sânt talente superioare cari au dat scenei teatrului nostru un avânt din cele mai mari,

rădicându-l la o situaţiune artistică despre care nu se poate vorbi de cât cu admiraţie.

Marii artişti Luchian, Galino, Bălănescu, Arceleanu şi Hasnaş îşi aveau reputaţia bine stabilită în toată ţara.

Dânşii erau elevii lui Matei Millo şi a generaţiei sale.

Toţi aceştia aveau focul sacru al artei. Pentru dânşii Teatrul era un templu, o şcoală înaltă, iar nici de cum un mijloc pentru ca să se poată îmbogăţi.

Plătiţi ca vai de dânşii, ei nu-şi precupeţeau nici odată talentul. Ca buni români patrioţi, căutau să dezvolte în public sentimentul artistic, considerând scena ca mijloc de a răspândi în popor, pe de-o parte frumuseţea graiului românesc, iar pe de altă parte să moralizeze pe cât se putea şi să ţie mereu aprinsă facla culturei.

Din punct de vedere pur artistic, actorii noştri de atunci nu lăsau nimic de dorit, toţi căutând să fie la înălţime. Ei nu se uitau dacă sala era plină sau nu, ei îşi făceau datoria în toată conştiinţa. Nu veneau nepregătiţi pe scenă, cu rolurile neînvăţate si neînţelese. Fie care din ei era stăpân pe rol.

Apariţia unui Galino, a unui Bălănescu, Luchian sau Arceleanu pe scena teatrului, era privită în tot de-auna ca o sărbătoare.

Şi să nu se creadă că aceşti actori nu jucau roluri mari şi grele.

Repertorul clasic şi modern străin, precum şi piesele noastre şi în deosebi teatrul lui Alexandri, era interpretat admirabil.

Publicul ieşan şi el la rândul seu, ştia să răsplătească cum se cuvine pe marii artişti ai teatrului nostru naţional.

Reprezentaţiile date la teatrul de la Copou erau gustate foarte mult şi sala era mereu plină, căci se juca bine şi cu dragoste, iar publicul pleca mulţumit.

Ieşenii ştiau pe acea vreme să aprecieze pe artişti în adevarata lor valoare, iar artiştii şi ei la rândul lor, nu se lăsau mai pe jos dându-şi toate silinţele pentru ca să corespundă adevaratei meniri a artei dramatice, precum şi încrederei ce le-o arata publicul.

Trecerea prin Iaşi a diferiţilor artişti celebri din străinătate, era o adevarată binefacere pentru actorii noştri, cari învaţau multe de la ei.

Publicul ieşan ştia să aprecieze marele talente, şi când Sarah Bernard, un Rossi etc. dădeau câte o reprezentaţie toată pătura cultă din Capitala Moldovei lua parte cu cea mai mare bucurie şi răsplăteau pe marii artişti cu ovaţiuni nesfârşite.

De altfel Iaşul avea reputaţia, îndreptăţită, de a aprecia adevarata valoare artistică a celebrităţilor

străine, şi acestia rămâneau mulţumite şi încântate tot odată, de modul cum erau primiţi de ieşeni şi apreciaţi.

Cine nu-şi mai aduce oare aminte de entuziasmul de nedescris cu care a fost primită în atâtea rânduri celebra Sarah Bernard, sau Rossi, Adelina Pati, Mounet, Sully etc. etc!

Iașul nu-şi perduse încă tradiţia de centru intelectual şi cultural al ţării, cu toate că mulţi din marii noştri intelectuali se strămutară în Capitală.

Vreau să arăt, însă, că Iaşul, cu toată faima lui literară, totuşi, în ce priveşte literatura dramatică sta destul de slab. Excepţie, bine'nţeles de Vasile Alexandri, ale cărui opere teatrale au fost primele cari au ocupat decenii întregi scena teatrului ieşan precum şi a celorlalte teatre din ţară.

In afară de piesele bardului de la Mirceşti, Iaşul nu se poate făli cu autori dramatici.

Traducerile ocupau un loc de frunte în repertorul teatrului, dar aceste traduceri, în afară de câteva, foarte puţine, erau cât se poate de slabe, căci acei cari traduceau nu aveau pregătirea necesară pentru a corespunde cerinţelor literare.

Mai târziu începură să apară şi traduceri mai bine făcute, dar totuşi nu se putea spune că se ajunsese într'o fază mulţumitoare.

Ceea ce lipsea unei traduceri bune, era înlocuit, în schimb, prin jocul admirabil al actorilor noştri.

Unii dintre actori se ocupau şi cu traducerile a diferite piese străine, cele mai multe din acestea fiind, însă, de o valoare artistică şi literară problematică.

Cu tot talentul, uriaş chiar, dacă se poate zice, în ceea ce privea jocul pe scenă a actorilor noştri, dânşii n'aveau, insă, cultura necesară. Ei nu căutau să citească, să se cultive. Se mulţumeau numai să interpreteze rolurile, dar interpretau admirabil.

Erau conştiincioşi, căutau să priceapă ceea ce jucau, erau harnici şi nelacomi după câştiguri materiale.

Actorul de atunci se considera nu ca un slujbaş salariat, aşteptând să se sfârşiască cât mai repede luna pentru aşi încasa leafa, ci ca un adevarat apostol al neamului, contribuind cu toate darurile ce-l înzestrase Dumnezeu, ca să fie de folos societăţii şi să ridice arta dramatică la înălţimea ce i se cuvinea.

Actorul pe atunci nu se revolta contra Direcţiunei că nu i se da cutare ori cutare rol, el primea să joace rolul ce i se dădea, chiar dacă n'avea cine ştie ce însemnătate în piesă.

De câte ori Costache Bălănescu, Neculai Luchian, Galino şi alţii din generaţia lor, nu apăreau pe scenă de cât în nişte roluri mici, şi cu toate acestea jocul lor era la înălţimea chiar a celui mai puternic rol.

Artistul adevarat, talentul superior, orice rol ar juca pe scenă, fie cât de neinsemnat, îl interpretează cu aceiaşi dragoste, cu aceiaşi încredere şi mai cu seamă cu conştiinţa împacată că-şi face datoria aşa cum trebuie să şi-o facă un bun artist, ca şi cum ar interpreta un rol mare, un rol însemnat.

De câte ori un Bălănescu, care a fost un fruntaş între fruntaşii actori de pe vremea lui, nu apărea pe scenă în roluri cu totul neînsemnate, dar prin chipul cum ştia să-l interpreteze, atrăgea atenţia publicului care-l răsplătea cu nesfârşite aplauze, pe când actorul care juca rolul principal, de era un actor puţin talentat,—rămânea cu totul în umbră.

Astfel se petrecea faptul şi cu ceilalţi mari artişti ai noştri.

Grigorie Manolescu şi Aristitza Romanescu

Pe lângă artiştii cari formau Societatea Dramatică a Teatrului Naţional şi care jucau întreaga stagiune, se mai abăteau prin Iaşi şi alţi actori de prin celelalte teatre din ţară.

Astfel, în primul loc trebue să menţionăm pe marii Grigorie Manolescu şi Aristitza Romanescu, pe care noi ieşenii eram deprinşi pe atunci să-i considerăm ca făcând parte direct din teatrul nostru.

Intr'adevăr, Grigorie Manolescu şi Aristitza Romanescu veniau regulat la Iaşi şi jucau când cu

câte vre-o trupă înjghebată de ei, când cu actorii ieşeni. Nicăeri nu se simţiau ei mai în casa lor decât la Iaşi. Iubiau din toată inima Capitala Moldovei, căci publicul ieşan ştia să-i aprecieze şi le dădea tot concursul ce-l meritau aceşti doi celebri artişti.

Repertorul lor se compunea în cea mai mare parte din piese clasice, şi în special piesele lui Shakespeare au fost interpretate de ei, cei dintâi dintre actorii români.

In Hamlet, Romeo şi Julieta, Macbeth, Othelo etc., şi Grigore Manolescu şi Aristitza Romanescu aduceau o notă nouă prin o interpeetare cu totul originală.

De atunci nimeni până astăzi nu s'au putut ridica la înălţimea jocului lor, exceptând bine'nţeles pe D-na Aglaia Pruteanu şi regretatul State Dragomir, cari mai târziu, au adus şi ei o notă nouă în teatrul nostru, şi despre care vom vorbi puţin mai la vale.

Manolescu şi Românească de şi fuseseră societari ai Teatrului Naţional din Capitala ţării, n'au putut trăi multă vreme acolo din cauza multor neajunsuri ce li se făceau, pentru că mediocrităţile nu-i puteau suporta alături de ele. De aceea au fost nevoiţi ca mai toată viaţa lor artistică să colinde prin diferite orașe ale ţării, dând reprezentaţii

c'un repertor format din piese vestite și pe care nu ori cine putea să le joace.

In Iași, însă, o repet, își găseau dânșii in tot de-auna locul unde se simțiau ca la ei acasă.

De și n'au făcut oficial parte din teatrul nostru, noi ieșenii, acei cari i-am cunoscut și văzut pe amândoi jucând de nenumărate ori, îi revendicăm cu drept cuvânt ca făcând parte dintre artiștii teatrului Național din a doua Capitală a țării.

Atât de mult ce iubiau dânșii Iașii, se poate vedea după următorul fapt: ani îndelungați, Grigorie Manolescu și Aristitza Romanescu petreceau în tot de-auna Paștile la noi cu care ocazie dădea și reprezentații.

Și unul și altul nu se bizuiau numai pe talentul lor, ei căutau să se cultive tot mai mult, cetind mereu și studiind cu patimă tot ce se atingea de arta dramatică. După Matei Millo, singurii actori culți și în curent cu tot ce se petrecea pe tărâmul scenic au fost dânșii.

Și Manolescu și Aristitza Romanescu nu abordau un rol principal, până mai întâi nu-l studiau vreme îndelungată, căutând să pătrundă cât mai mult spiritul autorului piesei, și să caute a reda apoi personajul ce-l jucau în adevarata interpretare a rolului. De aceia reușiau ei în tot de-auna, căci atunci când se aratau pe scenă, ni se păreau nouă celor cari-i priveam, că erau cu desăvârșire in-

dentificați cu personajul ce-l interpretau, și astfel admirația publicului devenia din ce în ce mai mare, așa că, după reprezentație ierau duși în triumf până acasă.

Nici odată Iașul n'a văzut triumfuri mai mari ca acelea ale lui Manolescu și Romaneasca.

Jocurile lor erau originale, ei nu căutau să imiteze pe cutare ori cutare artist celebru.

Când interpretau un rol îl interpretau după concepția lor proprie, în urma unei îndelungate studieri, și a piesei în general, și a personajului ce-l jucau. Fie care intonație, fie care gest sau mișcare își aveau rostul lor și nu puteau fi redate de cât așa cum le înțelegeau ei că trebuiesc redate.

Din nefericire pentru teatru, Grigorie Manolescu s'a stins din viață prea tânăr, la vrâsta abia de 33 ani, și cu toate acestea a fost, împreună cu Matei Millo, cea mai înaltă expresie actoricească a teatrului românesc.

Tot în această perioadă apar la Iași câte-va talente remarcabile.

Mai întâi D-na Aglaia Pruteanu despre a cărei activitate teatrală ieșenii își amintesc de sigur, și despre care vom vorbi mai jos, precum și despre Mihai Popovici Junior, astăzi... Senior.

Apoi, mai târziu ceva încep a se remarca ti-

nerii de atunci: *Petru Liciu, State Dragomir, C. B. Penel, Petru Sturdza-Doria* și *D-ra Maria Maxim.*

Aceștia de și urmau la Conservator la clasa de declamație, atraseră atenția publicului încă de la producțiile ce aveau loc de două ori pe an.

Petru Liciu se manifestase fiind elev la Conservator ca un talent remarcabil în comedie și marele Galino profesorul de declamație îi prezicea un succes strălucit și nu s'a înșelat.

Intr'adevăr Liciu rămâne unul din cei mai mari artiști ai țării. Sfârșind Conservatorul din Iași, dânsul se duce la București și intră în Teatrul Național de acolo, devenind curând un fruntaș.

La Iași, Liciu de și a stat puțin timp, totuși a lasat urme care nu se pot șterge. Talent extraordinar, dânsul ne amintește de marele Matei Millo, jucând repertorul acestuia în chip strălucit. Se poate spune că Petru Liciu a fost demnul și singurul urmaș al bătrânului Millo.

Astăzi nu avem pe nimeni care să-l poată înlocui cu succes.

Asemenea *Petru Sturdza-Doria,* e un artist de mare valoare, un muncitor harnic care a căutat să se deosebească de ceilalți artiști prin modul cum înțelegea să interpreteze rolurile. Elev și el al marelui Galino, a învațat de la acesta multe lucruri bune, dar își pastra în tot de-auna originalitatea

și prin aceasta a ajuns mai târziu, chiar înainte de-a se strămuta la București, un fruntaș al scenei.

Având o cultură solidă, o putere de muncă uimitoare și dotat cu inteligență, Petru Sturdza se dezvoltă pe zi ce trece, căutând să se apropie cât mai mult de realitate, căci pentru el a fi actor înseamnă nu a maimuțări pe scenă, ci a reda întocmai rolul, fără să cauți, nici a-l face ridicol, nici a-l imita după alții, ori cât ar fi aceștia de mari artiști. P. Sturdza își păstrează personalitatea în tot ce joacă, el caută să fie original, dând personajului ce-l joacă, o justă interpretare, ținând seamă de toate împrejurările în care se petrece acțiunea, precum și partea sufletească a personajului ce-l reprezintă.

De aceea, Petru Sturdza a ajuns un mare artist.

Am vorbit despre acești doi mari actori ai neamului românesc, pentru că pe noi ieșenii ne interesează în primul rând, din cauză că dânșii, sânt înainte de toate băștinași din Capitala Moldovei și cariera lor artistică s'au început-o tot aici la noi.

Ne mândrim că dânșii au ajuns pe prima scenă din Capitala țării, fruntași admirați de toată suflarea românească.

Din nenorocire, Petru Liciu s'a stins din viață tocmai la vârsta la care ajunsese la apogeu, lăsând un gol care nu se va putea umplea cu ușurință.

Petru Sturdza, de și retras, mi se pare, din Teatrul

Național din București, continuă încă să joace, spre norocul scenei și mulțumirea generală.

Nu putem trece cu vederea nici pe *D-ra Maria Maxim*, pe atunci tânără elevă a Conservatorului, un talent real și care ar fi ajuns cu siguranță o stea a scenei noastre, dacă ar fi continuat cariera teatrală.

Păcat că a părăsit teatrul. După cum se prezenta atunci, abia elevă, arăta o deosebită aplicare și dragoste pentru scenă. Elevă a lui Galino, acesta îi prezicea un succes strălucit, dar care din nefericire nu s'a putut realiza fiindcă a părăsit teatrul foarte curând.

State Dragomir

Și acum să trecem la *State Dragomir*, artistul care aproape trei decenii a cinstit scena teatrului din Iași.

Ca și ceilalți mai sus amintiți, State Dragomir a fost un talent deosebit, manifestându-se încă din copilărie aproape, ca un viitor mare artist.

Născut pe pământul Basarabiei, Dragomir vine de tânăr în Iași, unde urmează la Liceul Național iar în ultimii doi ani de școală se înscrie și la Conservator la clasa de declamație a lui Galino, având de colegi pe C. B. Penel, Petru Liciu, Petru Sturdza și D-ra Maria Maxim, formând o serie de elevi cum n'a mai existat de atunci încoace.

Ceea ce se remarcă, încă de la început la State-

Dragomir a fost, în primul rând, o extraordinară putere de muncă și dorința neîntreruptă de a se cultiva.

Sfârșind Liceul se înscrie la Facultatea Juridică, dar peste un an o părăsește în urma unui incident despre care voiu aminti mai jos, și trece la Facultatea de Litere devenind unul din cei mai străluciți studenți. In acel timp continua și cursurile clasei de declamație.

Incidentul despre care pomenesc e următorul:

Se dăduse o reprezentație în Sala Sidoli, în care Dragomir juca rolul unui avocat. Dânsul, pentru a face de sigur mai mult efect, se dighizează întocmai ca neuitatul om de stat și mare avocat Ghiță Mârzescu, cari la acea reprezentație luase parte cu familia într'o lojă.

La un moment dat apare pe scenă Dragomir având poza întocmai ca Mârzescu, vorbind puțin peltic ca dânsul. Tunete de aplauze în sală. Mârzescu, departe de a se supara, aplauda și dânsul. Unul din copiii lui Ghiță Mârzescu. un băiețel de vre-o cinci șase ani, începe a striga: «Iaca tata! iaca tata!».

Sala izbucnește din nou în aplauze furtunoase. Succesul piesei a fost desevârșit.

Peste vre-o două zile Dragomir era la Cursul de Drept Civil predat de Ghiță Mârzescu. Acesta,

foarte calm, fără absolut nici o intenţie de rezbunare, întreabă: «Cine mă rog e D-l Dragomir?»

— Eu, respunde studentul State Dragomir.

— Am voit să te cunosc, ai un talent mare şi de sigur dacă vei continua cu teatrul ai să ajungi un artist de seamă. Eu te felicitez.

Şi zicând aceste cuvinte, profesorul îşi continuă prelegerea, fără să pară câtuşi de puţin suparat.

Din acea zi, Dragomir n'a mai dat pe la Facultatea de Drept şi s'a înscris la Litere. După câtva timp întâlnindu-l pe Dragomir, îl întreabă Mârzescu: — De ce nu vii la cursuri tinere? Crezi poate că m'am suparat? Din contra, mi-ai făcut o mare plăcere, mai cu seamă că ai talent şi poţi să ajungi artist bun.

Totuşi Dragomir părăsise pentru tot de-auna Dreptul.

Acest neînsemnat incident l'a făcut pe marele artist de mai târziu, să se consacre, după ce şi-a luat licenţa în Istorie şi Filosofie, cu totul carierei artistice şi profesoratului ocupând catedra de Filosofie de la Liceul Naţional.

State Dragomir, după cum spun mai sus puţin, era de-o putere de muncă de neînchipuit.

Inzestrat şi cu o inteligenţă superioară, dânsul căuta să pătrundă cât mai mult în tainile artei dramatice.

Pentru dânsul, ca şi pentru marii artişti, nu era

de ajuns să învețe pe de rost rolul și să-l rostească papagalicește ca cea mai mare parte dintre actori, el căuta să pătrundă în toate amănunțimile rolul ce-l juca studiindu-l zi și noapte, cetind mereu și exercitându-se neîntrerupt, așa că atunci când apărea pe scenă, era stăpân desevârșit pe toată acțiunea ce o desfășura interpretând rolul.

De și fizicul lăsa puțin de dorit, totuși această lacună era înlocuită prin chipul cum știa să se producă pe scenă.

Incă de pe când urma cursurile școalei de declamație, Dragomir își făurise planul unei activități artistice cari mai târziu și-l realizase aproape în totul.

Primul lui gând a fost ca să-și alcătuiască un repertor serios, căutând să rupă cu trecutul vechiului repertor compus în cea mai mare parte din melodrame și piese fără valoare, nici literară, nici artistică.

Dânsul abordează, încă de pe când abia începuse cariera actoricească, roluri mari și grele pe care până atunci le jucase neuitatul Grigorie Manolescu.

Indrăzneala aceasta a uimit multă lume la început, când Dragomir anunțase că va juca rolul lui Hamlet.

Publicul ieșan, îl cunoștea de altfel de pe când tânărul artist era încă elev la Conservator, și-l a-

precia foarte mult de pe atunci, aşa că în ziua anunţată, sala teatrului gemea de lume.

Până atunci rolul lui Hamlet fusese jucat la noi în ţară, dintre artiştii români, numai de Grigorie Manolescu, care-i dăduse o interpretare cu totul originală şi-l jucase admirabil, aşa că publicul nostru, cu toată dragostea şi admiraţia ce-o avea pentru Dragomir, nutria oare care scepticism până în clipa când tânărul artist apare pe scenă.

De la primii paşi făcuţi pe scenă şi de la primele vorbe, sala întreagă care era archiplină, se convinge că într'adevăr are înainte un mare artist şi nu s'a înşelat.

Dragomir reuşise să redeie un Hamlet după o nouă concepţiune, căutând să se identifice cât mai adânc cu personajul lui Shakespeare, pe care de altfel îl studiase câţi-va ani şi cetise tot ce se scrisese până atunci despre Hamlet şi interpretarea lui. Dânsul văzuse jucând şi pe celebrităţiie europene în acest rol. Văzuse şi admirase pe Mounet Sully şi pe Rossi, admirabilii interpreţi geniali.

Succesul obţinut la prima reprezentaţie cu Hamlet a fost colosal, publicul răsplătindu-l cu ovaţiuni şi aplause nesfârşite, încurajând astfel pe tânărul artist, căruia acum i se deschidea cu adevărat un larg drum artistic.

Dragomir, însă, ca marii artişti, nu se mulţumeşte cu succesul repurtat. El tot era convins că

mai are mult încă de studiat până când să redeie un Hamlet cu desăvârşire după concepţia lui proprie. Işi era singur profesor şi critic. Presa ieşană nu mai contenea cu laudele, dar ele nu-l îngâmfau de loc pe artist, le primea cu oare care răceală, căci îşi dădea seama perfect că aceste laude sânt mai mult o încurajare. De aceea continuă a studia înainte şi din ce în ce caută să se apropie tot mai mult de adevărata interpretare, în cât după câţiva ani ajunge să creeze acest rol după propriile lui vederi.

Am înzistat asupra acestui punct din cariera artistică a lui Dragomir, pentru că el pune în evidenţă pe de-o parte dragostea nemărginită ce-o avea pentru Teatru, iar pe de altă parte, conştiinţa deplină că prin muncă serioasă, prin studiere şi bună voinţă se poate ajunge ca să-ţi vezi realizat idealul, chiar dacă ai de luptat une ori cu talentul care nu se arată de-odată la înălţimea la care socoteşti că te poţi ridica cu uşurinţă.

Ceea ce lipsea într'u cât-va lui Dragomir, ca talent, el ajunsese să înlocuiască prin muncă şi studiu neîntrerupt.

Şi aceasta este iarăşi un mare merit.

Odată păşind cu piciorul drept pe scenă, succesele încep să-i surâdă din zi în zi, cu toate că peste câţiva ani unii chiar din aceia care-l lăudase la început şi-l consacrase de artist desevârşit, căutau

acum să-l micşureze contestându-i ori ce talent, ori ce merit artistic.

Această campanie furibundă dusă contra marelui Dragomir, îşi are origina în faptul că dânsul a voit să fie în tot de-auna un bun român şi mai cu seamă un bun moldovan.

E de prisos, cred, să inzist mai mult asupra acestui fapt, el neavând din punctul de vedere în ce priveşte arta lui Dragomir, absolut nici o importanţă. De aceea trecem mai departe.

Am spus că Dragomir începuse să-şi alcătuiască un repertor din cele mai bune piese, rupând astfel cu trecutul în care melodramele şi bufonăriile îşi aveau întăitatea.

El se serveşte, în primul rând, de marele repertor a lui Grigorie Manolescu care a fost cel dintâi dintre toţi actorii români care s'a avântat cu atâta elan şi succes necontestat, în repertorul serios, clasic şi modern.

Dragomir intrând în Teatrul Naţional, începe a deschide o eră cu totul nouă, râdicându-i prestigiul ca pe vremurile neuitate ale lui Millo, Galino, Bălănescu, Hasnaş, Luchian, Arceleanu. Deosebirea consta numai în repertor, căci în afară de Gallino şi Hasnaş, cari jucau tragedii şi drame clasice, toţi ceilalţi se distingeau în comedie.

Cu Dragomir, însă, lucrurile se schimbă aproape cu totul. Dânsul întocmeşte un nou repertor, după

cum am mai spus, scoţând vechile piese fără valoare, cum erau bună oară melodramele şi dând o atenţiune deosebită pieselor originale bune româneşti, şi în special teatrului lui Alexandri şi Caragiale în primul rând.

Astfel alcătuit repertorul, pentru care a avut de luptat din greu cu mentalitatea câtorva actori cari nu voiau cu nici un chip să se despartă de vechiturile teatrale, publicul ieşan începe să guste cu adevarat teatrul.

Dragomir pe lângă Hamlet, mai joacă în Macbeth, Otello şi Romeo şi Julietta.

In această din urmă piesă, de şi juca cât se poate de conştiincios, dând o interpretare admirabilă rolului, totuşi, trebuie să fim drepţi şi să spunem adevărul: nu-l ajuta fizicul cu toată strădania ce o punea dânsul pentru a fi la înălţime.

Cu toate aceste, Dragomir era bine şi nici un actor din Iaşi care a încercat să joace apoi pe Romeo, n'a putut nu să-l întreacă, dar nici să-l ajungă macar pe departe.

Şi să nu se uite că acei actori cari se avântaseră să joace acest rol, aveau fizicul care corespundea rolului. Lipsea însă priceperea, lipsea calităţile care se cer unui bun artist.

In Ovidiu şi Fântâna Blanduziei, cele două piese clasice ale lui Vasile Alexandri, Dragomir a avut creaţiuni splendide.

Asemenea și în piesele lui Victor Hugo, Dostoievschi, Turghenef, Schiller, etc. etc, dânsul a ramas neîntrecut până astăzi.

Incă un merit mare a lui Dragomir a fost acela cum știa să reciteze versurile. In această privință era desevârșit și putea ţinea piept ori cărui artist celebru din străinătate.

Cine mai putea recita ca dânsul satirile lui Eminescu!

Dragomir s'a mai distins pe lângă frumoasa lui carieră actoricească și ca profesor al clasei de declamaţie la Conservator, ocupând catedra marelui Gallino.

In această calitate dânsul a fost un demn urmaș al maistrului seu, și sub conducerea lui, clasa de declamaţie se relevă prin câteva elemente de valoare.

State Dragomir a fost un mare actor, a fost un îndrăgostit de artă, un muncitor de-o hărnicie de neînchipuit, a mai fost și un bun român.

Amintirea lui nu se poate uita ușor. Răpus înainte de vreme; tocmai în plină maturitate când putea să fie de folos încă mult timp pentru scenă. El a fost o figură frumoasă și bogată în calităţi înalte a bătrânei Capitale a Moldovei.

Nu se poate trece cu vederea nici peste tânărul de acum vre-o trei zeci și cinci de ani și mai

bine, *Mihai Popovici* cunoscut pe atunci sub numele de Junior pentru a se deosebi de bătrânul actor Mihai Popovici.

Popovici-Junior, — astăzi el a ajuns Senior, — a interpretat în deosebi rolurile de amorez, înzestrat fiind pentru aceasta cu fizic și cu voace, ceea ce a făcut să devină, de multe ori, aproape un indispensabil scenei ieșene.

Conștiincios și harnic, el iubia teatru mai presus de ori ce, se simția atras către scenă pe care a onorat-o ani îndelungați, simțindu-se tot de-auna tânăr și gata ori când a juca pe amorezul.

In Romeo, mai ales, a avut o reușită destul de mulțumitoare, căci știa să apară pe scenă în toată măreția rolului, interpretându-l corect și simpatic fără a căuta să afecteze.

Asemenea s'a distins în «Fântâna Blanduziei», «Ovidiu», în Răzvan și Vidra și mai cu seamă în repertorul modern, în care, împreună cu *Constantin Ionescu* au avut admirabile creațiuni.

Mitru Constantinescu, a fost și el un puternic talent și mai ales în piesele noastre cu caracter național, a fost neîntrecut.

De la moartea lui, nu mai avem pe nimeni în teatrul ieșan, care să-l poată înlocui. Incercările unora din tinerii actori, de a juca asemenea roluri, cu părere de reu trebuie s'o spunem, n'au reușit aproape de loc, în afară de *Vasile Boldescu* care

dacă ar fi mai harnic s'ar putea menţine şi astăzi repertorul lui Vasile Alexandri, cu piesele sale naţionale.

Un bun artist şi care de vre-o două decenii aproape se menţine la înălţimea ce i-o dă un talent real și apreciat mult de public, e *Radu Dimitrescu*, care când pășește pe scenă, vezi că ai înaintea ochilor un actor de rasă, care-şi dă seamă perfect de ce inseamnă teatru, de ce înseamnă artă. Despre acesta vom vorbi mai pe larg în Partea II-a.

Aceste spuse cred că e de prisos a inzista mai mult asupra actorilor noştri, fără a nu pomeni şi de *Vlad Cuzinschi* şi D-na *Verona Cuzinschi*, doi din cei mai apreciaţi actori cari pe vremuri ş'au făcut întreaga datorie relevându-se în tot de-auna prin o justă interpretare a numeroaselor roluri pe care le-au jucat cu mult succes făcând une ori adevarate creaţiuni.

Şi acum să încheiem acest capitol, cu cea mai mare artistă pe care a avut-o vre-odată Teatrul Naţional din Iaşi, D-na:

Aglaia Pruteanu

A vorbi despre această artistă, înseamnă a face istoria Teatrului nostru Naţional de acum patru zeci de ani şi până astăzi.

Ne vom mărgini însă, la câteva cuvinte numai, pentru că altfel ar trebui să facem un adevarat studiu, de oare ce e prea mare personalitatea ar-

tistică a acestei femei, și intenția noastră este de-a vorbi, după cum se constată din lucrarea de-față, în mod sumar, despre mișcarea culturală și socială a Iașului în restimpul acestor patru zeci de ani din urmă.

D-na Aglaia Pruteanu este înainte de toate, personificarea desevârșită a actorului.

Talent extraordinar, inteligență vie, cultură adâncă, de-o frumuseță răpitoare, Dumnezeu par'că anume a creiat-o, după cum am spus și altă dată, pentru a fi o mare și desevârșită artistă.

Numai acei cari au văzut-o jucând pot să-și deie seamă de superioritatea acestei ilustre artiste nu numai a Iașului, dar a țării întregi.

Nenorocirea, poate, a fost că dânsa n'a căutat să se înstrăineze de orașul pe care l'a iubit și-l iubește cu o adâncă pasiune, și să se ducă prin alte părți, unde de sigur succesele i-ar fi adus pe lângă gloria artistică și o recompensă materială care ar fi pus-o la adăpost de ori ce griji.

D-na Aglaia Pruteanu s'a mulțumit să rămână la Iași si să-și desvăluie pe scena Teatrului nostru Național superbele-i aptitudini artistice care a consacrat-o de cea mai strălucită actriță, alături de mult regretata Aristitza Romanescu, a neamului românesc.

Numerosul repertor pe care l'a interpretat în cursul atâtor ani, creațiunile atâtor roluri și chipul

în care-și manifesta marile ei calități pe scenă, sânt o dovadă și mai mult că teatrul ieșan, putea să rivalizeze cu multe din principalele teatre de peste hotare.

Când apărea pe scenă, D-na Pruteanu părea că o stăpânește cu totul și toți cei din jurul ei par'că nu mai existau. Privirile și atenția spectatorilor erau concentrate numai asupra ei.

Dânsa, nu era ca multe din celelalte artiste care să se mulțumească că știe rolul perfect pe de rost și să-l repete papagalicește, fără să-și deie seamă de toate nuanțele în rostire și de starea sufletească a personajului ce-l interpreta.

Cultura ei aleasă și sistematică dublată prin o inteligență și bun simț neasămuite, apoi, fizicul ei de-o proporționalitate admirabilă, ca și simpatia ce radia din întreaga ei alură cu care se prezenta, îi dădeau acea marțialitate ce numai o artistă desevârșită o poate avea.

In marele repertor clasic ca și în cel modern, precum și în cel românesc, dânsa nu făcea nici o deosebire. Ea știa numai să joace, făcând din rol, chiar dacă era neînsemnat, o creațiune proprie, întunecând cu totul pe acei cari jucau rolul principal din piesă.

Având norocul să aibă colegi și colege o pleiadă de actori buni și conștiincioși, o generație din care astăzi n'a mai ramas aproape nimeni, D-na Pru-

teanu ridică prestigiul teatrului moldovenesc dându-i o aoreolă strălucită.

Totul căuta par'că să se 'ntreacă în această artistă: talent, frumusețe, dicțiune, simpatie, inteligență, bun simț, toate în sfârșit, toate marile daruri cu care poate fi înzestrată o ființă omenească superioară.

Am avut și în vremuri mai vechi actrițe mari cari au strălucit în epoca lor, dar nici una nu se poate rădica la înălțimea artistică a D-nei Aglaia Pruteanu.

Nu sunt laude cele ce spun despre dânsa, e purul adevăr care nu poate fi nici odată la îndoială pus.

A vorbi despre această artistă, ar însemna să se facă un studiu întreg care ar cuprinde atâtea amănunte încât ar fi peste putință de a le reda în câteva pagini. Noi nu facem decât să ne mărginim numai la niște palide aprecieri despre personalitatea artistică a acestei neîntrecute stele a scenei românești.

Am uitat să amintesc despre un mare artist al nostru, despre *Pekea S. Alexandrescu* care a avut o mare înrâurire asupra mișcărei teatrale și mai cu seamă asupra răspândirei graiului românesc în provinciile noastre de sub dominațiunea străină,

până acum zece ani, când au revenit din nou la patria mumă.

Pekea S. Alexandrescu, a fost înainte de toate un excelent artist pe care natura îl înzestrase cu frumoase calități.

El, însă, are un mare merit, acela că vreme de câte-va decenii, dânsul, în vacanție, după închiderea stagiunei, își înjgheba câte o trupă cu care colinda apoi prin Bucovina și Basarabia mai ales, dând reprezentații cu piese naționale românești, menținând astfel graiul moldovenesc în provinciile subjugate.

La aceste reprezentații veneau românii în masă, pentru a vedea jucând actorii din regat și asculta muzica noastră națională.

Acest fapt face ca numele lui Pekea S. Alexandrescu să nu se uite nici odată, el fiind unul din modeștii susținători ai graiului nostru în populația românească de peste Prut mai cu seamă.

PARTEA II-a

In drum spre marile reforme

In timp ce «Evenimentul» devenise organul de publicitate al partidului Conservator, Liberalii nemai având un ziar cari să-i susţină, fac să apară «*Propaganda*» sub conducerea lui Gh. Mârzescu care era şi preşedintele clubului Naţional Liberal din Iaşi.

Raki Vasiliu ca director al ziarului, împreună cu Mihai Codreanu, C. A. Teodor, Gheorghe Stamatopol, subsemnatul, şi câţi-va tineri începători într'ale ziaristicei, duc o campanie destul de îndârjită contra «Evenimentului» şi a partidului conservator care atunci se găsea în opoziţie.

La acest ziar mai colaborau cu mult succes Eugen Herovanu, regretatul Dr. Lambrior şi Hax precum şi câţi-va membri ai clubului, între care în primul rând putem aminti pe neuitatul Nicu Gane şi jovialul Ghiţă Săndulescu.

Dar acela care dădea adevărata viaţă ziarului a fost Gheorghe Mârzescu.

Deşi nu scria regulat, totuşi dânsul prin arti-

colele sale pe care le publica din când în când în coloanele «Propagandei», cu toate că nu le iscălea, erau imediat relevate de întreaga presă din Capitală.

Mi-aduc aminte de un frumos articol intitulat: «*De la mânie cădere*», care începea cu fraza: Dulcii noştri confraţi de la Drapelul acum disidenţii din jurul D-lui P. S. Aurelian etc. etc... în care era vorba de foasta disidenţă liberală de pe atunci, cunoscută sub numele de «Drapeliști», în fruntea căreia se aflau P. S. Aurelian, Emil Costinescu, Delavrancea, Em. Porumbaru etc.

Acest articol a avut un răsunet colosal și a fost comentat de ziarele din București câte-va zile în şir.

In Iaşi nu erau Drapelişti, de şi unii din membrii Clubului Liberal simpatizau oare cum cu dânşii, dar nu recunoşteau nici unul disidenţa.

Gheorghe Mârzescu, a fost, după cum spun, acela care dădea viaţă ziarului «Propaganda». Dânsul, de şi scria rar, totuși nu înceta de loc ca să se intereseze în deaproape, dând directiva.

Raki, cu toate că era directorul ziarului, de și era un vechiu și bun gatetar, nu se prea interesa de ziar, ocupându-se mai mult de politica clubului. Dânsul, se plictisise, de sigur, de viaţa gazetărească pe care o dusese la «Evenimentul», unde-și desvăluise toată puterea lui de muncă. Părea un obosit.

In afară de articolele lui Gheorghe Mârzescu și

ale lui Nicu Gane, «Propaganda» n'a marcat aproape nimic. A fost un ziar, în ceea ce privește partea pur jurnalistică destul de slab, căci nu mai era nimeni care să se ocupe zilnic în mod serios și să-l îndrume prin entuziasm cum fusese «Evenimentul, sub directa conducere a lui Scorțescu.

Ceea ce se poate spune în bine de «Propaganda», e numai partea literară, într'atâta, că în coloanele ei a publicat mult apreciatul și distinsul nostru poiet, Mihai Codreanu, în admirabilă versiune românească, celebra dramă a lui Richepin, «Martira», și «Princesa îndepărtată».

De asemenea nu pot trece cu vederea nici partea satirică cu care D-rul Lambrior și Hax colaborau în coloanele «Propagandei», de și nu făceau parte din partidul Național-Liberal, dânșii rămânând personal credincioși lui Gh. Panu.

Din partea lor era mai mult un sport gazetăresc, căci găsiseră în acest jurnal locul unde-și puteau arunca în libertate săgețile la adresa Conservatorilor, ceea ce de altfel convenia și liberalilor, cu toate că acești doi colaboratori ai Propagandei urmaseră pe Panu, șeful lor, în noua lui orientare politică conservatoare.

«Propaganda» n'a apărut de cât un an și a dispărut, din cauza unor oare care neînțelegeri în sinul partidului liberal din Iași, până când ia preșidenția clubului Petru Poni, iar bătrânul Gheorghe

Mârzescu, rămâne izolat aproape complect, ceea ce face ca să fie considerat ca plecat din partid.

Gh. Mârzescu duce atunci o campanie contra directivei partidului liberal, prin coloanele unui ziar săptămânal *«Prietenul Poporului»* scos de D-l Gh. Butman, fost tipograf, și un devotat credincios al marelui barbat politic.

E foarte interesantă această campanie, căci la baza ei nu era dușmănia, nu era răzbunarea, ci din contra, bătrânul Mârzescu căuta să lămureacă greșelile pe care le credea dânsul că le săvârșește partidul Liberal.

In lămuririle sale, el a mers până a pune în discuţie persoana Regelui Carol ceea ce l'a îndepărtat și mai mult de partidul Liberal.

Cu toate acestea Gheorghe Mârzescu a fost un liberal convins și nimeni și nimic pe lume nu l'ar fi putut întoarce din cale.

Ceea ce l'a făcut însă, să fie considerat de alţii ca retras din partid, a fost, de sigur, puternica lui personalitate, independenţa caracterului și părerea ce o avea de a fi condus altfel partidul, ceea ce nu putea să convină multora.

El s'a considerat până în ultima clipă a vieţii ca liberal, și pentru că a fost prea bun liberal, de aceia a avut să îndure atâtea neplăceri.

Astăzi nimeni nu mai îndrăznește de a bănui câtuși de puţin sinceritatea și buna lui credinţă ce

a manifestat-o în totdea-una faţă de partidul pe care l'a servit toată viaţa, cu riscul de aşi periclita situaţia lui politică, cum s'a şi întâmplat.

Gh. Mârzescu a fost şi va fi pentru partidul Naţional-Liberal una din cele mai strălucite glorii ale sale.

N. B. — Vom continua mai departe în volumul al II-lea care va apare în curând de sub presă.

Rugăm tot odată pe cititor să bine voiască a îndrepta singur greşelile de tipar ce se vor găsi strecurate fără voia noastră.

TABLA DE MATERII

PREŢUL 80 LEI.